MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

ŽIVILĖ VALENTUKEVIČIŪTĖ
BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA

BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ PREKYBĄ ŽMONĖMIS - NACIONALINIS IR TARPTAUTINIS ASPEKTAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -

Lekt. Jolita Šukytė

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....3

1. PREKYBOS ŽMONĖMIS SAMPRATA IR JOS KITIMAS TARPTAUTINIUOSE, EUROPOS SĄJUNGOS IR LIETUVOS TEISĖS AKTUOSE.....8

2. PREKYBOS ŽMONĖMIS NORMOS SUDĖTIES POŽYMIŲ ANALIZĖ IR AIŠKINIMAS BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS DOKTRINOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE.....32

2.1. Žmogaus laisvė kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė (objektas) ir jos pažeidimo mechanizmas.....32

2.2. Alternatyvi nusikalstama veika.....39

2.3. Alternatyvūs nusikalstamos veikos padarymo būdai.....45

2.4. Tyčinė kaltė kaip subjektyvusis nusikaltimo požymis.....53

2.5. Išnaudojimo tikslas ir jo nustatymo problematika.....55

2.6. Prekybą žmonėmis kvalifikuojantys požymiai.....58

3. PREKYBOS ŽMONĖMIS NORMOS SANTYKIS SU KITOMIS NUSIKALSTAMOMIS VEIKOMIS.....64

IŠVADOS.....69

PASIŪLYMAI.....71

LITERATŪRA.....72

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....81

SANTRAUKA.....83

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....84

PRIEDAI.....85

ĮVADAS

Baigiamojo darbo problemos charakteristika ir aktualumas. Prekyba žmonėmis - nusikaltimas pažeidžiantis beveik visas pagrindines žmogaus teises, šiuolaikine vergija vadinama globalinė problema. Vien nusikaltimo pavadinimas yra neįprastas, kadangi kalbama ne apie prekę, o apie žmogų, kuriuo disponuojama kaip sandorio objektu. Patekęs į prekeivių kontrolę žmogus tampa preke, nusikalstamo sandorio objektu, kurį galima išmainyti, paskolinti, išnuomoti, parduoti, padovanoti ir panaudoti bet kokia kita forma. Tai yra absoliučiai draudžiama veika, kuri dėl savo priešingumo teisei ir visuomenėje vyraujančioms vertybėms *per se* yra neteisėta ir jokiomis aplinkybėmis negalėtų tapti teisėta.[1] Prekyba žmonėmis gali būti pačių įvairiausių formų ir, kintant socialinėms bei ekonominėms aplinkybėms, keičiasi pati. Nuo jos nukenčia pažeidžiamos moterys, vyrai, mergaitės, berniukai. Naujausiais 2002–2011 m. laikotarpio skaičiavimais, kuriuos Tarptautinė darbo organizacija pateikė 2012 m. birželio mėn., pasaulyje priverstiniam darbui ir seksualiai išnaudojami 20,9 mln. žmonių, iš jų 5,5 mln. prekybos žmonėmis aukų – vaikai[2]. Deja prekyba žmonėmis yra be galo latentinis reiškinys neatsispindintis oficialioje statistikoje, kadangi didžioji dalis aukų nepatenka nei į teisėsaugos institucijų, nei į nevyriausybinių organizacijų akiratį, dauguma nesikreipia pagalbos dėl nuolatinio bauginimo, savęs neidentifikuoja kaip aukos arba tiesiog neturi tokios galimybės, todėl tikslių šio nusikaltimo mastų nustatyti yra praktiškai neįmanoma.

Prekyba žmonėmis yra opi problema visame pasaulyje, taigi Lietuva nėra išimtis. Lietuvoje prekybos žmonėmis norma baudžiamajame kodekse (toliau tekste - BK) pirmą kartą įtvirtinta 1998 m. liepos 2 d., vėliau Lietuvai prisiėmus tarptautinius įsipareigojimus ir laikantis tarptautinių sutarčių nuostatų norma buvo keletą kartų koreguota. Tyrimo aktualumą lemia tai, kad paskutinė prekybos žmonėmis normos, įtvirtintos LR BK 147 str., redakcija įsigaliojo pakankamai neseniai, 2012 m. liepos 13 d. Lietuvoje teisminė praktika nagrinėjant prekybos žmonėmis bylas nėra gausi, analizuojant įvairius teismų sprendimus pastebima, jog neretai teismai susiduria su įvairiais sunkumais taikydami prekybos žmonėmis normą, susirūpinimą kelia ir tai, kad kai kurių BK straipsnių tam tikri punktai dubliuojasi su BK 147 ir 157 straipsniuose įtvirtintų normų požymiais.

Prekeiviai žmonėmis nuolat prisitaiko prie kintančio teisinio reguliavimo, naudoja naujus metodus, randa naujų išnaudojimo būdų bei sričių. Visuomenės informavimo priemonėse vis dažniau minimi atvejai, kai vaikai išnaudojami elgetavimui, „populiarėja“ vyrų išnaudojimas

[1] Kaziliūnaitė, R. Baudžiamąją atasakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos, 2013, 5(1), p. 349*

[2] Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija 2012- 2016 m. COM(2012) 286 galutinis. www.policija.lt/get.php?f.19549 [interaktyvus] [žiūrėta 2014- 09- 11]

priverstiniam darbui ar nusikalstamų veikų darymui, plinta žmonių išnaudojimas fiktyvioms santuokoms. Taigi prekyba žmonėmis neturėtų būti siejama tik su moterų seksualiniu išnaudojimu kaip tai yra įprasta visuomenėje. Todėl svarbu nuolat peržiūrėti teisinį reguliavimą, laiku pastebėti teisės spragas, pašalinti neatitikimus tarp baudžiamojo kodekso normų, įvertinti, ar naujausi normos pakeitimai davė teigiamų rezultatų kovojant su prekyba žmonėmis bei siekiant, kad prekeiviai neišvengtų atsakomybės ir baudžiamumo.

Baigiamojo darbo mokslinė problema. Nagrinėjant baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis taikymo sąlygas bei teisminę praktiką kyla klausimas, ar tinkamas baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje priėmus naujausius prekybos žmonėmis normos pakeitimus. BK 147 str. įtvirtinta norma yra viena griozdiškiausių normų mūsų baudžiamajame kodekse, todėl svarbu įvertinti, ar tokia šios normos teisinė konstrukcija yra tinkama jos praktiniam pritaikymui? Nemažiau svarbios yra problemos, su kuriomis susiduria Lietuvos teismai taikydami baudžiamąsias normas reglamentuojančias prekybą žmonėmis.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas, reikšmė ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Plačiau baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis problematiką Lietuvoje analizuoja baudžiamosios teisės specialistai A. Gutauskas ir O. Fedosiuk. O. Fedosiuk savo straipsniuose[3] prekybą žmonėmis analizuoja kaip nusikaltimą žmogaus laisvei, atskleidžia laisvę varžančios kontrolės turinį, analizuoja 2005 m. birželio 23 d. priimtos prekybos žmonėmis normos redakcijos aiškinimo ir taikymo problemas, pateikiama bendra normos charakteristika bei analizuojama teismų praktika. A. Gutauskas taip pat yra nagrinėjęs Lietuvos teismų praktiką prekybos žmonėmis bylose, autoriaus straipsnyje[4] atskleidžiami prekybos žmonėmis požymiai ir jų teisinis vertinimas teismuose, analizuojamos ne tik teismų praktikos problemos tokio pobūdžio bylose, bet atskleidžiami ir teigiami prekybos žmonėmis požymių baudžiamojo teisinio vertinimo aspektai. BK 147, 147^1, 147^2 straipsniuose įtvirtintų normų sudėtis yra analizavusi E. Gruodytė[5], šis nusikaltimas taip pat yra nagrinėtas T. Girdenio, A. Gutausko ir P. Kujalio metodinėje priemonėje[6]. S. Matulienė ir R. Kriskščiūnas savo straipsnyje[7] pateikia prekybos žmonėmis teisinio reglamentavimo tarptautiniuose ir Lietuvos Respublikos dokumentuose lyginamąją analizę. A. Urbelionytė yra analizavusi naują teisinį reglamentavimą susijusį su

[3] Fedosiuk, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*,2007 8(98), p.54-61; Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei. *Jurisprudencija*, 2003 45(37), p. 86-97

[4] Gutauskas, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. Verslo ir teisės aktualijos, 2009, t.3

[5]Fedosiukas, O., Gruodytė, E., Gutauskas, A., Kuzminovas, M., Milinis, A., Palionienė, N., Žižienė, S. Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2013, p. 111- 128

[6] Girdenis, T., Gutauskas, A., Kujalis, P. Baudžiamoji teisė. Vilnius, 2014, p. 110- 134

[7] Krikščiūnas, R., Matulienė, S. Regulation of trafficking in human beings in international documents and documents of the Republic of Lithuania: comparative analysis. http://publishing-vak.ru/file/archive-law-2013-5/4-matuliene-snieguole.pdf [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-11]

baudžiamumu už prekybą žmonėmis ir su jos prevencija priėmus 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvą 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančią Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. Straipsnyje[8] vertinama LR BK įtvirtintos prekybos žmonėmis normos atitiktis Direktyvos 2011/36/ ES reikalavimams. R. Sirgedienė yra išnagrinėjusi tarptautines ir nacionalines iniciatyvas kovos su prekyba žmonėmis tematika, taip pat yra pateikusi kovos su prekyba žmonėmis Lietuvoje situacijos apžvalgą.[9] Darbe taip pat remiamasi tarptautiniais, regioniniais ir nacionaliniais dokumentais skirtais kovai su prekyba žmonėmis, Lietuvos valstybės įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų oficialiuose interneto puslapiuose pateikiama informacija.

Prekybos žmonėmis tematika parašyta nemažai darbų, tačiau trūksta praktinio šio nusikaltimo vertinimo, naujausioje literatūroje plačiai neanalizuoti naujausi BK 147 str. pakeitimai. Pažymėtina, kad nėra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato apžvalgos dėl teismų praktikos prekybos žmonėmis bylose. Kita vertus, priėmus naujausius BK 147 str. pakeitimus teismų praktika dar nėra susiformavusi. Didelė dalis informacijos apie prekybą žmonėmis yra analizuojama kriminoliginiu, viktimologiniu ar kriminalistiniu aspektu, nagrinėjami pagalbos aukoms ir prevencijos klausimai, tačiau apie baudžiamąją atsakomybę tik užsimenama arba tiesiog pateikiami BK straipsnių susijusių su prekyba žmonėmis tekstai. Darbo naujumą lemia tai, kad dėmesys skiriamas išanalizuoti baudžiamosios atsakomybės sąlygas už prekybą žmonėmis priėmus naujausius normos pakeitimus (2012 m.), įvertinti šių pakeitimų tikslingumą, normos atitiktį tarptautiniams ir Europos Sąjungos teisės aktams. Detaliai pateikiamas doktrininis ir teisminis prekybos žmonėmis sudėties požymių aiškinimas, darbe pateikiama pavyzdžių ir iš užsienio valstybių praktikos. Nagrinėjant mokslinę literatūrą bei teismų praktiką prekybos žmonėmis bylose atskleidžiami probleminiai aspektai bei pateikiami galimi jų sprendimo būdai.

Darbo tikslas. Išanalizuoti prekybos žmonėmis teisinį reglamentavimą tarptautiniuose teisės aktuose ir Lietuvos baudžiamajame kodekse bei išnagrinėti baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis taikymo sąlygas ir ypatumus teismų praktikoje.

Siekiant įgyvendinti užsibrėžtą tikslą keliami tokie **uždaviniai:**

1. Atskleisti prekybos žmonėmis sampratos kaitą tarptautiniuose, regioniniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose;
2. Išanalizuoti baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis kilimo sąlygas Lietuvoje;
3. Išanalizuoti subjektyviuosius ir objektyviuosius prekybos žmonėmis sudėties požymius;

[8] Urbelionytė, A. Europos Sąjungos teisinio prekybos žmonėmis reglamentavimo pokyčiai priėmus derektyvą 2011/36/ES. *Socialinių mokslų studijos,* 2012, 4(3), p. 1143- 1155

[9] Sirgedienė, R. Prekybos žmonėmis mąsto vertinimas: tarptautinės ir nacionalinės iniciatyvos. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, 4(4), p. 1623- 1644; Sirgedienė, R. Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje. Vilnius, 2013. http://www.vrm.lt/go.php/lit/Prekybos-zmonemis-prevencijos-ir-kontroles-programa/246 [žiūrėta 2014-09-12]

4. Įvertinti, ar aktuali BK 147 str. redakcija atitinka tarptautinius įsipareigojimus bei ar esama normos konstrukcija yra tinkamiausia baudžiamajai atsakomybei už prekybą žmonėmis įgyvendinti.
5. Atskleisti prekybos žmonėmis santykį su kitomis nusikalstamomis veikomis.

Tyrimo metodika. *Istorinis* metodas tyrime naudotas atskleidžiant prekybos žmonėmis sampratos susiformavimą ir jos kaitą tarptautiniuose, regioniniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose, *lyginamasis ir dokumentų analizės* metodai panaudoti lyginant teisės aktus, atskleidžiant esminius skirtumus tarp jų, analizuojant prekybos žmonėmis teisinį reglamentavimą ir jo kaitą bei šio nusikaltimo sudėties požymių aiškinimą teisminėje praktikoje. *Sisteminės analizės metodas* padėjo atskleisti prekybos žmonėmis normos kaitą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse bei išanalizuoti prekybos žmonėmis santykį su kitomis nusikalstamomis veikomis, atskleisti prekybos žmonėmis ryšį su tarptautinių dokumentų nuostatomis. *Loginis ir apibendrinimo metodai* buvo panaudoti apibendrinant išnagrinėtą informaciją, formuojant išvadas bei teikiant pasiūlymus.

Baigiamojo darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, 6 poskyriai , išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, priedai, patvirtinimas apie atlikto darbo savarankiškumą.

Pirmoje baigiamojo darbo dalyje aprašomas prekybos žmonėmis teisinis reglamentavimas tarptautiniuose ir ES dokumentuose, apžvelgiama kaip kito prekybos žmonėmis samprata nuo XIX a. pabaigos iki šiandieninės šio nusikaltimo koncepcijos. Šioje dalyje taip pat analizuojama prekybos žmonėmis normos evoliucija Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: analizuojama, kaip pakito prekybos žmonėmis normos sudėtis nuo tada, kai ji pirmą kartą buvo įtvirtinta baudžiamajame kodekse iki paskutinės jos redakcijos, aptariamos priežastys paskatinusios ne kartą keisti prekybos žmonėmis teisinį reguliavimą.

Antroje dalyje analizuojama BK 147 str. įtvirtinto nusikaltimo sudėties požymiai. Šioje dalyje aiškinami nusikaltimo sudėties objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, probleminiai aspektai analizuojami per teismų praktikos prizmę. Dėmesys skiriamas veikos ir jos padarymo būdų, išnaudojimo tikslo ir kaltės nustatymo problematikai, kvalifikuojančių požymių vertinimui.

Trečioje dalyje atskleidžiamas prekybos žmonėmis santykis su kitomis nusikalstamomis veikomis. Atskleidžiamas prekybos žmonėmis ryšys su pelnymusi iš kito žmogaus prostitucijos, įtraukimu į prostituciją, išnaudojimu priverstiniam darbui, naudojimusi asmens priverstiniu darbu ir paslaugomis, vaiko pirkimu ir pardavimu ir kitomis nusikalstamomis veikomis. Šioje dalyje pateikiamos įžvalgos dėl galimų sunkumų atribojant prekybą žmonėmis nuo pelnymosi iš

kito asmes prostitucijos, asmens gabenimo prostitucijai jo sutikimu, pateikiami galimi sprendimo variantai.

Ginamieji teiginiai:

1. BK 147 straipsnio formuluotė atitinka tarptautinių teisės aktų nuostatas, tačiau logine ir lingvistine prasme yra sunkiai perprantama ir yra koreguotina.

2. Siekiant efektyviau pritaikyti prekybos žmonėmis normą ir taikyti baudžiamąją atsakomybę, koreguotinos ir kitos su šia nusikaltimo sudėtimi susijusios normos.

1. PREKYBOS ŽMONĖMIS SAMPRATA IR JOS KITIMAS TARPTAUTINIUOSE, EUROPOS SĄJUNGOS IR LIETUVOS TEISĖS AKTUOSE

Prekybos žmonėmis normos turinys yra nulemtas Lietuvos Respublikos įsipareigojimų suderinti baudžiamąjį įstatymą su tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais, todėl tikslinga atlikti tarptautinių ir regioninių teisės aktų apžvalgą, siekiant atskleisti prekybos žmonėmis sampratą ir jos raidą.

Žmonijos istorijoje vergija bei prekyba vergais ilgus šimtmečius buvo laikoma normaliu kasdieniu reiškiniu. Pirmoji sutartis, kuria pasmerkiama prekyba vergais, buvo sudaryta 1814 m. tarp Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos[10]. 1899 m. Londone buvo surengta konferencija prieš prekybą moterimis seksualinio išnaudojimo tikslais, kurioje pasaulio šalys buvo raginamos sudaryti daugiašales sutartis ir atitinkamus nacionalinius komitetus, skirtus užkirsti kelią prekybai moterimis. Nuo tų laikų pasaulyje buvo priimta daugybė įvairių tarptautinių dokumentų, skirtų prekybos žmonėmis problemai, deja, jie neužkirto kelio šiam nusikaltimui.[11]

Pirmuosiuose tarptautiniuose susitarimuose prekyba žmonėmis buvo siejama vien tik su prekyba vergais ir moterų seksualiniu išnaudojimu. Pirmieji prekybos žmonėmis apibrėžimai kildinami iš 1904 m. ir 1910 m. sudarytų tarptautinių sutarčių dėl kovos su prekyba baltosiomis vergėmis. *Baltąja vergija* šiuose dokumentuose laikoma moterų išnaudojimas amoraliais tikslais kitų asmenų aistrai tenkinti bei pabrėžiama, kad suaugusių moterų išnaudojimas siejamas su prievarta, apgaule, piktnaudžiavimu įgaliojimais jų atžvilgiu. Pagal 1910 m. Konvenciją mergaičių (pagal Konvenciją mergaitėmis traktuojamos moterys iki 20 metų) išnaudojimas patenka į baltosios vergijos kategoriją ir nenaudojant minėtų poveikio būdų jų atžvilgiu.[12] Matome, jog jau pradiniuose prekybos žmonėmis apibrėžimuose išskiriama atskira prekybos žmonėmis aukų kategorija- aukos vaikai, tik tuomet šis nusikaltimas buvo siejamas tik su moteriškąja lytimi.

Paminėtina 1921 m. rugsėjo 30 d. Ženevos konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, kurioje pirmą kartą pavartota prekybos žmonėmis sąvoka (ang. traffic). Lyginant šią konvenciją su prieš tai minėtais pirmaisiais dokumentais dėl prekybos moterimis, joje prekybos žmonėmis samprata šiek tiek praplečiama. Nors ir prekybos žmonėmis apibrėžimas praktiškai nepakito (Konvencijos 2 str. įtvirtinta nuoroda į 1904 m. ir 1910 m. konvencijose numatytą apibrėžimą), tačiau jis papildytas nuostata, jog išnaudojimo aukomis gali būti abiejų lyčių

[10] M. Akehurst , P. Malanczuk Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, Eugrimas, 2000, p. 48
[11] Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei. *Jurisprudencija*, 2003 45(37), p. 88
[12] Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005 (54), p.72

vaikai.[13] Tai reiškia, jog šios konvencijos kontekste prekyba žmonėmis nesutapatinama vien tik su prekyba moterimis, nurodoma, jog šio nusikaltimo aukomis laikomos ne tik moterys ir mergaitės, bet ir berniukai.

1933 m. spalio 11 d. Jungtinių Tautų konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis nagrinėjamą nusikaltimą apibūdina kaip amoraliais tikslais moterų teikimą, suviliojimą, įtraukimą kitų asmenų aistrai tenkinti kitose šalyse, net jei tai daroma jų sutikimu. Šiame dokumente vėl gi reglamentuojama išimtinai tik prekyba moterimis, ją sutapatinant su jų išnaudojimu prostitucijai užsienio šalyse, taip praktiškai eliminuojama riba tarp prekybos moterimis ir pelnymosi iš jų prostitucijos.[14] Pateikta prekybos moterimis samprata minėtame dokumente neapėmė moterų išnaudojimo šalies viduje, tai atspindi tuo metu gana siaurą požiūrį į šį kriminalinį reiškinį, nusikalstami sandoriai moterų seksualiniam išnaudojimui buvo siejami tik su moterų eksportu, o toks procesas vykstantis šalies viduje nebuvo traktuojamas kaip prekyba žmonėmis.

Štai 1949 m. JT konvencija „Dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams"[15] detalizavo ankstesnius tarptautinius teisės aktus. Šia konvencija šalys susitarė bausti asmenis už sąvadavimą, trečiųjų asmenų išnaudojimą prostitucijos tikslams, nesureikšminant aukos sutikimo, viešnamių laikymą arba jų administravimą, dalyvavimą finansuojant viešnamius, nuomojant patalpas prostitucijos tikslams bei dalyvavimą rengiantis tokiai veiklai, taip pat bendrininkavimą tokioje veikloje. Taigi matome, jog palaipsniui tarptautinė bendruomenė į prekybą žmonėmis pažvelgia kiek platesniu kampu. Numatytas platesnis nusikalstamų veikų spektras, įtvirtintos nuostatos dėl bendrininkų baudimo, dėl baudimo už viešnamių finansavimą, valdymą, patalpų nuomojimą prostitucijai ir kitos demonstruoja, jog suvokiama, kad šiam nusikaltimui būdingas grupiškumas, organizuotumas, todėl svarbu, atsakomybėn traukti kiekvieną su tuo susijusį asmenį. Svarbu pažymėti, jog šioje konvencijoje, priešingai nei ankstesniuose dokumentuose, kalbant apie auką vartojama sąvoka *asmuo,* taigi suvokiama, jog prekybos žmonėmis asociavimas tik su moterų išnaudojimu neatspindi šio nusikaltimo esmės, be to prekyba žmonėmis jau nebesiejama vien tik su aukos išvykimu į kitą valstybę, tai taip pat rodo platesnį požiūrį. Nors ši konvencija savo turiniu ir yra pažangesnė, nes detalizuoja kai kuriuos anksčiau priimtus tarptautinius teisės aktus, išreiškia būtinybę kovoti su prekyba žmonėmis (17 Konvencijos str. numatomos priemonės,

[13] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, Geneva, September 30, 1921. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-19] < https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%209/v9.pdf >
[14] Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2005 (54), p.72
[15] Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others (approved by General Assembly resolution 317 (IV) of 2 December 1949,Entry into force: 25 July 1951, in accordance with article 24) [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-20] <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/TrafficInPersons.aspx>

kurias susitariančios šalys įsipareigoja įgyvendinti[16]), tačiau kaip ir ankstesniuose teisės aktuose, prekyba žmonėmis siejama tik su vienu išnaudojimo tikslu- išnaudoti prostitucijai.

Prekyba žmonėmis šiandien dažnai vadinama moderniąja vergija, todėl reikšmingi yra teisės aktai draudžiantys vergiją. 1926 m. rugsėjo 25 d. konvencija dėl vergovės buvo pirmoji daugiašalė sutartis tarp valstybių siekiant uždrausti vergiją. Šios konvencijos 1 str. apibrėžiamos vergovės ir prekybos vergais definicijos. *Vergija* laikoma asmens padėtis ar būklė, kai su žmogumi visiškai arba iš dalies elgiamasi kaip su nuosavybe. O *prekyba vergais* pagal šią konvenciją laikomi veiksmai, susiję su asmens pagrobimu, įsigijimu, įsigijimu su tikslu asmenį perduoti, išmainyti ir disponavimu siekiant jį pavergti.[17] Pati konvencija buvo labai lakoniška, toks reglamentavimas neapėmė visų galimų vergijos formų. Taip pat konvencijoje akcentuojamas tik tikslas pavergti žmogų, t.y. elgtis su žmogumi visiškai ar iš dalies kaip su nuosavybe. Atsižvelgus į minėtos konvencijos trūkumus, kintant požiūriui į vergiją bei siekiant absoliučiai visų vergijos formų uždraudimo, prieš tai pateikta vergijos samprata buvo praplėsta 1956 m. Konvencijoje dėl vergovės ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo. Šis teisės aktas praplėtė 1926 m. Konvencijoje dėl vergovės pateiktą vergovės apibrėžimą, jį papildant sąvokomis *pavergimas už skolas (angl. debt bondage), baudžiavinė padėtis (angl. serfdom)* ir *santuokinė vergija*. Konvencijoje taip pat draudžiama atiduoti asmenį iki 18 metų kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo, su tikslu išnaudoti jį arba jo darbą.[18] Šiose konvencijose apibrėžiant vergijos bei prekybos vergais sąvokas buvo prisidėta prie prekybos žmonėmis sampratos formavimosi. Prie šiuolaikinės prekybos žmonėmis sampratos formavimo prisidėjo ir kitos konvencijų nuostatos, draudžiančios žmogaus palikimą kreditoriaus kontrolėje kaip skolos grąžinimo garantą, situacijas, kai tėvai parduoda ar atiduoda dukrą į santuoką be teisės atsisakyti, kai moteris paveldima po vyro mirties, kai tėvai parduoda ar atiduoda vaiką kitiems asmenims jo išnaudojimo tikslais.[19]Iš esmės, dauguma šiame dokumente įvardytų sričių, laikomų vergijos formomis atitinka šiandieninės prekybos žmonėmis koncepciją, tik skirtumas tas, jog šiandien nusikalstami sandoriai su žmogumi apima kur kas daugiau išnaudojimo sričių.

Šiandien priverstinį darbą laikant viena iš prekybos žmonėmis išnaudojimo sričių, glaudžiai susijusių su vergija, svarbu paminėti 1930 m. Tarptautinės darbo organizacijos (toliau

---

[16] Konvencijos 17 str. nurodoma, jog susitariančios šalys įsipareigoja užtikrinti imigrantų ir emigrantų, ypatingai moterų ir vaikų, apsaugą atvykimo ir išvykimo vietose bei kelionės metu; įspėti visuomenę apie gresiantį pavojų, viešose vietose kabinant įspėjamąsias reklamines priemones; imtis tinkamų priemonių, užtikrinsiančių priežiūrą geležinkelio stotyse, oro uostuose, jūrų uostuose ir kelionių metu, ir kitose viešose vietose, siekiant užkirsti kelią tarptautinei prekybai žmonėmis prostitucijos tikslais; užtikrinti, kad atitinkamos institucijos būtų informuotos apie atvykimą įtartinų asmenų, kurie galėtų būti prekeiviais žmonėmis, jų bendrininkai ar aukos.

[17] Slavery Convention signed at Geneva on 25 September 1926. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>

[18]Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery (adopted of 30 April 1956 and done at Geneva on 7 September 1956), [interaktyvus] <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx> [žiūrėta 2014-09-20]

[19] Fedosiuk, O. *supra note 12*, p.72-73

– TDO) konvenciją „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo“. Joje pirmą kartą pradėtas vartoti priverstinio darbo terminas. Konvencijos 2 str. teigiama, kad priverstinis darbas yra toks darbas ar paslaugos, kurie yra atliekami bijant būti nubaustam ir ne savo valia. Taip pat pažymima, jog griežtas individo laisvės suvaržymas, žinomas kaip priverstinis darbas, yra viena vergijos formų.[20] Paminėtina ir 1957 m. TDO konvencija „Dėl priverstinio darbo panaikinimo“. TDO pažymėdama, jog 1926 m. konvencija dėl vergovės nustato, jog reikia imtis visų būtinų priemonių, kad priverstinis ar privalomasis darbas nevirstų panašiu į vergovę, ir kad 1956 m. papildoma konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei praktikos panaikinimo nustato visišką pavergimo už skolas ir baudžiavinės padėties panaikinimą, nusprendė priimti papildomą konvenciją, kurioje įtvirtino nuostatą, kurios nebuvo 1930 m. konvencijoje. Konvencijos dalyvės įsipareigojo imtis efektyvių priemonių, kad priverstinis ir privalomasis darbas būtų uždraustas bei nenaudojamas politinės prievartos, ekonominio vystymosi tikslais, nebūtų naudojamas kaip bausmė už dalyvavimą streikuose bei diskriminaciniu pagrindu[21].

Kalbant apie naujesnius teisės aktus dėl priverstinio darbo, svarbu paminėti, jog tarptautinėje bendruomenėje suvokiant, kad priverstinis darbas pažeidžia milijonų žmonių teises bei orumą, TDO visai neseniai, 2014 m. birželį, priėmė Protokolą dėl priverstinio ar privalomojo darbo, kuris papildo 1930 m. konvenciją[22]. Priverstinis darbas gali pasireikšti įvairiomis formomis, nuo asmenų išnaudojimo namų ūkiuose, tarnystei, elgetavimui (nors išmaldos prašymas savo požymiais nėra darbas, tačiau aiškinamas kaip priverstinio darbo forma) iki asmenų išnaudojimo žemės ūkyje, kasyklose, gamyklose, statybose, žvejybos platformose.[23] Asmenys išnaudojami sukuriant tokią situaciją, kai žmogus neturi teisės pasitraukti iš tos veiklos, atidirbinėja menamą skolą ar tiesiog įkalintas kokiose nors patalpose, dirba visai be užmokesčio arba už labai mažą atlygį.

TDO protokolą ratifikuojančios šalys susitaria vykdyti priverstinio darbo prevenciją, visų pirma kovos su prekyba žmonėmis srityje, gerinti nukentėjusiųjų apsaugą ir suteikti jiems galimybę gauti kompensaciją. Šiuo protokolu taip pat sustiprinamas tarptautinis bendradarbiavimas kovojant su priverstiniu ar privalomuoju darbu. TDO konvenciją ratifikuojančios šalys įsipareigoja, pasitarusios su darbuotojais ir darbdavių organizacijomis, parengti kovos su priverstiniu darbu nacionalinę politiką ir veiksmų planą. Jos turi imtis

[20]Convention concerning forced or compulsory Labour, 1930. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-20] <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C029>

[21] Convention concerning the Abolition of Forced Labour (Entry into force: 17 Jan 1959) [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-20] <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C105>

[22] Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention,1930, adopted in Geneva, 103rd ILC session (11 Jun 2014).Status: Up-to-date instrument. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-22] <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:P029>

[23] Allais, C. The profile less considered: the trafficking of men in South Africa. *South African Review of Sociology VOL 44*, NO 1, 2013, p. 43- 44

priverstinio darbo prevencijos priemonių, be kita ko, šviesti pažeidžiamus asmenis ir saugoti juos nuo galimo nesąžiningo įdarbinimo. Taip pat Protokole yra nuostatų, pagal kurias ją ratifikavusios valstybės narės privalo suteikti visiems nukentėjusiesiems galimybę pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis (įskaitant galimybę gauti kompensaciją) ir užtikrinti, kad kompetentingos institucijos galėtų netraukti jų baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtus veiksmus, kuriuos jie atliko verčiami.[24] Taigi, akivaizdu, jog palyginus seniai priimti dokumentai neprarado svarbos ir aktualumo, tačiau su laiku keičiantis gyvenimo realijoms svarbu prie jų adaptuoti teisinį reguliavimą.

Palaipsniui vis daugiau dėmesio skiriant žmogaus teisėms ir prekybos žmonėmis problemai, kuri dažniausiai buvo siejama su moterų seksualiniu išnaudojimu, pasaulinėje bendruomenėje susirūpinta lyčių lygybės klausimu bei moterų teisių apsauga. 1979 m. priimtoje Konvencijoje "Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims"[25] taip pat išreiškiamas susirūpinamas prekybos moterimis problema. Jaučiama ankstesnių tarptautinių teisės aktų įtaka. Konvencijos 6 str. teigiama : „Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teisines, kad būtų nutraukta visų rūšių prekyba moterimis ir moterų prostitucijos panaudojimas“. Konvencijos 16 str. panaikinta moterų diskriminacija visuose santuokos ir šeimos santykiuose, numatant moterų ir vyrų lygybę renkantis sutuoktinį bei laisvai ir visiškai sutikus sudarinėjant santuoką. Nors asmens teisė į laisvą santuoką tiesiogiai numatoma pirmą kartą, tačiau ši nuostata netiesiogiai buvo įtvirtinta ir 1956m. Konvencijoje dėl vergovės ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo, draudžiant tokias situacijas kai tėvai parduoda ar atiduoda dukrą į santuoką be teisės atsisakyti.

Reikšminga ir 1995 m. Pekine vykusi Ketvirtoji pasaulinė konferencija moterų problemų klausimais. Konferencijos tikslas buvo tęsti tarptautinės bendruomenės pradėtą veiklą lyčių lygybės skatinimo srityje, numatyti tolesnius veiksmus siekiant suteikti daugiau galių moterims ir užtikrinti visateisį jų dalyvavimą visose visuomenės gyvenimo srityse.[26] Tarp daugelio kitų klausimų buvo paliesta ir prekybos žmonėmis problema. Konferencijoje buvo pabrėžiama, kad silpna kova su prekyba moterimis bei vaikais yra rimta tarptautinė problema, kuri kelia nerimą tarptautinei bendruomenei. Šios problemos sprendimo būdai buvo suformuluoti minėtos konferencijos metu priimtoje *Veiksmų platformoje*, kurioje konstatuota, kad smurtas prieš moteris – tai istoriškai susiklostę nelygūs moterų ir vyrų galių pasiskirstymai, kurie veda į

[24]Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 11 d. pranešimas spaudai. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-22] <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-995_lt.htm >

[25] Konvencija "Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims". *Valstybės žinios*,1996, Nr. 21

[26] European Institute for Gender Equaty. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-21] <http://eige.europa.eu/lt/lt/content/frequently-asked-questions>

vyrų dominavimą prieš moteris ir lemia moterų diskriminaciją.[27] *Pekino veiksmų platforma* nors ir paremta 1949 m. konvencija, tačiau įpūtė naujų vėjų. Valstybės buvo skatinamos imtis priemonių, kurios šalintų veiksnius, kurie sudaro sąlygas prekybai moterimis ir merginomis prostitucijos tikslams bei kitoms komercinės veiklos rūšims, susijusioms su seksu, priverstinėmis santuokomis ir priverstiniu darbu, taip pat tobulinti esamą teisinę bazę, kad būtų labiau užtikrinta moterų ir merginų teisių apsauga bei sugriežtintas sąvadautojų ir kitų teisės pažeidėjų, susijusių su prekyba moterimis, baudimas.[28] Kaip matome, apie prekybą žmonėmis jau kalbama ne tik kaip apie išnaudojimą prostitucijai, kaip tai buvo įtvirtinta pvz. 1949 m. konvencijoje, bet minimos ir kitos išnaudojimo formos, pvz. priverstinės santuokos, išnaudojimas priverstiniam darbui. Požiūris į prekybos žmonėmis nusikaltimą tapo pažangesnis, suvokiama, jog šis pavojingas reiškinys tebeegzistuoja visuomenėje ir siekiant išardyti prekybos žmonėmis tinklus bei kovojant su juo, būtina tobulinti ne tik įstatyminę bazę, bet būtinas ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas, prevencinių programų kūrimas, prekybos žmonėmis aukų reabilitavimo programų finansavimas, kompleksinė pagalba aukoms. Šios nuostatos paskatino valstybes kurti nacionalinius veiksmų planus.

Iš apžvelgtų tarptautinių teisės aktų, matome, jog prekyba žmonėmis taip pat buvo siejama ir su prekyba vaikais, išnaudojimo tikslais (pvz. 1921 m., 1949 m., konvencijų nuostatose draudžiami sandoriai, siekiant išnaudoti vaiką prostitucijai, 1956 m. konvencijoje dėl vergovės ir į vergovę panašių institutų draudžiama atiduoti vaiką ar kitam asmeniui tikslu išnaudoti tą vaiką arba jo darbą ir kitos nuostatos). Prekyba vaikais- viena rimčiausių ir skaudžiausių prekybos žmonėmis sričių, kadangi nuskriaudžiami pažeidžiamiausi visuomenės nariai, todėl kilo poreikis priimti išimtinai vaiko teises reglamentuojantį teisės aktą. Taigi tikslinga apžvelgti 1989 m. Vaiko teisių konvenciją ir 2000 m. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinį protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. Vaiko teisių konvencijos 1 str. skelbia, jog vaiku laikomas kiekvienas žmogus neturintis 18 metų. Be kitų svarbių vaiko teisių apsaugos aspektų, Konvencijos 34 str. įpareigoja valstybes ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų. Šiuo tikslu valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių uždrausti lenkti arba prievartauti vaiką dalyvauti kokioje nors neteisėtoje seksualinėje veikloje, išnaudoti vaikus verčiant juos užsiimti prostitucija arba kita neteisėta seksualine veikla, išnaudoti vaikus pornografijai. Konvencijos 35str. pabrėžiama, kad valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių nacionaliniu, dvišaliu ir

[27]Prekybos žmonėmis prevencija- Seimas, 2002.[interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-21] <www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>
[28] *Ibid.*

daugiašaliu lygiu siekdamos užkirsti kelią vaikų grobimui, prekybai arba jų kontrabandai, nesvarbu, kokiems tikslams ir kokia forma.[29]

Vaiko teisių konvencijos fakultatyviniame protokole dėmesys taip pat skiriamas vaikų apsaugai nuo jų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. Protokole apibrėžiamos uždraustų veikų sąvokos,nurodant, kad *vaikų pardavimas* – tai bet koks veiksmas ar sandoris, kai koks nors asmuo ar grupė asmenų perduoda vaiką kitam asmeniui už piniginį ar kokį kitą atlygį. Vaikų prostitucija laikomas vaiko panaudojimas seksualinėje veikloje už piniginį ar kokį kitą atlygį, o vaikų pornografija – tai bet koks ir bet kokia forma vaiko, dalyvaujančio realioje ar imituojamoje akivaizdžiai seksualinėje veikloje, vaizdavimas arba vaiko lyties organų vaizdavimas pirmiausia seksualiniais tikslais.[30] Protokolo 3 str. įpareigojo valstybes kriminalizuoti šias veikas: 1) vaiko pardavimą, kuris apima tokias veikas kaip vaiko siūlymas, pristatymas ar priėmimas bet kokiomis priemonėmis su tikslu vaiką seksualiai išnaudoti, siekiant pelno perduoti vaiko organus, įdarbinti vaiką prievartiniame darbe; 2) sutikimo įvaikinti išgavimą nederamu būdu, pažeidžiant įvaikinimo procedūras reglamentuojančius teisės aktus; 3) vaiko siūlymą, gavimą, parūpinimą ar jo pateikimą vaikų prostitucijai. Šie dokumentai, be abejo, turėjo įtakos tolesnei teisėkūrai prekybos žmonėmis srityje. Vaiko teisių konvencijoje įtvirtinta, amžiaus riba iki kada asmuo laikomas vaiku, t.y. vaiku laikomas asmuo nesulaukęs 18 m., kaip matysime, ši nuostata pakartojama vėlesniuose tarptautiniuose dokumentuose, bei perkeliama į nacionalinę teisę.

Kaip matome, iš atliktos kai kurių XX a. tarptautinių teisės aktų analizės tarptautiniu lygmeniu buvo naudojamos skirtingos prekybos žmonėmis sampratos – ankstesni apibrėžimai įtvirtino tik pradines prekybos žmonėmis sąvokas, šį kriminalinį reiškinį siejo tik su aukų eksportu iš vienos šalies į kitą jų seksualinio išnaudojimo tikslais(1933 m. JT konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis), vėlesni - tokio požymio nenurodydavo. Vienuose apibrėžimuose išnaudojimo sritys buvo ribojamos prostitucija ir kitu seksualiniu išnaudojimu (1949 m. Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijai), kiti teisės aktai buvo skirti išimtinai vergijos ar privalomojo darbo klausimams (vergovės konvencijos, TDO priimti teisės aktai). Dar kiti - įtvirtino platesnį požiūrį, apimantį ir priverstinį darbą, ir kitas išnaudojimo sritis (Pekino veiksmų platforma). Tačiau universalus prekybos žmonėmis apibrėžimas nebuvo priimtas. Visi apibrėžimai apimdavo tik tam tikrus prekybos žmonėmis aspektus, bet nepateikė išsamios prekybos žmonėmis sampratos.

Neginčijamai vienas svarbiausių JT priimtų tarptautinių dokumentų prekybos žmonėmis klausimu tai- 2000 m. lapkričio 15 d. Palerme priimta JTO konvencija prieš tarptautinį

[29] Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501

[30] Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 108-4037

nusikalstamumą bei ją papildantis protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo“ (toliau- Palermo protokolas)[31]. Palermo protokolas pateikė kompleksinę prekybos žmonėmis sampratą, tam tikra prasme apjungiant anksčiau minėtuose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintus prekybos žmonėmis ir vergijos apibrėžimus. Iki tol nei viename anksčiau priimtame dokumente nebuvo įtvirtini visi prekybos žmonėmis aspektai. Šio Protokolo 3 str. nurodoma, jog: „prekyba žmonėmis“ – *žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą; b) prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, nurodytam šio straipsnio a punkte, neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš a punkte nurodytų priemonių; c) vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas, siekiant jį išnaudoti, yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a punkte nurodytų būdų; d) „vaikas“ – kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų*.“ [32] Šį prekybos žmonėmis apibrėžimą galima vadinti universaliu, kadangi jis apima įvairias išnaudojimo sritis ir nesieja asmens išnaudojimo tik su moteriškąją lytimi, neapsiriboja vien tik asmenų išnaudojimu prostitucijai, įtraukiamos tokios išnaudojimo sritys kaip priverstinis darbas ir paslaugos, vergija ir į vergiją panaši veikla, tarnystė, organų pašalinimas, kitos seksualinio išnaudojimo formos.

Teigiamai vertintina ankstesniuose dokumentuose taip pat minima nuostata, jog aukos sutikimas neturi juridinės reikšmės, jeigu prieš ją buvo panaudoti nurodyti poveikio būdai: fizinė ar psichinė prievarta, kitos prievartos priemonės, grobimas, apgaulė, sukčiavimas, piktnaudžiavimas padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Aukos sutikimo reikšmės nebuvimas grindžiamas tuo, kad paprastai aukos sutikimas išgaunamas naudojantis jos pažeidžiamumu ar priklausomumu. Neretais atvejais aukos sutikimą nulemia jų sunki finansinė padėtis, skurdas, asocialios gyvenimo sąlygos, nesusiklostęs asmeninis gyvenimas bei pačių aukų asmeninės savybės: perdėtas naivumas, patiklumas, socialinių įgūdžių stoka, menka gyvenimiška patirtis, neretai intelekto sutrikimai ir kitos. Taip pat prekyba žmonėmis suvokiama plačiau, netraktuojama tik kaip nusikaltimas padaromas už šalies ribų,

[31] Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. Nr. 49-2166

[32] *Ibid.*

taigi valstybės sienos kirtimas nebėra būtinasis nusikaltimo požymis. Dauguma Palermo protokolo nuostatų įtvirtinamos vėlesniuose teisės aktuose.

Paminėtinos kai kurios Ministrų Komiteto rekomendacijos Europos Tarybos valstybėms narėms, reglamentavusios atskirus klausimus, susijusius su prekyba žmonėmis. *Rekomendacijoje Nr. R (2000) 11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais* prekyba žmonėmis įvardijama kaip veika, atliekama turint tikslą žmones seksualiai išnaudoti, įskaitant sąvadavimą ir (ar) tokios veiklos organizavimą, ir (ar) asmenų pervežimą ar perdavimą legaliu ar nelegaliu būdu, neatsižvelgiant į jų sutikimą, be to, šiuos veiksmus atliekant prievarta, ypač grasinant panaudoti smurtą, apgaule, piktnaudžiaujant valdžia ar esama sunkia padėtimi. Nurodoma, jog nusikaltimą gali padaryti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo.[33]*Rekomendacijoje Nr. Rec (2002) 5 dėl moterų apsaugos nuo smurto*[34] tarp kitų smurto formų prieš moterį uždraudžiama prekyba moterimis siekiant jas seksualiai išnaudoti bei seksturizmas. Matome, jog šios rekomendacijos iš esmės skirtos tik tai prekybos žmonėmis sričiai, kuri susijusi su prekyba moterimis ir jų seksualiniu išnaudojimu. *Rekomendacijoje Nr. Rec (2001) 16 dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo*[35]nurodoma, jog vaiku laikomas asmuo iki 18 metų bei apibrėžiama, kad vaiko seksualinis išnaudojimas suprantamas kaip vaikų pornografija, prostitucija ir seksualinė vergija bei prekyba vaikais šiais tikslais.

Tolesniam teisės aktų prekybos žmonėmis klausimu kūrimo etapui įtakos taip pat turėjo ir Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacijos: Rekomendacija Nr. 1325 (1997) dėl prekybos moterimis ir prievartinės prostitucijos Europos Tarybos valstybėse narėse; Rekomendacija Nr. 1545 (2002) dėl kampanijos prieš prekybą moterimis; Rekomendacija Nr. 1610 (2003) dėl migracijos, susijusios su prekyba moterimis ir prostitucija; Rekomendacija Nr. 1611 (2003) dėl prekybos žmonių organais Europoje; Rekomendacija Nr. 1663 (2004) Šeimyninė vergija: tarnystė, namų ūkio pagalbininkės ir „paštu užsakomos nuotakos“.

Rekomendacijoje Nr. 1611 (2003) dėl prekybos žmonių organais Europoje[36] pažymima, jog vystantis mokslo ir medicinos technologijoms, nelegalus organų transplantavimas greitai gali paplisti kaip viena iš prekybos žmonėmis sričių, todėl valstybės raginamos kriminalizuoti tokią veiklą ir bausti su ja susijusius asmenis, taip pat ir medicinos personalą. *Rekomendacijoje*

---

[33] Recommendation N° R (2000) 11 on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r11.htm>

[34] Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383 >

[35] Recommendation Rec(2001)16 of the Committee of Ministers to member states on the protection of children against sexual exploitation. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=234247&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383 >

[36] Trafficking in organs in Europe. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17125&lang=en >

Nr. 1663 (2004) Šeimyninė vergija: tarnystė, namų ūkio pagalbininkės ir „paštu užsakomos nuotakos“[37] išreiškiamas susirūpinimas, kad XXI a. Europoje tebeegzistuoja vergija. Pažymima, kad šiandien daugiausiai moterys išnaudojamos darbui privačiuose namų ūkiuose, kaip namų tvarkytojos, ūkio pagalbininkės arba "paštu užsakomos nuotakos“[38]. Akivaizdu, jog suvokiama, kad prekyba žmonėmis įgauna (arba gali įgauti) naujas pavojingas formas ir būtina koreguoti teisinį reguliavimą.

Reikšmingiausiu Europos Tarybos dokumentu kovos su prekyba žmonėmis srityje laikoma 2005 m. gegužę Varšuvoje priimta *Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis* (toliau tekste- Konvencija).[39] Konvencija laikoma pažangia, kadangi tarsi apjungia visus prieš tai analizuotus teisės aktus (rengiant Konvenciją buvo atsižvelgta į Palermo protokolą, Europos Sąjungos Pamatinį sprendimą dėl kovos su prekyba žmonėmis 2002/629/TVR, kuris apžvelgiamas vėliau), minėtas Ministrų Komiteto ir Parlamentinės Asamblėjos rekomendacijas bei kitus teisės aktus) ir apima praktiškai visas su prekyba žmonėmis susijusias sritis. Neabejotina, jog kovos prieš prekybą žmonėmis veiksmingumą lemia ir bendrai pripažįstamas ir visoms valstybėms priimtinas terminas. Kaip jau minėta, rengiant Konvenciją buvo remiamasi Palermo protokolu, todėl prekybos žmonėmis apibrėžimas iš esmės atitinka Protokole įtvirtintą apibrėžimą. Taigi Konvencijoje prekyba žmonėmis reiškia „*žmonių verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar jų priėmimą grasinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant įgaliojimais ar pažeidžiama padėtimi arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima bent jau kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą*“[40]. Kaip matome, apibrėžimas yra beveik identiškas Palermo protokole pateiktam apibrėžimui (žr. priedą Nr. 1). Nurodant išnaudojimo sritis, pateikiamas tik minimalus išnaudojimų sričių sąrašas, tai reiškia, jog toks sąrašas nėra baigtinis ir iš esmės gali apimti bet kokią žmogaus išnaudojimo sritį. Konvencijoje tiesiogiai nurodoma jau ne kartą kituose teisės aktuose įtvirtinta nuostata, jog aukos sutikimas būti išnaudojamai nėra reikšmingas, jeigu prieš ją panaudotas bent vienas iš nurodytų poveikio būdų. Šiame dokumente ne tik tiksliai apibrėžiama prekybos žmonėmis sąvoka, bet ir nurodoma, jog prekybos žmonėmis auka gali tapti bet kuris fizinis asmuo. Taip pat pakartojama nuostata, jog vaiku laikomas asmuo nesulaukęs 18 m. ir kad veiksmai siekiant išnaudoti vaiką yra laikomi

[37] Recomendation Domestic slavery: servitude, au pairs and mail-order brides, 2004 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17229&lang=en >

[38] „Paštu užsakoma nuotaka“ suprantama kaip moteris, kuri reklamuojasi online ar kitokiame kataloge kaip ieškanti vyro užsienio šalyje, dažniausiai siekianti pagerinti savo ekonominę padėtį,išbristi iš nepritekliaus, gauti leidimą gyventi kitoje valstybėje.

[39] Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis, 2005. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 96-4916

[40] *Ibid.*

prekyba žmonėmis net jeigu nepanaudojamas joks poveikio būdas prieš jį. Konvencijos 2 str. nurodoma, kad ji yra taikoma „visoms prekybos žmonėmis formoms nacionaliniu ar tarptautiniu mastu, neatsižvelgiant į tai, ar ji susijusi su organizuotu nusikalstamumu, ar ne“.

Dar viena svarbi nuostata įtvirtinta Konvencijos 19 str. - valstybėms siūloma kriminalizuoti naudojimąsi prekybos žmonėmis aukos paslaugomis, žinant, kad jas teikiantis asmuo yra prekybos žmonėmis auka. Tokio sprendimo priėmimą paskatino siekis sumažinti prekybos žmonėmis aukų teikiamų paslaugų paklausą. Kitas reikšmingas sprendimas įtvirtintas 26 straipsnyje, kuriame teigiama, jog šalys gali numatyti galimybę neskirti bausmių aukoms už jų dalyvavimą neteisėtoje veikloje, jeigu jos buvo priverstos tai daryti. Pažymėtina, jog Konvencija iš Europos Sąjungos Pamatinio sprendimo dėl kovos su prekyba žmonėmis perėmė nuostatą dėl juridinių asmenų baudimo už prekybą žmonėmis (plačiau apie tai toliau darbe).

Taigi, apžvelgtus Konvencijos bruožus bei lyginant ją su kitais tarptautiniais dokumentais, ji laikytina visapusišku ir išsamiu instrumentu kovai su prekyba žmonėmis. Pažymėtina, jog nors nuo Konvencijos priėmimo praėjo nemažai laiko, tačiau Lietuva Konvenciją ratifikavo tik 2012 m. birželio 21 d.[41]

Lietuvai 2004 m. įstojus į Europos Sąjungą (toliau tekste- ES), valstybė įsipareigojo suderinti savo nacionalinę teisę, taip pat ir baudžiamąją teisę, su ES teise, įstatyminės bazės tobulinimą paskatino ir Europos Sąjungos taikomi teisiniai standartai, todėl yra svarbu aptarti reikšmingiausius ir didžiausią įtaką nacionalinei teisei padariusius ES teisės aktus kovos su prekyba žmonėmis srityje.

2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Taryba priėmė *Pamatinį sprendimą dėl kovos su prekyba žmonėmis 2002/629/TVR* (toliau darbe- Pamatinis sprendimas). Pamatinis sprendimas rengtas Palermo protokolo pagrindu, todėl Sprendime pateiktas prekybos žmonėmis apibrėžimas atitinka Protokole pateiktą definiciją. Pirmajame straipsnyje nurodoma, kad kiekviena valstybė narė imasi visų reikiamų priemonių užtikrinti, kad būtų baudžiama už šias veikas: 1)asmens samdymą (verbavimą), 2) pervežimą, 3) perkėlimą (perdavimą), 4) slėpimą, 5) tolesnį jo priėmimą, įskaitant keitimąsi to asmens valdymu (kontrole) arba valdymo (kontrolės) perleidimą. Taip pat nurodomi poveikio būdai: smurtas, grasinimai, kitos prievartos formos, įskaitant pagrobimą, apgaulė, sukčiavimas, piktnaudžiavimas turima valdžia, pasinaudojimas asmens *bejėgiška* padėtimi, daromi arba gaunami mokėjimai ar lengvatos siekiant gauti kitą asmenį valdančio asmens sutikimą.[42] Kritikuotina sąvoka pasinaudojimas *bejėgiška padėtimi,* kadangi pačiame Sprendime paaiškinta, jog tokia padėtis reiškia asmens neturėjimą realios ir

[41] Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 78-4036

[42] Tarybos Pamatinis sprendimas 2002 m. liepos 19 d. dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/ TVR), *Specialusis leidimas*, 2004-12-30, Nr. 1

priimtinos galimybės pasirinkti, todėl jis gali tik pasiduoti piktnaudžiavimui. Toks paaiškinimas atitinka pažeidžiamumo turinį, todėl turėtų būti vartojama ne bejėgiškumo, o būtent pažeidžiamumo sąvoka, juo labiau, kad originaliame Sprendimo tekste vartojama sąvoka *vulnerability*, kuri reiškia pažeidžiamumą.

Asmens išnaudojimo sritys yra analogiškos Protokole nurodytosioms: prievartinis ar priverčiamasis darbas ir paslaugos, vergovė arba į ją panaši veikla, prostitucija arba kitoks seksualinis išnaudojimas, įskaitant pornografiją. Tačiau Protokolas laikytinas pažangesniu, kadangi pateikia šiek tiek platesnę sampratą, į išnaudojimo sritis įtraukiant organų pašalinimą, be to Protokole įtvirtintame apibrėžime nurodant išnaudojimo sritis, vartojama sąvoka „*išnaudojimas apima",* tai reikškia, kad prekyba žmonėmis nesiejama tik su konkrečiomis išnaudojimo formomis, o apibrėžime pateikiamas tik pavyzdinis išnaudojimo sričių sąrašas.

Pamatiniame sprendime įtvirtinta ir naujų reikšmingų nuostatų. Įtvirtinama baudžiamoji atsakomybė ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmens, kurių naudai, veikdamas individualiai arba kaip juridinio asmens organo dalis, padarė bet kuris asmuo, einantis tame juridiniame asmenyje vadovaujančias pareigas (4 str.)[43]. Kita svarbi nuostata įtvirtinta Pamatinio sprendimo 3 str. valstybėms nurodo, kad už numatytą nusikaltimą turi būti baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis bausmėmis nurodant, jog valstybės narės turi užtikrinti, kad būtų numatyta maksimali laisvės atėmimo bausmė ne trumpesnė kaip aštuoneri metai, jei nusikaltimas padarytas aukos padėtį sunkinančiomis aplinkybėmis. Tokiomis aplinkybėmis laikoma pavojaus aukos gyvybei sukėlimas, nusikaltimas padarytas prieš ypač pažeidžiamą auką[44], nusikaltimas padarytas panaudojant sunkų smurtą arba sukėlė aukai ypač didelę žalą, nusikaltimas padarytas nusikalstamos organizacijos.[45]

Naujausias ir išsamiausias ES priimtas teisės aktas prekybos žmonėmis srityje yra *2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos priimta Direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR* (toliau tekste- Direktyva). Direktyva pakeitė lig tol visos ES lygmeniu taikytą Pamatinį sprendimą ir pateikė tam tikrų naujovių.

Direktyvos 2 str. pateikiamas prekybos žmonėmis apibrėžimas: „*asmenų verbavimas, vežimas, perdavimas, laikymas ar priėmimas, įskaitant tų asmenų kontrolės perėmimą ar perdavimą, grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiaujant arba apgaule, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo, kai šios veikos*

[43] Ši nuostata vėliau pakartojama jau apžvelgtoje Europos Tarybos Konvencijoje dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis.
[44] Auka kiekvienu atveju laikoma ypač pažeidžiama, jei ji nebuvo pasiekusi amžiaus, nustatyto nacionalinėje teisėje, laisvam seksualiniam apsisprendimui, o nusikaltimas padarytas siekiant priversti kitus asmenis užsiimti prostitucija arba juos kitaip seksualiai išnaudoti, įskaitant pornografiją.
[45] Tarybos Pamatinis sprendimas *supra* note 42

tikslas yra išnaudojimas“[46]. Tame pačiame straipsnyje taip pat nurodoma, jog išnaudojimas apima *bent jau* kitų asmenų išnaudojimą prostitucijai ar kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, įskaitant elgetavimą, vergiją ar į vergiją panašią praktiką, tarnystę, išnaudojimą įtraukiant į nusikalstamą veiką ar organų išėmimą. Kaip matome, pateikiamas minimalus išnaudojimo sričių sąrašas, tai reiškia, kad apibrėžimas apima ir kitokias išnaudojimo sritis, kiek tai atitinka kitus prekybos žmonėmis požymius (pvz. priverstinė santuoka, karinė tarnyba, priverstinė surogacija, moksliniai bandymai ir pan.). Tai parodo siekiamybę kovoti su bet kokiomis esamomis ar būsimomis prekybos žmonėmis formomis.

Lyginant Direktyvą su Pamatiniu sprendimu pateiktas apibrėžimas yra platesnis, kadangi papildomai išskiriamas asmens išnaudojimas elgetavimui, nusikalstamų veikų darymui ir organų išėmimui. Organų išėmimas kaip prekybos žmonėmis požymis jau anksčiau buvo įtvirtintas Palermo protokole bei 2005 m. ET Konvencijoje, tačiau *išnaudojimo elgetavimui ir nusikalstamų veikų darymui* požymiai anksčiau neminėti (žr. priedą Nr. 1). Direktyvos preambulės 11 punkte paaiškinama, kad „[...] *priverstinis elgetavimas turėtų būti suprantamas kaip priverstinio darbo arba paslaugų forma, kaip apibrėžta 1930 m. Tarptautinės darbo organizacijos Konvencijoje Nr. 29 dėl priverstinio ar privalomojo darbo. Todėl prekybos žmonėmis apibrėžtis išnaudojimą verčiant elgetauti, įskaitant parduoto priklausomo asmens naudojimą elgetavimui, apima tik tada, kai yra visi priverstinio darbo ar paslaugų požymiai*.“ Tame pačiame punkte taip pat paaiškinama, jog nusikalstamų veikų darymo požymis turėtų būti suprantamas kaip „*asmens išnaudojimas, inter alia, verčiant užsiimti kišenvagystėmis, vagiliavimu parduotuvėse, prekyba narkotikais ar kita panašia veika, už kurią taikomos sankcijos ir kuri susijusi su finansiniu pasipelnymu*“.[47] Toks išaiškinimas teigiamai vertintinas, nes vartojant sąvoką „*nusikalstamų veikų darymas“* tam tikrais atvejais gali sukelti sunkumų inkriminuoti šį požymį. Nusikalstamos veikos sąvoka siejama tik su baudžiamojo įstatymo draudžiama veika, tačiau pvz. smulkūs vagiliavimai gali užtraukti ne baudžiamąją, o administracinę atsakomybę. Taigi nusikalstama veika šios Direktyvos kontekste turėtų būti suvokiama plačiau. Nors prekybos žmonėmis apibrėžimas papildomas naujomis išnaudojimo sritimis, tačiau negalima teigti, kad anksčiau suformuota prekybos žmonėmis samprata jų neapėmė, prisiminkime 2005 m. Konvencijoje[48] įtvirtintą apibrėžimą, jame juk nenurodomas baigtinis išnaudojimo sričių sąrašas, o tai reiškia, kad asmens išnaudojimas elgetavimui ar nusikalstamos veikos darymui taip pat patenka į prekybos žmonėmis sampratą Konvencijos kontekste, tiesiog šie konkretūs požymiai nebuvo atskirai išskiriami. Greičiausiai naujų

[46] Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* OL L 101. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32011L0036

[47] *Ibid*

[48] Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis *supra* note 39

išnaudojimo sričių įtraukimą į apibrėžimą nulėmė pastaruoju metu atskleisti atvejai, kai vaikai tapo išnaudojimo aukomis, išvežti į užsienį buvo verčiami elgetauti ar vagiliauti[49].

Taip pat, kaip ir anksčiau minėtuose dokumentuose, įtvirtinama nuostata, kad aukos sutikimas neturi reikšmės, jeigu prieš ją panaudoti kiti prekybos žmonėmis požymiai bei akcentuojama, jog nusikaltimas padarytas prieš vaiką laikomas prekyba žmonėmis ir nenaudojant jokių poveikio būdų jo atžvilgiu. Paaiškinama, jog vaiku laikomas asmuo jaunesnis nei 18 metų.

Naujoji Direktyva taip pat parodo griežtėjančią baudžiamąją politiką prekybos žmonėmis atžvilgiu. Direktyvos 4 str. valstybės narės įpareigojamos už prekybą žmonėmis veiką bausti maksimaliomis ne trumpesnėmis kaip penkeri metai laisvės atėmimo bausmėmis, o už nusikaltimą padarytą sunkinančiomis aplinkybėmis nacionaliniuose įstatymuose numatyti ne trumpesnę kaip dešimt metų laisvės atėmimo bausmę. Valstybėms paliekama diskrecija numatyti didesnę laisvės atėmimo bausmę, bet nurodoma mažiausia maksimali bausmė. Aplinkybėmis užtraukiančiomis griežtesnę baudžiamąją atsakomybę kaltininkui pagal Direktyvą laikoma, kai nusikaltimas padaromas aukai, kuri buvo ypač pažeidžiama, tai šioje direktyvoje apima bent jau vaikus; nusikaltimas padarytas dalyvaujant nusikalstamoje organizacijoje, tyčia ar dėl neatsargumo aukos gyvybei sukeltas pavojus, veika padaryta naudojant sunkų smurtą arba aukai padarant didelės žalos, taip pat griežtesnė atsakomybė taikoma, jeigu nusikaltimą padarė valstybės tarnautojas.

Analizuojant Direktyvos 2011/36/ES nuostatas juntama anksčiau minėtos 2005 m. Europos Tarybos konvencijos, šiuo metu vertinamos kaip aukščiausias kovos su prekyba žmonėmis tarptautinis standartas, įtaka. Direktyva 2011/36/ES iš minėtos konvencijos perėmė nuostatos dėl prekybos žmonėmis aukų netraukimo baudžiamojon atsakomybėn ar bausmių joms netaikymo bei nuostatos dėl baudžiamosios atsakomybės nustatymo asmenims, kurie naudojosi prekybos žmonėmis aukos paslaugomis, žinodami, kad jas teikiantis asmuo paslaugas teikia tik todėl, kad yra priverstas.[50] Direktyvos preambulės 26 punkte paaiškinama: „[...] *valstybės narės turėtų atsižvelgti į galimybę taikyti sankcijas asmenims, kurie naudojasi aukos paslaugomis žinodami, kad tas asmuo yra prekybos žmonėmis auka. Tokia papildoma baudžiamoji atsakomybė galėtų būti numatyta ir legaliai esančių trečiųjų šalių piliečių ir Sąjungos piliečių darbdaviams, taip pat asmenims, perkantiems seksualines paslaugas iš bet kokio asmens, kuris yra prekybos žmonėmis auka, neatsižvelgiant į jų pilietybę*.“ Ši nuostata nėra imperatyvi, tačiau

[49] Seek out alternatives to giving money to children begging or selling things in the streets. [interaktyvus] [žiūrėta 2014- 09-20] <http://childsafetourism.org/actions/seek-out-alternatives/ >
Visuomenės informavimo priemonėse ne kartą pasirodė raginimai neduoti pinigų gatvėse elgetaujantiems vaikams, kadangi jie galimai yra prekybos žmonėmis aukos ir taip yra išnaudojami suaugusiųjų asmenų. Todėl žmonės įspėjami, jog aukodami pinigus šiuo atveju jie tik skatina nusikalstamą verslą.

[50] Urbelionytė, A. *supra note* 8, p. 1149

yra grindžiama tuo, kad siekiama, jog prekybos žmonėmis prevencija ir kova su ja taptų veiksmingesnė, mažinant paklausą.

Apžvelgus tarptautinės teisė bei ES teisės aktus reglamentuojančius prekybą žmonėmis, tikslinga atskleisti prekybos žmonėmis sampratą bei įvertinti kokią įtaką minėti dokumentai padarė prekybos žmonėmis sampratos susiformavimui nacionaliniame baudžiamajame įstatyme.

Prekybos žmonėmis uždraudimo baudžiamajame kodekse pagrindai glūdi visų pirma aukščiausios teisinės galios dokumente. Konstitucijos 21 str. skelbia, jog žmogaus asmuo neliečiamas, o žmogaus orumas yra ginamas įstatymo.[51] Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, jog asmens neliečiamumo, kaip teisės saugomos vertybės, turinį sudaro fizinis bei psichinis neliečiamumas. Tai reiškia, kad įstatymai turi užtikrinti, jog žmogus bus saugomas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio poveikio jo gyvybei, sveikatai, fizinio aktyvumo laisvei ir bet kokio kėsinimosi į jo psichinę ir dvasinę būseną, jo intelektinę ir kūrybinę raišką.[52]

Prekyba žmonėmis Lietuvos baudžiamajame įstatyme pirmą kartą kriminalizuota 1998 m. 1961 m. LR BK 131[3]str. buvo numatyta, jog „*asmens pardavimas ar kitoks perleidimas arba asmens įgijimas turint tikslą jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą, taip pat asmens gabenimas prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki aštuonerių metų. Ta pati veika, padaryta pakartotinai arba nepilnamečio atžvilgiu, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto, baudžiama laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvylikos metų.*“[53] Manoma, jog priimant šią normą buvo siekiama įgyvendinti Vaiko teisių konvencijos bei JT konvencijos dėl visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo, kurias Lietuva ratifikavo 1995 m., nuostatas, kurios valstybes įpareigojo imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų užkirstas kelias prekybai moterimis ir vaikais, vaikų grobimui bei moterų išnaudojimui prostitucijai. Kaip matome, norma pakankamai lakoniška bei prekybą žmonėmis sieja tik su asmens seksualinio išnaudojimu. Pirmoji normos dalis kėlė šiek tiek painiavos, kadangi norma buvo skirta prekybai žmonėmis kaip nusikaltimui žmogaus laisvei, tačiau ta normos dalis, kurioje įtvirtinamas asmens gabenimo prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų požymis, iš esmės reiškė nusikaltimą dorovei, o prekybos žmonėmis norma buvo numatyta BK skyriuje, skirtam nusikalstamoms veikoms asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. Įstatymo leidėjų tikslas buvo bausti tik už prekybą žmonėmis, todėl „gabenimo prostitucijai“ požymis prekybos žmonėmis normoje įtvirtintas netikslingai, o tokia formuluotė kėlė dar daugiau painiavos, nes neaišku kaip apskritai

[51] Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr .33-1014

[52] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 198 1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105

[53] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 25, 32, 35, 45, 47(1), 53(1), 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321(2) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131(3), 310(1)straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios.* 1998, Nr. 67- 1937

turėtų būti suprantamas šis požymis, t.y. ar asmuo gabenamas jo sutikimu, ar tik panaudojus prievartą.[54] Antrojoje normos dalyje įtvirtinti nusikaltimą kvalifikuojantys požymiai: 1) veikos pakartotinumas, 2) veika padaryta nepilnamečio atžvilgiu, 3) bendrininkaujant , 4) veika padaryta pavojingo recidyvisto. Šioje dalyje painiavos kėlė vartojama *nepilnamečio* sąvoka. Kaip pažymi prof. dr. O. Fedosiukas, Lietuvos baudžiamojoje teisėje tradiciškai buvo vartojamos sąvokos „nepilnametis“, t. y. asmuo iki 18 metų amžiaus, taip pat – „mažametis“, t. y. asmuo iki 14 metų amžiaus.[55] Kita vertus, juk mažametis taip pat yra ir nepilnametis. Kai kuriose normose apskritai buvo vartojama ¨vaiko¨sąvoka. Skirtingų sąvokų vartojimas gali kelti dviprasmybių ir trukdyti tinkamai taikyti normą, be to neatitiko tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintos vaiko sampratos (1989 m. Vaiko teisių konvencija).

Norma taip pat kritikuotina, nes pasigendama veikos padarymo būdo įvardijimo, taip pat tikslų alternatyvumo, nes prekybą žmonėmis siejant vien tik su seksualiniu išnaudojimu prekybos žmonėmis samprata stipriai susiaurėtų ir neužtrauktų baudžiamosios atsakomybės prekeiviui, kuris pvz. išnaudoja auką priverstiniam darbui ir pan.

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujasis baudžiamasis kodeksas. Naujajame kodekse prekyba žmonėmis buvo įtvirtinta 147 str., XX skyriuje skirtame nusikaltimams žmogaus laisvei. Lyginant su prieš tai galiojusia norma, naujoji prekybos žmonėmis normos žodinė išraiška tapo dar lakoniškesnė ir paprastesnė. BK 147 str. įtvirtinta prekybos žmonėmis norma nurodė, jog „ *tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos pardavė, pirko ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.“* [56] Kaip matome, normoje nebeliko *asmens gabenimo prostitucijai* požymio, kuris savo ruožtu buvo kriminalizuotas BK 307 straipsnyje, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už pelnymąsi iš kito žmogaus prostitucijos. BK 147 str. nurodoma, jog veika padaroma parduodant, perkant, kitaip perleidžiant ar įgyjant asmenį. Iš esmės tokia normos konstrukcija nėra bloga pati savaime, kadangi sąvokos *kitoks perleidimas ar įgijimas* turėtų būti suprantamas plačiai ir galėtų apimti tokias veikas kaip pvz. asmens perleidimas ar atidavimas už skolas, asmens atidavimas pralaimėjus lažybas, pralošus, asmens padovanojimas, išmainymas ir t.t. Šiuo aspektu norma vertintina teigiamai, nes suteikia galimybę kriminalizuoti praktiškai bet kokį nelegalų sandorį su žmogumi, tačiau ji turėjo ir savų trūkumų. Visų pirma, normoje pateikiamas galutinis nusikalstamų veiksmų sąrašas, o tai reiškia, jog tokie veiksmai kaip asmens laikymas nelaisvėje, verbavimas, gabenimas galėtų būti traktuojami tik kaip pasikėsinimo stadija, kas galėtų turėti įtakos bausmės paskyrimui prekeiviams žmonėmis, o tai atsižvelgus į nusikaltimo sunkumą ir

[54]Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teisminio nagrinėjimo problemos Lietuvoje. Tarptautinė Migracijos Organizacija, Vilnius, 2006, p. 38

[55] Fedosiuk, O. *supra note* 11, p. 95

[56] Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741

sudėtingumą laikytina ydinga praktika. Taip pat, kalbant apie tarptautinius įsipareigojimus, tokia traktuotė ne visai atitiko Palermo protokolo 3 str. įtvirtintą prekybos žmonėmis definiciją, nes joje prekyba žmonėmis taip pat laikoma ir žmonių verbavimas, pervežimas bei slėpimas.

Pažymėtina, kad lyginant šią normą su 1961 m. BK galiojusia norma, prekybos žmonėmis samprata buvo išplėsta. Minėtame BK 131^3 str. prekyba žmonėmis buvo siejama su asmens seksualiniu išnaudojimu ir privertimu užsiimti prostitucija, tačiau įstatymo leidėjui atsisakius šio požymio prekybos žmonėmis turinį sudarė ne tik prekyba žmonėmis prostitucijos ar seksualinio išnaudojimo tikslais, bet ir žmogaus išnaudojimas priverstiniam darbui, vergijai, tarnystei, organų transplantacijai ir kitais panašaus pobūdžio tikslais. Tokia pozicija iš dalies atitinka JTO Palermo protokolo 3 str. pateiktą prekybos žmonėmis apibrėžimą.[57] Tačiau, nagrinėjamoje normoje prekyba žmonėmis siejama su tikslu gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos, o Palermo protokole nurodomas tikslas išnaudoti asmenį. Akivaizdu, jog nusikaltėlis užsiimantis prekyba žmonėmis visais atvejais vienaip ar kitaip siekia kokios nors naudos, o tai šį nusikaltimą atskiria nuo nesavanaudiškos pagalbos žmogui, taigi įtvirtinus tokį tikslą pakanka įrodyti, kad kaltininkas siekė kokios nors naudos sau ir to pakaktų. Tačiau prekybos žmonėmis nusikaltimui būdingas organizuotumas, grupiškumas, latentiškumas, todėl numačius tik naudos siekimo tikslą, būtų pakankamai sunku jį įrodyti, o neįrodžius turtinės ar kitokios asmeninės naudos gavimo, t.y. neatlygintinai perleidus asmenį išnaudoti,nebūtų įmanoma nustatyti sudėties požymių. Nors naudos siekimo ir išnaudojimo tikslai yra glaudžiai susiję, tačiau jie nėra tapatūs. Palermo protokole pabrėžiamas tikslas *išnaudoti* asmenį, nurodant galimas išnaudojimo sritis, todėl šiuo aspektu Lietuvos įstatymų leidėjo pateikta prekybos žmonėmis definicija buvo kiek siauresnė ir ne visai tiksli. Literatūroje išreiškiama nuomonė, kad galbūt tokiai prekybos žmonėmis formuluotei įtakos galėjo turėti tai, jog Lietuvoje dažniausiai išaiškinami prievartinės moterų prostitucijos, susijusios su turtinės ar kitokios asmeninės naudos gavimu, atvejai, o kiti žmogaus išnaudojimo atvejai dar nebuvo užfiksuoti.[58] Tačiau, kaip jau ne kartą pažymėta, prekyba žmonėmis yra latentinis nusikaltimas, todėl neužfiksavus kitokių šio reiškinio formų, neturėtų būti preziumuojama, jog jos neegzistuoja.

Kaip matome, atsisakyta kvalifikuojančiųjų požymių bei sušvelninta sankcija. Numatytas laisvės atėmimas iki 8 metų, nenustatant minimalaus laisvės atėmimo termino, kaip tai buvo padaryta 1961 m. kodekse. Tačiau naujajame BK priimta speciali prekybos žmonėmis norma, kuria kriminalizuotas vaiko pirkimas ir pardavimas, BK 157 str. nurodant, jog *„tas, kas pardavė, pirko ar kitaip perleido arba įgijo mažametį vaiką, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų*.“ Antrojoje straipsnio dalyje numatyta griežtesnė baudžiamoji atsakomybė už

[57] Bolzanas, D., Drakšienė, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004 (53), p. 46
[58] *Ibid*, p. 47

vertimąsi prekyba mažamečiais vaikais.[59] Pagal šią straipsnio redakciją nukentėjusiojo nuo vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo amžiaus riba buvo 14 m., kadangi vartojama mažamečio vaiko sąvoka, todėl vyresniems nei 14 m. nepilnamečiams, buvo taikoma bendroji prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis (BK 147 str.). Tokia įstatymo nuostata prieštaravo tarptautinių teisės aktų reikalavimams, pagal kuriuos vaiku yra laikomas asmuo iki 18 m., o jų teisių apsauga yra prioritetinė ir tokiais atvejais įpareigoja numatyti atskiras sugriežtintas teisines priemones.[60] Palyginus BK 147 str. ir 157 str. numatytas sankcijas, kyla abejonių ar apskritai buvo tikslinga priimti atskirą normą, draudžiančią prekybą vaikais, jeigu už tokią veiką nenumatoma griežtesnė atsakomybė, kadangi tiek BK 147 str., tiek BK 157 str. 1 d. numatytos identiškos sankcijos, laisvės atėmimo bausmė iki 8 metų. Tik štai BK 157 str. 2 d. kriminalizuoja vertimąsi prekyba mažamečiais vaikais, numatant laisvės atėmimą nuo 2 iki 10 metų, šiuo atveju tektų įrodinėti vertimosi požymį.

Kita naujojo BK naujovė - BK 7 str. įtvirtinta universali jurisdikcija už prekybą žmonėmis, kaip ir už daugelį kitų pačių pavojingiausių tarptautinių ir tarptautinio pobūdžio nusikaltimų. Tai reiškia, jog asmenys atsako pagal Lietuvos baudžiamąjį kodeksą, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta bei nusikaltimo padarymo vieta, taip pat nesvarbu, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus. Tokia formuluotė atspindi tarptautinės bendruomenės politiką bei tarptautinių teisės aktų nuostatas.

Apžvelgti prekybos žmonėmis normos trūkumai bei tolesni valstybės tarptautiniai įsipareigojimai, o konkrečiai valstybės įsipareigojimai suderinti prekybos žmonėmis normą su Palermo protokole bei Tarybos pagrindų sprendime *2002/269/TVR* pateikta prekybos žmonėmis samprata, paskatino priimti naują BK 147 str. redakciją. Taigi, iki 2005 m. birželio 30 d. galiojusi lakoniška normos redakcija buvo transformuota į trinarę, daug elementų turinčią ir pakankamai sunkiai suvokiamą normą. Tiek Palermo protokole, tiek Pamatiniame sprendime prekybos žmonėmis apibrėžimas beveik sutampa, tai ilga ir sudėtinga definicija, kuri tik šiek tiek pakoreguota praktiškai pažodžiui buvo perkelta į Lietuvos BK.

Normos turinį sudarė alternatyvios veikos: 1) žmogaus pardavimas, 2) pirkimas, 3) kitoks perleidimas ar įgijimas, 4) verbavimas, 5) gabenimas arba laikymas nelaisvėje. Kaip matome, norma buvo papildyta verbavimo, gabenimo ir laikymo nelaisvėje veikomis. Taip pat pirmą kartą buvo numatyti alternatyvūs veikos padarymo būdai - tai 1) fizinio smurto panaudojimas, 2) grasinimai, 3)kitoks atėmimas galimybės priešintis, 4)pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu, 5)pasinaudojimas pažeidžiamumu, 6)apgaulė, 7) pinigų sumokėjimas arba kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja

[59] Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741
[60] Nikartas, S., Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 116

nukentėjusį asmenį. Be to buvo įtvirtintas baigtinis išnaudojimo tikslų sąrašas: įtraukti nukentėjusį asmenį į prostituciją, pelnytis iš šio asmens prostitucijos arba išnaudoti pornografijai ar priverstiniam darbui, antrojoje straipsnio dalyje numatyta kvalifikuota atsakomybė už prekybą žmonėmis siekiant įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių.[61] Taigi, ankstesnėje normoje įtvirtintą naudos gavimo tikslą pakeitė išnaudojimo tikslas, nurodant išnaudojimo sritis. Priimant naująją BK 147 str. (taip pat ir BK 157 str.) redakciją žengtas ir kitas svarbus žingsnis įgyvendinant tarptautinius įsipareigojimus – numatyta baudžiamoji atsakomybė ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Toks sprendimas atitinka Pamatinio sprendimo *2002/269/TVR* 4 straipsnio nuostatas. Paminėtina, jog 2005 m. prekybos žmonėmis norma numatė griežtesnę baudžiamąją atsakomybę lyginant ją su iki tol galiojusia BK 147 str. redakcija. Šioje normoje numatoma minimali laisvės atėmimo bausmė už 1 dalį- 2 m., už kvalifikuotą nusikaltimą- 4 m., taip pat griežtėja ir viršutinė sankcijos riba- 10 m. laisvės atėmimo bausmė už 1 dalį, 12 m. - už 2 dalį.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog 2005 m. buvo pakeista ir specialioji prekybos žmonėmis norma – vaiko pirkimas arba pardavimas. Anksčiau vartota sąvoka mažametis buvo pakeista vaiko sąvoka, todėl norma buvo taikoma asmenims, padariusiems šį nusikaltimą asmens nesulaukusio 18 m. atžvilgiu. Už prekybą vaikais buvo numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo 3 iki 12 metų, o už kvalifikuotą sudėtį – laisvės atėmimas nuo 5 iki 15 metų. Matome, jog didesnių sankcijų įtvirtinimas tiek BK 147 str., tiek ir 157 str. atspindėjo griežtėjančią valstybės baudžiamąją politiką, o tokios nuostatos atitiko tarptautinių teisės aktų įpareigojimus, kuriuose valstybės ne kartą buvo raginamos imtis priemonių, kad už prekybos žmonėmis nusikaltimus būtų baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis bausmėmis.

Analizuojant 2005 m. prekybos žmonėmis normos redakciją, darytina išvada, kad tokia prekybos žmonėmis samprata tik iš dalies atitiko Pamatinio sprendimo ir Palermo protokolo nuostatas. JT Palermo protokole nurodomi abstraktesni prekybos žmonėmis tikslai, tai išnaudojimas prostitucijai ar kitokių formų seksualinis išnaudojimas, priverstinis darbas ar paslaugos, vergovė ar vergovę primenančios praktikos, organų transplantacija, o BK 147 str. šie tikslai sukonkretizuojami, nurodant tik prostituciją, pornografiją ir priverstinį darbą. Toks įstatymo leidėjo sprendimas kritikuotinas, kadangi normoje įtvirtinus tokį baigtinį išnaudojimo sričių sąrašą, už baudžiamosios atsakomybės ribų liktų tokie atvejai, kaip moterų pardavimas vergiškoms santuokoms, iš kurių neįmanoma ištrūkti, pardavimas priverstinei surogacijai,

[61] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo $147^{(1)}$, $199^{(1)}$, $199^{(2)}$, $267^{(1)}$, $270^{(1)}$, $308^{(1)}$ straipsniais įstatymas.2005, *Valstybės žinios* Nr. X-272

žmonių išnaudojimas vergijai, vagiliavimams, elgetavimui, vyrų išnaudojimas karinei tarnybai. Prekyba žmonėmis kaip tarptautinis kriminalinis reiškinys siejama ne vien su žmonių seksualiniu išnaudojimu ir priverstiniu darbu, bet ir su išnaudojimu nelegaliai įvaikinant, priverčiant elgetauti, susituokti, įtraukiant į nusikalstamą veiklą, pvz., platinti narkotines medžiagas ir pan. Antai ir LR BK 157 str. kriminalizuota prekyba vaikais deja, neapėmė tokių sričių kaip vaikų pardavimas įvaikinti ar elgetauti.[62] Svarbu pažymėti, kad 2005 m., taip pat atsižvelgiant į tarptautinių dokumentų nuostatas, papildomai BK buvo kriminalizuotas asmenų išnaudojimas priverstiniam darbui ar vertimas dirbti vergiškomis sąlygomis ir ši veika numatyta BK 147^1 str. Neabejotina, kad prekyba žmonėmis labiausiai paplitusi seksualinio išnaudojimo sferoje, tačiau tas faktas, jog Lietuvoje nėra užfiksuota daug kitokių šio nusikaltimo pasireiškimo formų, visai nereiškia, kad taip nenutiks ateityje, kadangi prekyba žmonėmis yra dinamiškas nusikaltimas ir prekeiviai nuolat ieško teisės spragų, todėl labai svarbu, kad teisinė bazė užtikrintų veiksmingą kovą su šiuo reiškiniu. Taigi toks siauras išnaudojimo sričių traktavimas kuria teisės spragą, kuri apriboja baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybes kitais prekybos žmonėmis atvejais. Kitu normos trūkumu laikytina tai, jog nebuvo nuostatos, kad asmens sutikimas būti išnaudotam neturi juridinės reikšmės, jei prieš jį buvo panaudotas bent vienas iš nurodytų poveikio būdų. Ši nuostata ne kartą akcentuojama tarptautiniuose teisės aktuose, taip pat ir Pamatinio sprendimo 1 str. 2 dalyje.[63]

Nors praplečiant prekybos žmonėmis normos turinį įstatymų leidėjo tikslas buvo sukurti efektyvesnį teisės instrumentą kovai su prekyba žmonėmis, tačiau naujoji redakcija buvo vertinama nevienareikšmiškai. Antai Lietuvos Aukščiausiasis teismas vienoje nutartyje pasisakė: „*Nors nagrinėjama veika buvo padaryta galiojant 2000 m. rugsėjo 26 d. BK 147 straipsnio redakcijai, tačiau byloje būtina vadovautis šiuo metu galiojančia BK 147 straipsnio redakcija, nes 2005 m. birželio 23 d. padarytais BK pakeitimais ir papildymais į nusikaltimo sudėtį įvedus papildomus objektyviuosius požymius, veikų kvalifikavimo galimybės pagal BK 147 straipsnį susiaurėjo, ir šiuo požiūriu naują BK 147 straipsnio redakciją yra pagrindas laikyti atsakomybę švelninančiu įstatymu.*“[64] Tačiau mokslinėje literatūroje išreiškiamos skirtingos nuomonės. Štai prof. dr. O. Fedosiuk mano, jog nagrinėjama prekybos žmonėmis redakcija, nors ir yra neįprastai sudėtingos konstrukcijos juridinės technikos prasme, ji detalizavo kriminalizavimo ribas.[65] Kita vertus, manoma, jog naujoji redakcija kartu gali būti ir švelninanti, ir griežtinanti baudžiamąją

[62] Fedosiuk, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007 8(98), p.56

[63] Tarybos Pamatinis sprendimas (2002/629/ TVR) *supra note* 42**.** Nurodoma, jog prekybos žmonėmis aukos sutikimas su ketinamu arba faktišku išnaudojimu neturi reikšmės, jei yra bent viena iš 1 dalyje nurodytų sąlygų.

[64] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006

[65] Fedosiuk, O. *supra note* 62, p.54- 55

atsakomybę. Į normos sudėtį įtraukus verbavimo, gabenimo, laikymo nelaisvėje veikas, atsakomybė yra griežtesnė, kadangi ji kyla kaip už baigtą nusikaltimą už daugiau veikų. Tačiau papildomai nustačius baigtinį veikos padarymo būdų sąrašą, ko nebuvo ankstesnėse normose, atsakomybės ribos susiaurėja, nes tai dar vienas papildomas požymis, kurį būtina įrodyti, o to nenustačius, baudžiamoji atsakomybė asmeniui nekiltų. Subjektyvioji nusikaltimo pusė, viena vertus, praplečiama, nes kaltei nustatyti pakanka įrodyti kaltininko žinojimą, kas nutiks su auka ir nereikia įrodinėti, kad kaltininkas asmeniškai to siekė, tačiau, kita vertus, baigtinio išnaudojimo sričių sąrašo įtvirtinimas siaurina atsakomybės ribas, nes už jų lieka kitos galimos prekybos žmonėmis formos.[66] Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2010 m. gegužės 25 d. nutartyje pažymėjo, jog „*naujoji BK 147 straipsnio redakcija (2005 m. birželio 23 d.) nedekriminalizavo R. M. atliktų veiksmų, bet tik kitaip išdėstė prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymius. Tiek pagal ankstesnę, tiek naują BK 147 straipsnio redakcijas R. M. veiksmai vertintini kaip prekyba žmonėmis. Naujoji BK 147 straipsnio redakcija nustato griežtesnę bausmę nei ankstesnis įstatymas, be to, pagal ją R. M. veikos kaip padarytos dviem ir daugiau nukentėjusiems asmenims būtų kvalifikuotos pagal dar griežtesnę BK 147 straipsnio 2 dalį. Pažymėtina ir tai, kad naujosios BK 147 straipsnio redakcijos taikymas suponuoja būtinumą veikas, padarytas nepilnamečiams, kvalifikuoti atskirai – kaip vaiko pirkimą arba pardavimą (BK 157 straipsnio 2005 m. birželio 23 d. įstatymo Nr. X-272 redakcija), o tai neabejotinai apsunkintų R. M. atsakomybę. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad šiuo konkrečiu atveju yra pagrindas naująją BK 147 straipsnio redakciją laikyti atsakomybę sunkinančiu įstatymu, kuris, remiantis BK 3 straipsnio 3 dalimi, neturi grįžtamosios galios.“*[67] Apibendrinant galima teigti, jog nustatyti, kuri normos redakcija turėtų būti taikoma, galima tik detaliai išnagrinėjus visas nusikalstamos veikos aplinkybes.

Taigi kaip matome, nors BK 147 str. 2005 m. redakcija iš dalies atitiko tarptautinės bei ES teisės aktų nuostatas, tačiau turėjo trūkumų. 2012 m. birželio 30 d. Prekybos žmonėmis norma buvo dar kartą redaguota, į baudžiamąjį įstatymą perkeliant Direktyvos 2011/36/ES bei 2005 m. Konvencijos nuostatas. Visų pirma pažymėtina, kad prekybos žmonėmis kriminalinis reiškinys nei Konvencijoje, nei ES Direktyvoje nesiejamas vien tik su asmens išnaudojimu prostitucijai, pornografijai ir priverstiniam darbui, kaip tai buvo įtvirtinta anksčiau galiojusioje BK 147 str. (taip pat ir BK 157 str.) normoje. Minėtoje Konvencijoje, taip pat ir Direktyvoje prekyba žmonėmis siejama su absoliučiai bet kokia asmens išnaudojimo forma, o šiuose dokumentuose įtvirtintose prekybos žmonėmis definicijose pateikiama tik pavyzdinis

[66] Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R. Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika. Tarptautinė migracijos organizacija. Vilnius, 2007, p. 11

[67] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289/2010

išnaudojimo sričių sąrašas, nurodant, kad bent jau tokios sritys turėtų būti kriminalizuotos valstybių nacionaliniuose įstatymuose. Todėl siekiant visiškai suderinti baudžiamojo įstatymo nuostatas su tarptautinių ir ES teisės aktų reikalavimais bei siekiant išvengti galimų šio įstatymo pataisų ateityje, buvo būtina BK 147 str. ir 157 str. įtvirtinti tikslą išnaudoti asmenį bet kokiems išnaudojimo tikslams.[68] Dabar galiojančio BK 147 str. 1 d. numatoma baudžiamoji atsakomybė tam, „ *kas pardavė, pirko, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų*.“[69] Taigi, pagal dabartinį teisinį reguliavimą, įtvirtinus požymį „*ir kitais išnaudojimo tikslais*“, į baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis rėmus patenka bet kokia žmogaus išnaudojimo forma, esant kitiems sudėties požymiams, o toks žingsnis, be abejo, vertintinas teigiamai, dėl prieš tai nagrinėtų priežasčių.

Nusikaltimą sudarančios veikos nepakito, tačiau į normą buvo įtraukta formuluotė „*priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį“*. Iš esmės tokia korekcija palengvina asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už prekybą žmonėmis, nes nurodytas poveikio būdas apima tiek turtinę, tiek bet kokią kitą naudą. Taip pat į normą inkorporuota nuostata, kad aukos sutikimas būti išnaudojama neturi juridinės reikšmės, jei prieš ją panaudotas bent vienas iš asmens kontrolės būdų, tai viena iš naujosios redakcijos įneštų naujovių, nes kaip minėta anksčiau, prieš tai galiojusios normos buvo kritikuotos dėl tokios nuostatos nebuvimo prekybos žmonėmis sudėtyje, be to teismai prekybą žmonėmis neretai turėdavo perkvalifikuoti į lengvesnį nusikaltimą dorovei- pelnymąsi iš kito asmens prostitucijos ar įtraukimą į prostituciją, nes aukos žinojimas kur ir kokiais tikslais vykstama bei neįrodžius jos laisvės suvaržymo fakto tarsi paneigiamas prekybos žmonėmis nusikaltimas. Toks sprendimas atitinka Konvencijos bei kitų tarptautinių dokumentų nuostatas bei laikytinas pažangiu, kadangi tokia nuostata teismams leidžia nesureikšminti aukos sutikimo jos išnaudojimui, o tai savo ruožtu parodo platesnį požiūrį

[68]Lietuvos vidaus reikalų ministerijos aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147^1, 157 ir 303 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 147^2 straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-08] < http://www.lrv.lt/Posed_medz/2011/111228/03.pdf >

[69] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147^1, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 147^2 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-07-13, Nr. 82-4276

į prekybą žmonėmis, nes auka dažnais atvejais dėl ekonominio nepritekliaus, sunkios gyvenimiškos padėties, asocialios aplinkos ir kitų priežasčių tiesiog neturi galimybės pasirinkti kitokio savo elgesio varianto, kaip tik sutikti su piktavališku pasiūlymu. Ši nuostata, be abejo, susijusi su aukos priklausomumo ir pažeidžiamumo požymiais, kurie analizuojami kitoje darbo dalyje. Kita vertus, ankstesnėje normos redakcijoje ši nuostata tiesiogiai nebuvo įtvirtinta, tačiau teismai nagrinėdami prekybos žmonėmis bylas kartais darydavo nuorodas į tarptautinius teisės aktus, tai reiškia, jog aukos sutikimas nebuvo sureikšminamas ir anksčiau, tiesiog tiesioginis šios nuostatos įtvirtinimas prekybos žmonėmis normoje ją padaro tikslesne.

Į aktualiąją prekybos žmonėmis normą perkeltos ir kitos svarbios Direktyvos ir Konvencijos nuostatos. Visų pirma, įtvirtinta minėtuose dokumentuose numatyta *aukos nebaudimo taisyklė*[70], dar vadinama aukų apsaugos taisyklė. BK 147 str. 3d. numato nukentėjusiojo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygą. Ši sąlyga teismams suteikia diskreciją nuo prekybos žmonėmis nukentėjusį asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas, kurias jis tiesiogiai buvo priverstas padaryti dėl to, kad tapo šio nusikaltimo auka. Tokios aukų apsaugos tikslas- užtikrinti jų žmogaus teises, išvengti tolesnės viktimizacijos bei skatinti jas liudyti baudžiamosiose bylose, nes pasitaiko atvejų, kai nuo prekybos žmonėmis nukentėję žmonės nesikreipia pagalbos, nes patys bijo būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Ši nuostata nešalina baudžiamosios atsakomybės asmenims už veikas, kurios nėra tiesiogiai susijusios su jų atžvilgiu padaryta prekybos žmonėmis nusikalstama veika.[71] Neabejotina, kad tokia nuostata vertintina teigiamai, tačiau abejonių kelia ar turėtų būti vartojamos būtent *baudžiamosios atsakomybės* ir *nusikalstamos veikos* sąvokos, juk formaliai aiškinant minėtą nuostatą asmuo išvengtų atsakomybės tik tuo atveju, jeigu būtų padaręs išimtinai nusikalstamą veiką, kuri yra suprantama kaip baudžiamojo įstatymo uždrausta veika. Tačiau ne paslaptis, jog į prekybos žmonėmis pinkles patekusiems asmenims neretai tenka verstis prostitucija[72], smulkiais svetimo turto grobimais, nedidelės vertės kontrabanda ir pan., kas pagal Lietuvos teisinį reguliavimą būtų laikoma administracinės teisės pažeidimais. Šiuo atveju, prekybos žmonėmis auka, kuri įvykdė ne nusikalstamą veiką, o kitokį teisės pažeidimą, nepaisant to, kad tai ji padarė dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis auka, bus traukiama atitinkamon (pvz., administracinėn) teisinėn atsakomybėn.[73] Toks reguliavimas kritikuotinas, nes nagrinėjama nuostata nevisada leis įgyvendinti tikslą užtikrinti platesnę prekybos žmonėmis

[70] Direktyvos 2011/36/ES 7 straipsnis; Konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis 26 straipsnis

[71] Lietuvos vidaus reikalų ministerijos aiškinamasis raštas *supra note* 68

[72] Svarbu atkreipti dėmesį, jog Administracinių teisės pažeidimų kodekso 182^1 str. yra įtvirtinta nuostata, jog administracinėn atsakomybėn netraukiamas prostitucija vertęsis asmuo, kuris į prostituciją buvo įtrauktas būdamas materialiai, dėl tarnybos ar kitaip priklausomas arba įtrauktas į prostituciją panaudojant fizinę ar psichinę prievartą ar apgaulę, arba bet kokiu būdu įtrauktas į prostituciją būdamas nepilnametis ar (ir) nukentėjo nuo prekybos žmonėmis ir yra pripažintas nukentėjusiuoju baudžiamajame procese.

[73] Urbelionytė, A *supra note* 8, p. 1149- 1150

aukų apsaugą, todėl, autorė pritaria literatūroje išreikštai nuomonei[74], jog vietoj *baudžiamosios atsakomybės* sąvokos, turėtų būti vartojama tiesiog a*tsakomybės* sąvoka. Taip pat siūlytina *nusikalstamos veikos* formuluotę pakeisti *neteisėtos veikos* sąvoka, kuri reiškia veiką priešingą teisės aktams, tokiu būdu prekybos žmonėmis aukos nebūtų baudžiamos ne tik už nusikalstamas veikas, bet ir pvz. administracinės teisės pažeidimus padarytus dėl tiesiogiai jų atžvilgiu padaryto prekybos žmonėmis nusikaltimo bei tokiu būdu būtų siekiama išvengti tolesnio jų viktimizacijos proceso. Pažymėtina, jog toks siūlymas grindžiamas remiantis 2005 m. Konvencijos 26 straipsniu, kuriame vartojama būtent neteisėtos veiklos sąvoka :*" Šalys, laikydamosi pagrindinių savo teisinės sistemos principų, numato galimybę neskirti bausmių aukoms už jų dalyvavimą neteisėtoje veikloje, jeigu jos buvo priverstos tai daryti."*[75]

Apibendrinant galima sakyti, jog naujausia ir dabar galiojanti prekybos žmonėmis norma įnešė naujovių bei ištaisė kai kuriuos prieš tai analizuotus ankstesnių normų trūkumus bei pilna apimtimi atitinka tarptautinių bei ES teisės aktų nuostatas. Tačiau iš esmės pažodinis tarptautinių ir regioninių dokumentų prekybos žmonėmis apibrėžimų įgyvendinimas nacionalinėje normoje kritikuotinas. Tiek BK 147 str., tiek 157 str. normos iš kitų BK normų išsiskiria sudėtinga konstrukcija, ilgu alternatyviais požymiais apkrautu tekstu, kurį nėra lengva perprasti ir struktūrizuoti. Pažymėtina, kad nei vienas iš anksčiau minėtų tarptautinių bei regioninių teisės aktų imperatyviai nenurodo, kad valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose būtų pažodžiui išdėstyta juose nurodyta prekybos žmonėmis definicija. Šiuo atžvilgiu svarbu, jog valstybės savarankiškai pasirinkdamos tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo būdą, užtikrintų, jog kiekviena pateiktuose apibrėžimuose uždrausta veika būtų kriminalizuota ir pagal valstybės nacionalinius įstatymus.[76]

.

[74] *Ibid, p.* 1150

[75] Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis *supra* note 39

[76] Mickevičius, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005 (54), p. 127

2. PREKYBOS ŽMONĖMIS NORMOS SUDĖTIES POŽYMIŲ ANALIZĖ IR AIŠKINIMAS BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS DOKTRINOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

2.1. Žmogaus laisvė kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė (objektas) ir jos pažeidimo mechanizmas

Veikos pavojingumą gali nulemti įvairūs požymiai, tačiau svarbiausias veiksnys nulemiantis žmogaus veikos pavojingumą ir jos baudžiamąjį teisinį vertinimą yra teisiniai gėriai, kuriems nusikalstamas poelgis kelia pavojų arba daro žalos. Natūralu, jog kiekviena valstybė stengiasi apsaugoti pagrindines jai brangias vertybes įstatymais bei labiausiai vertinamus teisinius gėrius saugo baudžiamuoju įstatymu, taip juos paverčiant baudžiamosios teisinės apsaugos objektais.[77] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje ne kartą yra pažymėjęs, jog „*veikos pavojingumas reiškia, kad ja kėsinamasi į viešpataujančias visuomenės vertybes, veikos baudžiamumas – kad ji uždrausta ne bet kokiu, o būtent baudžiamuoju įstatymu*“[78]. Pagrindinės baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės nustatomos iš BK skyriaus, kuriame reglamentuojamas tam tikras BK straipsnis, pavadinimo. Prekybos žmonėmis nusikaltimas įtvirtintas XX BK skyriuje, reglamentuojančiame nusikalstamas veikas žmogaus laisvei, todėl suvokiame, jog pagrindinis šio nusikaltimo objektas yra žmogaus laisvė. Fakultatyviosiomis įstatymo saugomomis vertybėmis gali būti asmens orumas ir garbė, sveikata, seksualinio apsisprendimo laisvė.

Prekyba žmonėmis pažeidžia Konstitucijos bei tarptautiniais teisės aktais ginamas žmogaus teises ir laisves. Žmogaus teisė į laisvę bei asmens neliečiamumą įtvirtintos praktiškai visuose žmogaus teises ir laisves ginančiuose tarptautiniuose teisės aktuose bei laikomos prigimtinėmis. Štai 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, tapusi pagrindu daugeliui tarptautinių sutarčių ir nacionalinių įstatymų, skelbia, jog kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę bei niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas: visų formų vergija ir prekyba vergais draudžiama.[79] Jau anksčiau minėta, jog prekybos žmonėmis kriminalizavimo ištakų Lietuvoje reikėtų ieškoti konstitucinėje jurisprudencijoje. Šai LR Konstitucijoje teigiama, jog žmogaus laisvė bei žmogaus asmuo yra neliečiami.[80] LR Konstitucinis teismas yra paaiškinęs, jog asmens neliečiamumo, kaip teisės saugomos vertybės,

[77] Piesliakas, V. Lietuvos baudžiamoji teisė, pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009, p. 222- 223
[78] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281/2006
[79] Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497
[80] Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014

turinį sudaro fizinis bei psichinis neliečiamumas. Tai reiškia, kad įstatymai turi užtikrinti, jog žmogus būtų saugomas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio valstybės, savivaldybių institucijų, jų pareigūnų ir tarnautojų, taip pat kitų asmenų poveikio jo gyvybei, sveikatai, fizinio aktyvumo laisvei ir bet kokio kėsinimosi į jo psichinę ir dvasinę būseną, jo intelektinę ir kūrybinę raišką.[81] Neabejotinai su žmogaus teise į asmens neliečiamybę itin glaudžiai yra susijusi žmogaus teisė į fizinę laisvę, kuri skelbiama Konstitucijos 20 str. Žmogaus laisvės neliečiamybė suprantama kaip sprendimų priėmimo laisvės prielaida, kuri sudaro sąlygas atlikti bet kokius teisėtus veiksmus, įgyvendinti teisines galimybes įvairiose gyvenimo srityse (asmeninėje ir socialinėje, dorovinėje, profesinėje ir politinėje)[82]. Iš esmės žmogaus laisvę turėtume suprasti kaip jo galią veikti taip, kaip jis pats to nori ir galimybę būti savo paties šeimininku, juk žmogus neturintis galimybės pasirinkti savo elgesio varianto nelaikytinas laisvu.

Anksčiau baudžiamojoje teisėje nusikaltimai žmogaus laisvei buvo traktuojami siaurai, žmogaus laisvės pažeidimą siejant tik su fiziniu laisvės pasirinkti buvimo vietą suvaržymu. Kėsinimasis į žmogaus laisvę pasirinkti, kaip elgtis, nebuvo laikoma nusikaltimu žmogaus laisvei ir toks požiūris, be abejo, kūrė didelę baudžiamojo įstatymo spragą.[83] Atsižvelgiant į prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtingumą, toks asmens laisvės aiškinimas būtų neabejotinai per siauras, juk siejant asmens laisvės varžymo mechanizmą tik su fizine žmogaus laisve daugeliu atvejų būtų užkirstas kelias nusikalstamoje veikoje įžvelgti prekybą žmonėmis.

Taigi kalbant apie laisvę kaip baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę, laisvę turėtume suvokti dviem aspektais: kaip asmens fizinę laisvę ir kaip jo valios laisvę. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodį „laisvė“ apibūdina kaip turėjimą valios daryti, ką nori; buvimą neuždarytam, galėjimą be suvaržymų judėti.[84] Fizinė laisvė pasireiškia kaip asmens galimybė daryti kūno judesius, judėti erdvėje, pasirinkti savo buvimo vietą. Tuo tarpu žmogaus valios laisvė suteikia galimybę pasirinkti savo elgesio variantą, kitaip tariant, pažeisti kito žmogaus valios laisvę reiškia priversti jį elgtis pagal kaltininko valią. Fizinės asmens laisvės atėmimas paprastai siejamas su fizinės ir psichinės prievartos panaudojimu jo atžvilgiu, o asmens valios laisvė gali būti pažeidžiama ne tik prievartiniais būdais, bet ir apgaulės būdu, pasinaudojant aukos mažametyste, fiziniu ir psichiniu bejėgiškumu, pažeidžiamumu ar priklausomumu.[85]

Valią turintis žmogus prekeivių gniaužtuose tampa paprasčiausia preke, kuria disponuojama nusikalstamuose sandoriuose, todėl siekiant patraukti asmenį baudžiamojon

[81] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 198 1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105

[82] Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014

[83] Abramavičius, A., *et al*. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 kyga Eugrimas, 2001, p. 211

[84] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-22] <http://dz.lki.lt/word/laisv%C4%97/>

[85] Fedosiuk, O. *supra note* 11, p. 91

atsakomybėn už šį nusikaltimą vienas pagrindinių momentų yra žmogaus laisvės pažeidimo atskleidimas. Prekybos žmonėmis kriminalinis reiškinys nevisais atvejais pasireiškia tik prievartiniais veiksmais aukos atžvilgiu, ne paslaptis, jog praktikoje neretai pasitaiko atvejų, jog nusikalstami sandoriai, kurių objektas yra žmogus padaromi paties nukentėjusiojo sutikimu, ypač moterų pardavimo prostitucijai atvejais. Tačiau kaip jau ne kartą pažymėta tarptautiniuose teisės aktuose bei įtvirtinta mūsų baudžiamajame įstatyme, aukos sutikimas būti įtrauktai į išnaudojimą juridiškai nėra reikšmingas, jeigu prieš ją panaudotas bent vienas iš alternatyvių poveikio būdų, taigi aukos sutikimas savaime jos laisvės pažeidimo neeliminuoja. Prof. dr. O. Fedosiuk suformulavo baudžiamosios teisės doktrinai naują asmens laisvės pažeidimo teoriją, pagal kurią geriausiai laisvės pažeidimo mechanizmą prekyboje žmonėmis apibūdina sąvoka „*laisvę varžanti kontrolė*“, kuri suponuoja laisvės varžymo pastovumą, kuris leidžia laisvai disponuoti asmeniu sudarinėjant nusikalstamus sandorius. Juk valią turintis žmogus bet kuriuo metu gali apsigalvoti, prieštarauti, pasipriešinti ar pasirinkti kitokį savo elgesio variantą. Todėl neįgijus kontrolės, vargu ar būtų įmanomą žmogumi disponuoti kaip daiktu. Kontrolės palaikymo intensyvumas, metodai, priemonių pobūdis gali būti labai įvairūs, svarbu tai, jog taip sukuriamos sąlygos manipuliuoti auka. Pasitaiko atvejų, kai aukos žeminamos, niekinamos, „atimant iš jų identitetą“. Didžiojoje Britanijoje buvo atskleistas atvejis, kai pažeidžiami vyrai būdavo įtraukiami dirbti priverstinį darbą vergiškomis sąlygomis. Jiems buvo nuskusti plaukai, paiimti jų drabužiai, daiktai, asmens dokumentai ir duoti vienodi kombinezonai, tokiais būdais siekiama tarsi dehumanizuoti žmogų bei atimti jo individualumą, paverčiant tiesiog išnaudojimo objektu.[86] Šioje byloje buvo nuteista visa penkių asmenų šeima. Buvo pasirenkami asmenys iš socialinės atskirties, benamiai, priklausomi nuo alkoholio - pasinaudojama jų pažeidžiamumu, buvo žadamas apmokamas darbas, apgyvendinimas, maitinimas. Tačiau jie būdavo priversti dirbti ilgas valandas, be specialios įrangos, aprangos, mokamas labai mažas atlygis arba nemokama visai, jie apgyvendinti vagonėlyje be šildymo ir vandens, be sanitarinių sąlygų. Kontrolė ir drausmė būdavo palaikoma nuolatiniais grasinimais arba fiziniu smurtu, paimami asmeniniai daiktai ir asmens dokumentai, apribojama laisvė.[87]

Laisvę varžanti kontrolė gali būti tiesioginė (akivaizdi, absoliuti) bei netiesioginė (neakivaizdi, užmaskuota). Tiesioginė kito žmogaus laisvės kontrolė paprastai yra akivaizdi ir lengviau įrodoma, kadangi ji pasireiškia fiziniu smurtu, asmens laikymu nelaisvėje, psichine prievarta, apgaule, manipuliavimu psichinių ar fizinių trūkumų turinčiu asmeniu ir pan.[88]

---

[86] Annison, R. In the Dock Examining the UK‘s Criminal Justice Response to Trafficking. (Anti-Traficking Monitoring Group). Anti-Slavery International, 2013, p. 25

[87] The Court of Appeal (Criminal Division) Approved Judgment *R. -v- Connors* , Date of decision: 26 March 2013 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-23] <R. v. Connors 2013 EWCA Crim 324.pdf>

[88] Fedosiuk, O. *supra note* 11, p. 91- 92

Štai tokią akivaizdžią laisvę varžančią kontrolę iliustruoja 2012 m. lapkričio 14 d. Panevėžio apygardos nuosprendis, kuriuo G.P., J.V., A.K., R.Š. nuteisti pagal BK 147 str. 2 d., nes veikdami organizuota grupe, pasinaudodami nukentėjusios D. K. pažeidžiamumu bei apgaule - melagingai žadėdami gerai apmokamą darbą, verbavo, gabeno, pirko ir pardavė D. K. Byloje surinkti duomenys patvirtino, jog D.K. atžvilgiu panaudota apgaulė bei kitos prievartos priemonės „[...] *melagingai žadant gerai apmokamą darbą - darbą viešbutyje, tvarkyti kambarius. Tačiau tokio darbo jai niekas ne tik kad nesuteikė, bet niekas ir neieškojo, nes jau nuo pat pradžių buvo žinoma, išskyrus nukentėjusiąją, kad ji dirbs prostitute. Ji buvo užverbuota kaltinamojo R. Š., kuris, jai sutikus važiuoti, perleido ją asmeniui, kurio atžvilgiu ikiteisminis tyrimas atskirtas. Tik sutikus važiuoti, nukentėjusioji paimama ir nuo to laiko kontroliuojama. Ji pradžioje laikoma Anykščiuose, po to nuvežama į Biržus, kur taip pat laikoma bute, ten vartojamas alkoholis ir sudaromos tokios sąlygos, kad nukentėjusiajai nekiltų noras išeiti, pabėgti.“* Vėliau nukentėjusioji buvo nugabenta į Jungtinę Karalystę ir perleista albanų grupuotei, kur nuolat buvo kontroliuojama: *„Albanai ją mušė, vertė vartoti narkotikus, alkoholį. Mušama buvo už tai, kad atsisakydavo aptarnauti klientus. Albanai leisdavo jai paskambinti, tačiau jos pokalbius kontroliavo mergina, mokanti lietuvių kalbą. Nukentėjusioji buvo išvežta į svetimą, jai nežinomą šalį, nemokėjo kalbos, neturėjo pinigų, neturėjo asmens dokumento, net nežinojo savo buvimo vietos adreso.“*[89] Akivaizdu, jog tiek fizinė, tiek D.K. valios laisvė buvo pažeista. Kiekvienas žmogaus veiksmas išplaukia iš tam tikros priežasties, šiuo atveju mergina priėmė sprendimą savanoriškai vykti į svetimą šalį dėl panaudotos apgaulės, o tai reiškia, jog jos valios laisvė buvo suvaržyta. Taip pat buvo apribota jos judėjimo laisvė, vartojamas fizinis smurtas, ji buvo kontroliuojama nuo pat jos sutikimo Lietuvoje iki jos atvežimo į Angliją, kol pabėgo.

Savo ruožtu netiesioginė kontrolė pirmiausia pažeidžia asmens valios laisvę ir yra sunkiau įrodoma, nes jos prievartinė esmė paprastai maskuojama tam tikru kaltininko ir aukos susitarimu, kai auka sutinka būti kontroliuojama ir išnaudojama bei žino kur ir kokiu tikslu vyksta arba sutikimą išreiškia, dėl to, kad nežino tikrųjų pasiūlymo aplinkybių arba neturi kitokio elgesio varianto, kaip tik sutikti su pasiūlymu. Šiuo atveju laisvės pažeidimo mechanizmas nėra akivaizdus. Paprastai tokia susitarimu grindžiama laisvės pažeidimo forma yra būdinga nelegalioms veiklos sritims, tokioms kaip prostitucija (labiausiai paplitusi sritis), nelegalus darbas, nelegalus sportas, darbas vergiškomis sąlygomis, nelegalus migrantų gabenimas, pornografijos gaminimas ir pan. Pats veiklos nelegalumas natūraliai sukuria prielaidas visiškai išnaudojamo asmens kontrolei, nes kitaip pačiam išnaudojimo verslui kiltų grėsmė dėl jo atskleidimo. Juk pvz., prostitucija besiverčianti moteris taip paprastai negali ištrūkti iš

[89] Panevėžio apygardos teismo 2012 m. lapkričio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-72/2012

sąvadautojo kontrolės bei jam pasiūlyti spręsti ginčus teisiniais būdais. Dvejonių nekyla, kad tokį pasiūlymą pateikusi moteris turbūt tik išprovokuotų prievartos panaudojimą savo atžvilgiu.Tai suvokia tiek išnaudotojai, tiek ir išnaudojamieji, sutinkantys su jiems siūlomomis „žaidimo taisyklėmis“, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog tokie santykiai yra savanoriški, tačiau jų turinys yra prievartinis, nes aukos patikėję prekiautojų pažadais patenka į jų kontrolę, iš kurios pasitraukti tampa labai sunku.[90] Svarbu pabrėžti, jog paprastai aukos laisvę varžanti kontrolė įgyjama, varžant judėjimo laisvę, atimant asmens dokumentus, ribojant jos galimybes bendrauti su pašaliniais asmenimis, piktnaudžiaujant aukos nemokėjimu užsienio kalbos, neleidžiant naudotis ryšio priemonėmis bei socialiniais tinklais, verčiant atidirbti tariamas skolas ir pan. Tokia kontrolė paprastai pasireiškia jau išnaudojimo stadijoje. Verbuojant auką kontrolė gali būti įgaunama apgaunant ar suklaidinant dėl darbo sąlygų, užmokesčio dydžio, pasinaudojant asmens pažeidžiamumu ar priklausomumu. Natūralu, jog asmuo priimdamas piktavališką pasiūlymą, nesuvokia tikrųjų prekeivių ketinimų ir pasiūlymo sąlygų, todėl būdamas suklaidintas, priklausomas ar pažeidžiamas jis nėra laisvas, todėl ir jo sprendimas negali būti laikomu savanorišku.

Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. spalio 5 dieną atmetė nuteistojo R.C. kasacinį skundą, kuriame buvo teigiama, jog nukentėjusiųjų valia nebuvo palaužta ir kad jos pačios sutiko vykti į Jungtinę Karalystę dirbti prostitutėmis. Teismas patvirtino, jog nuteistasis R.C. įgijo faktinę nukentėjusiųjų kontrolę, kadangi merginoms buvo žadamas gerai apmokamas valytojos arba padavėjos darbas, tačiau joms atvykus į Jungtinę Karalystę buvo pranešta, kad jos versis prostitucija. Byloje nustatyti faktai, kad merginos neturėjo lėšų grįžti į Lietuvą, jų galimybes kreiptis pagalbos ribojo kalbos barjeras, jos buvo pasimetusios ir nežinojo kaip elgtis tokioje situacijoje. Taip pat teismas pažymėjo, jog : „*asmens laisvė yra suvaržoma ne tik tada, kai asmuo visiškai netenka galimybės pasirinkti savo buvimo vietos ar elgesio varianto, bet ir tada, kai ši laisvė apribojama iš dalies. Akivaizdu, kad būdamos apgautos dėl darbo pobūdžio, tapusios faktiškai kontroliuojamomis, nukentėjusiosios neteko dalies galimybių savo nuožiūra pasirinkti savo buvimo vietą ir elgesio variantą, todėl teismai pagrįstai padarė išvadą, kad nukentėjusiųjų laisvė buvo suvaržyta.“* Šioje nutartyje taip pat paaiškinta, jog asmens sutikimas gautas dėl apgaulės poveikio, suteikus turtinę naudą jį kontroliuojantiems asmenims, negali būti laikomas savanorišku ir duotu suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes.[91]

Kitoje baudžiamojoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas argumentuotai atskleidė netiesioginės laisvę varžančios kontrolės požymius bei atmetė R.M. kasacinio skundo argumentus, jog merginos nebuvo verbuojamos vykti į Jungtinius Arabų Emyratus verstis

[90] Fedosiuk, O. *supra note* 11, p.92
[91] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 361/2010

prostitucija, jų laisvė nebuvo varžoma ir jos pačios suvokė tikrąjį kelionės tikslą. Teismas pažymėjo, jog *„nors nemaža dalis merginų sutiko vykti į Jungtinius Arabų Emyratus savo noru, suprasdamos kelionės tikslą (galimam išnaudojimui prostitucijai), gaudavo už tai atlygį, po išvykų saugiai grįždavo namo, šie faktai neprieštarauja išvadai, kad jų verbavimas, gabenimas ir perleidimas šeichams prostitucijai, atlygio už tai gavimas, atitinka prekybos žmonėmis požymius. [...] Pagal teismų nustatytas aplinkybes, atsidūrusios svetimoje šalyje, merginos buvo kontroliuojamos ir turėjo menką pasirinkimą nepaklusti R. M. ir jos bendrininkių valiai“.*[92] Byloje buvo nustatyta, jog nuolatinę merginų kontrolę rodo jų asmens dokumentų (pasų) paėmimas, apgyvendinimas tvoromis aptvertuose namuose, kurių vartai buvo rakinami. Dauguma merginų buvo pažeidžiamos dėl jų nepilnametystės, taip pat kai kurios merginos slėpė nuo savo tėvų tikrąjį kelionės tikslą, kai kurios buvo apgautos, nuslėpus informaciją, jog joms gali tekti lytiškai santykiauti su šeichu. Taip pat nustatyta, jog kai kurios merginos sutiko vykti į Jungtinius arabų Emyratus tikėdamosi, kad šeichas jų nepasirinks arba joms buvo grasinama, kad jeigu atsisakys vykti, turės grąžinti 10000 lt už lėktuvo bilietus. Taigi grasinimai, apgaulė bei pasinaudojimas pažeidžiamumu buvo panaudoti kaip laisvę varžantys būdai. Pažymėtina, jog šioje byloje buvo taikyta 2000 m. rugsėjo 26 d. BK 147 str. redakcija, tačiau padarius minėtus nusikaltimus nepilnamečių asmenų atžvilgiu jau galiojant dabartinei normos redakcijai, turėtų būti taikoma specialioji prekybos žmonėmis norma- BK 157 str., kadangi pagal BK 147 str. baudžiamąją tvarka atsako asmuo padaręs šią nusikalstamą veiką tik pilnamečio asmens atžvilgiu.

Dar vienoje baudžiamojoje byloje laisvę varžanti kontrolė pasireiškė taip: „ *Priešingai nei teigia apeliantas, nuosprendyje aptartais įrodymais įrodyta ir aplinkybė, kad nukentėjusiosioms L. M., A. G., E. B. ir N. N. buvo suvaržyta jų laisvė pasirenkant gyvenamąją vietą, darbą, gyvenimo būdą. Visos nukentėjusiosios parodė, kad atvykusias į Angliją, jas sutikdavo J. O., kuris parsiveždavo jas į savo namus, liepdavo dirbti prostitutėmis, pats vežiodavo pas klientus, paimdavo uždirbtus pinigus, kontroliuodavo jų elgesį ir kasdieninį gyvenimą, nes J. O. paėmus iš jų uždirbtus pinigus, pačios negalėjo rūpintis maitinimu, pirkti reikalingus daiktus ir pan., viskuo rūpindavosi J. O., todėl ir buityje jos buvo priklausomos nuo pastarojo. J. O. iš visų nukentėjusiųjų buvo paėmęs jų asmens dokumentus.“*[93]

Sudėtingiau įrodyti priešingumą laisvei, kai dar nėra griežtos kontrolės ir išnaudojimo požymių, aukos verbavimo ar gabenimo stadijoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nutarčių pasisakė, jog baudžiamojoje teisenoje negalima prezumpcija, jog aukai patekus į nelegalią prostituciją, jos laisvė bus neabejotinai varžoma ateityje. Kasaciniu skundu buvo

[92] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 289/2010
[93] Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-109/2012

ginčijamas G.D. nuteisimas pagal BK 147 str. už bandymą parduoti prostitucijai užverbuotą moterį į Didžiąją Britaniją. Teismas pažymėjo, jog nusikalstamos veikos požymiai turi būti grindžiami konkrečiais byloje surinktais duomenimis, o ne analogiškų bylų praktika: „*Nenustačius, kad laisvė buvo suvaržyta, veika pagal BK 147 straipsnį negali būti kvalifikuojama. Tokiu atveju gali būti tik sprendžiamas baudžiamosios atsakomybės klausimas už vienos iš BK 307 straipsnyje numatytų veikų padarymą. Apeliacinės instancijos teismas išvadą, kad sandoriui pavykus pirkėjai galėtų visiškai kontroliuoti E. K. , grindė „analogiškų bylų praktika“. Toks įrodinėjimo būdas baudžiamojoje teisenoje neleistinas. Nusikalstamos veikos požymiai kiekvienoje byloje turi būti įrodomi toje byloje surinktais duomenimis. Informacija apie tai, kas tam tikrais atvejais atsitinka prostitucija užsienio valstybėse užsiimančioms moterims, nėra pakankamas pagrindas daryti išvadą, kad E. K. valia nagrinėjamu atveju buvo palenkta.“* [94] Nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos nutartis buvo panaikinta ir byla perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Iš esmės toks teismo išaiškinimas pagrįstas, juk teismo nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis ar nuomonėmis, tačiau ši nutartis turi būti teisingai suprasta.

Prof. dr. A. Gutauskas savo straipsnyje analizuoja panašią LAT nutartį, kurioje R.L. ir V.P. buvo kaltinami tuo, jog veikdami organizuota grupe, turėdami tikslą parduoti moterį jos sutikimu į Izraelį verstis prostitucija ir iš to gauti turtinės ar kitokios naudos, ją įkalbėjo dirbti prostitute ir nupirkus lėktuvo bilietus ją išgabeno iš Lietuvos į Čekiją, o po to į Izraelį, tačiau Izraelio mutinės tarnyboms pastarosios neįleidus į šalį, nukentėjusioji grįžo atgal į Lietuvą. Byloje surinktais įrodymais visiškai įrodyta, kad kaltinamieji organizavo A. M. gabenimą jos sutikimu prostitucijai iš Lietuvos į Izraelį. A. M. buvo išvežta iš Lietuvos Respublikos, t. y. gabenimas įvyko, tačiau buvo sugrąžinta atgal Izraelio pareigūnų. Tačiau teismas nenustatė nukentėjusiosios A.M. laisvės pažeidimo ir nuteistųjų veiksmus perkvalifikavo iš BK 147 str. į BK 307 str. 2 d.- asmens gabenimą prostitucijai jo sutikimu. Šioje situacijoje autorius išreiškia nuomonę, kad veiką galima būti kvalifikuoti kaip pasikėsinimą prekiauti žmonėmis, teigdamas, jog sandoris dėl žmogaus išnaudojimo, kurio laisvė nevaržoma (šiuo atveju nukentėjusiojo gabenimas) akivaizdus, tačiau aplinkybės rodo, jog šio asmens laisvė bus varžoma vėliau, kai jis bus išnaudojamas. Juo labiau, kad iš byloje surinktų duomenų galima spręsti, kad A.M. žinojo kokiu tikslu vyko į Izraelį, be to vertėsi prostitucija ir Lietuvoje.[95] Suvokiant prekybos žmonėmis reiškinį bei remiantis analogiškų bylų praktika, autoriaus nuomonei galima būtų pritarti, tačiau vargu ar teismai priimtų tokį sprendimą, juo labiau, kad prieš tai nagrinėtoje LAT nutartyje buvo įtvirtinta prezumpcijos dėl asmens išnaudojimo ateityje negalimumo taisyklė.

[94] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 332/2006

[95] Gutauskas, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. Verslo ir teisės aktualijos, 2009, t.3, p. 148- 150

Taigi siekiant pagrįsti nusikalstamos veikos priešingumą laisvei būtina įrodyti aukos valios palenkimą bent vienu iš normoje įtvirtintų būdų. Taip pat nesant prievartinių asmens valios palaužimo būdų, svarbu įrodyti, jog asmuo verbavimo, gabenimo, asmens įgijimo ar perdavimo stadijose nebuvo laisvas apsispręsdamas, šį teiginį pagrįsti labiausiai padeda būtent apgaulės, pasinaudojimo pažeidžiamumu ar priklausomumo bei asmens sutikimo būti išnaudojamam nesureikšminimo požymiai. Nenustačius laisvę varžančios kontrolės mechanizmo (išnaudojimo prostitucijai srityje), nusikalstamos veikos paprastai kvalifikuojamos pagal BK 307 str. ar 308 str. požymius, tai pažymėjo ir Kasacinis teismas jau anksčiau aptartoje byloje Nr. 2K-332/2006. Viena pagrindinių problemų įrodinėjant prekybą žmonėmis bei nustatinėjant priešingumą asmens laisvei yra tai, jog kai kurie BK 307 str., 308 str. normų požymiai dubliuojasi su BK 147 str. sudėtimi ir įžvelgti takoskyrą tarp šių nusikaltimų daugeliu atvejų yra pakankamai sunku, ypatingai, kai išreiškiamas paties nukentėjusiojo susitikimas būti išnaudojamu. Apie tai plačiau kalbama trečiojoje darbo dalyje, analizuojant prekybos žmonėmis santykį su kitomis nusikalstamomis veikomis.

2.2. Alternatyvi nusikalstama veika

BK 147 str. įtvirtintos alternatyvios veikos, kuriomis padaromas prekybos žmonėmis nusikaltimas. Siekiant patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už prekybą žmonėmis, svarbu įrodyti bent vieną iš alternatyvių veikų: 1) asmens pirkimą arba kitokį įgijimą; 2) asmens pardavimą arba kitokį perleidimą; 3) asmens verbavimą; 4) gabenimą arba 5) laikymą nelaisvėje.

Be abejo, kalbant apie pirkimą, pardavimą, kitokį įgijimą ar perdavimą netaikysime civilinio kodekso normų, reglamentuojančių tokius sandorius, juk žmogus nėra civilinių teisinių santykių objektas, nors patekęs į prekybos žmonėmis tinklą tampa „gyvąja“ preke, todėl kalbame apie nelegalius, baudžiamojo įstatymo uždraustus sandorius, kurie aiškintini kaip kontrolės kito asmens atžvilgiu įgijimas ar perleidimas. Asmens *pirkimo- pardavimo* sandoris suprantamas kaip asmens įgijimas ar perleidimas kito asmens kontrolei už tam tikrą materialinį užmokestį ar kitokią turtinę naudą. Taip pat pažymėtina, jog parduoti ar pirkti galima ne tik savo poreikiams, bet ir trečiojo asmens naudai, kitaip tariant, šiems sandoriams būdinga apsikeitimas asmens kontrole, praktikoje neretai pasitaiko atvejų kai tas pats asmuo perleidžiamas skirtingiems asmenims net keletą kartų. Be to, kaip paaiškino LAT, žmogaus pardavimo sandorio dydis neturi reikšmės veikos kvalifikavimui pagal BK 147 str.[96]

[96] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 578/2004

BK 147 str. įtvirtinta veika pasižymi formalia sudėtimi, todėl veikos baigtumas siejamas bent su dalimi atliktų pirkimo – pardavimo veiksmų: pinigų ar kitokios turtinės naudos perdavimu arba aukos perleidimu kito asmens kontrolėn.

Kitokiu asmens perleidimu ar įgijimu laikomi bet kokie įmanomi atvejai, kai žmogus perleidžiamas kito asmens kontrolei, nebūtinai už pinigus ar kitokį materialinį atlygį. Galimi tokie atvejai, kai žmogus perleidžiamas arba įgyjamas nuomos pagrindu, padovanojamas, paskolinamas, paveldimas, išmainomas, pralošiamas, perleidžiamas už skolas, atsilyginant už paslaugą ar perleidžiamas bet kokia kita forma. Štai žiniasklaidoje neseniai nuskambėjo atvejis, kai internete buvo reklamuojama žmonių nuomos agentūra „Kleopatra“. Skelbime buvo nurodyta: „Žmonių nuomos agentūra „Kleopatra“. Tik pas mus – viskas, ko jums reikia: moterys ir vyrai laisvalaikiui ir pramogai. Palydovai verslo kelionėse ir atostogose. Vyrai ir žmonos savaitei, parai ar valandai. Egzotika ir visa kita tik pas mus.“ Buvo atliktas žurnalistinis tyrimas, kurio metu kliente prisistačiusi žurnalistė domėjosi vadinamosios žmonių nuomos sąlygomis, jai buvo siūlomi užsieniečiai vyrai, žurnalistė buvo supažindinta su paslaugų kainomis, buvo paaiškinta, kad su išnuomotu asmeniu galima elgtis kaip tik panorėjus. Minėtos agentūros vadovė teigė, kad į ją kreipiasi daugybė vyrų, ieškodami žmonų, moteris teigė, kad už 10 000 – 20000 lt galima įsigyti žmoną, o prieš įsigyjant dar galima ir pabandyti ar patiks.[97] Deja, nėra aišku ar dėl minėtos agentūros pradėtas tyrimas bei kiek tiesos yra „žmonių nuomotojos“ žodžiuose, tačiau akivaizdu, jog gali egzistuoti įvairiausių formų neteisėti sandoriai su žmogumi.

Paprastai nukentėjęs asmuo įgyjamas iš trečiojo asmens, t.y. tampa dvišalio (arba daugiašalio) *per se* neteisėto sandorio objektu. Žinoma, galimi ir tokie atvejai, kai asmuo įgyjamas kito asmens kontrolėn ir savarankiškai, pvz. pagrobiant. Kita vertus, dauguma įgijimo veiksmų, nukreiptų į pačią auką, dažniausiai sudaro įstatyme kaip atskirą įtvirtintą nusikalstamą veiksmą- asmens verbavimą.

Verbavimas viena iš savarankiškų prekybą žmonėmis sudarančių veikų, pasireiškianti aktyviais kaltininkų veiksmais, siūlymais, raginimais, pažadais, siekiant palaužti asmens valią bei įgauti laisvę varžančią kontrolę to asmens atžvilgiu. Verbuojant naudojami prekybos žmonėmis normoje įtvirtinti poveikio būdai, paprastai naudojami nesmurtiniai būdai: apgaulė, psichinė prievarta, naudojamasi aukos pažeidžiamumu ar priklausomumu. Dažniausiai asmenys verbuojami per skelbimus laikraščiuose, siūlant darbą, mokslus užsienyje, per internetinius skelbimus, pokalbių svetaines, per pažinčių tarnybas, nelegalias įdarbinimo, turizmo agentūras, per neformalius socialinius tinklus, užmezgant asmeninius ryšius su auka, o įgijus jos

[97] Karaliūtė, L. Visa tiesa, kas slypi už įvaizdžio merginos darbo. 2014 m. vasario 9 d. straipsnis dienraštyje *l.rytas.lt*, [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-20] <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/visa-tiesa-kas-slypi-uz-ivaizdzio-merginos-darbo.htm >

pasitikėjimą, suviliojama pažadais apie gerai apmokamą darbą, geresnes gyvenimo sąlygas. Verbuojama gali būti ir sms žinutėmis, kai pvz. per televizijos naktines programas susirašinėjama, gali būti aptariamos vertimosi prostitucija galimybės, merginai pradėjus atsakinėti į žinutes, prasideda aktyvus verbavimas. Pasitaiko ir profesionalių verbuotojų, kurie prekybos žmonėmis nusikaltime atlieka būtent šią funkciją.[98] Literatūroje verbavimas skirstomas į individualų ir grupinį. Individualus verbavimas savo ruožtu gali būti tikslinis, kai ieškoma konkrečios aukos (pvz. asmuo su menku išsilavinimo, iš asocialios aplinkos, mergina iš globos namų) arba atsitiktinis, kai ieškoma, bet kokios aukos, kurią būtų galima įtraukti į prekybos žmonėmis tinklą. Grupinis verbavimas - daugiau ar mažiau atviras verbavimo būdas, kai tikrasis kelionės tikslas neslepiamas ir aukos jį žino arba nutuokia, paprastai tai pasiūlymai dirbti šokėjomis, konsumatorėmis, įdarbinimas modeliais per fiktyvias modelių agentūras, apsimetimas turistų grupėmis ir pan.[99]

Dažnai asmenys užverbuojami melagingais pažadais apie darbo sąlygas, užmokesčio dydį, darbo pobūdį bei neatskleidžiant kitų reikšmingų aplinkybių. Žadama, jog asmuo bet kada galės grįžti namo ir pan. Štai vienoje Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje byloje nustatyta, kad nukentėjusiosios buvo verbuojamos dirbti gerai apmokamą darbą Jungtinėje Karalystėje ir Olandijoje, tačiau buvo parduotos albanų kilmės asmenims verstis prostitucija. Iš nukentejusiųjų, liudytojų parodymų, nustatyta, jog kaltinamieji*: „verbavo nukentėjusiąsias, pasakodami apie gyvenimo ir darbo sąlygas Anglijoje, kviesdami važiuoti į Angliją tikslu dirbti ten gerai apmokamą, palyginus su Lietuva, darbą viešbuciuose, baruose valytojomis, indų plovėjomis, slėpdami tikruosius ketinimus parduoti šias moteris [...] albanų tautybės asmenims, [...] darė psichinį poveikį nukentejusiosioms. Nukentejusiosios jauno amžiaus merginos, gyvenančios sunkiomis materialinėmis sąlygomis, tai yra buvo lengvai pažeidžiamos. Šiomis aplinkybėmis ir pasinaudojo kaltinamieji, apgaudinedami šias moteris. [...] Kaip parodė nukentejusiosios, S. K. buvo aktyvus organizuotos grupes narys, kuris įkalbinėjo jas važiuoti i Jungtinę Karalystę, A. P.- į Olandiją, melavo, jog ten jos galės dirbti padavėjomis ar valyti kambarius viešbutyje ir jis tuo pasirūpins, pažadėjo, jog jos galės grįžti namo, jeigu joms ten nepatiks.“*[100]

Neretais atvejais verbuojant moteris vykti į užsienį joms perkami drabužiai, vežama į grožio salonus, taip sukuriama „prekinė išvaizda“. Deja auka suklaidinta, patekusi į prekeivių pinkles negali pasitraukti, kadangi įtraukiama į skolinę vergiją ir yra verčiama atidirbti tariamą skolą už lėktuvo bilietus, kitokias investicijas į ją ir pan. Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje baudžiamojoje byloje L. L. nuteistas už prekybą žmonėmis, byloje surinktais duomenimis

[98] Kurapka, E. V., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Burda, R., Davidonis, R., Dereškevičius, E., Juškevičiūtė, J., Krikščiūnas, R., Latauskienė, E., Novikovienė, L., Radzevičius, E. Kriminalistika. Taktika ir metodika. , Vilnius, 2013, p. 734- 735
[99] *Ibid, p.* 735
[100] Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-161/2009

įrodyta, kad jis nenurodydamas nukentėjusiajai O. F. tikrojo kelionės tikslo, užverbavo ir išgabeno iš Lietuvos Respublikos į Jungtinę Karalystę, kur pardavė ją, žinodamas, kad nukentėjusioji bus įtraukta į prostituciją. Teismas pažymėjo, jog „*L. L. suprato, kad verbuoja asmenį, nukentėjusioji buvo ruošiama būsimam darbui, jai buvo perkami drabužiai, apmokamos grožio salono paslaugos, gaunama medicinos pažyma iš ginekologo, apmokamos jo paslaugos, nuperkamas bilietas lėktuvui į Londoną, kontroliuojamas O. F. išvykimas, nurodoma, kas ją turi pasitikti. Šių veiksmų visuma apima L. L. tiesioginę tyčia, suvokiant, kad O. F. užverbuojama ir išgabenama iš Lietuvos Respublikos į Jungtinę Karalystę, kur ji buvo parduota.“* Uždirbtus pinigus O.F. atiduodavo ją kontroliavusiems asmenims, jai buvo žinoma, kad už ją sumokėta 5000 svarų sterlingų ir jai tą sumą reikės atidirbti.[101]

Vis dažniau asmenys užverbuojami, naudojantis internetu. Šį reiškinį kaip rimtą problemą suvokia ir Europos Komisija. Vienas iš prekybos žmonėmis panaikinimo strategijos 2012- 2016 m. prioritetų yra įvardijamas kaip žinių gilinimas apie naujas problemas, kylančias dėl visų formų prekybos žmonėmis, ir veiksmingas jų sprendimas. Siekiant greičiau suvokti prekybos žmonėmis tendencijas ir imtis veiksmingo atsako numatomos priemonės šiam tikslui įgyvendinti, viena iš jų yra būtent verbavimo internete suvokimas. Komisija pasisako, jog 2014 m. pagal saugesnio interneto finansavimo programą rems projektus, kurių tikslas – pagerinti žinias apie verbavimą internete ir socialiniuose tinkluose, įskaitant verbavimą tarpininkų pagalba. Komisijos komunikate pažymima, jog internetas prieinamas daugeliui, jame apstu galimybių užverbuoti būsimas aukas. Internete dažniausiai siūlomas patrauklus modelio, šokėjo, naktinio baro atlikėjo darbas užsienyje, kurį nesudėtinga rasti atlikus paprastą paiešką,atsivėrus iškylantiesiems langams, prisijungus prie pokalbių kanalo ir gavus brukalą elektroniniu paštu. Vis dažniau verbavimui naudojami socialiniai tinklai.[102]

Gabenimas yra kita BK 147 str. dispozicijoje numatyta veika. Asmens gabenimas suprantamas kaip asmens transportavimas iš vienos vietos į kitą tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų. Tai gali būti daroma automobiliu, traukiniu, lėktuvu ir kitomis transporto priemonėmis. Asmuo gali būti gabenamas nebūtinai tik į vietą, kurioje jis bus išnaudojamas, tačiau gali būti gabenama ir tam tikrą tarpinę kelionės vietą, parodyti būsimam pirkėjui ir pan. Asmens lydėjimas į tam tikrą vietą taip pat laikomas gabenimu. Štai vienoje byloje K. A. nuteista už asmens verbavimą, gabenimą ir pardavimą. Nuteistoji kasaciniame skunde teigė, jog nepadarė veikos, dėl kurios ji nuteista, nukentėjusiąją G.M. paprašyta tik palydėjo į Londoną, neturėdama jokių kėslų, susijusių su jos įtraukimu ar pardavimu prostitucijai. Tačiau byloje nustatyta, kad “ *K. A.*

[101] Vilniaus apygardos teismo 2008 m. spalio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1 -170 - 66/2008

[102] Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija 2012- 2016 m. COM(2012) 286 galutinis. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10- 20] <www.policija.lt/get.php?f.19549 >

veikdama organizuota grupe su kitoje baudžiamojoje byloje nuteistu asmeniu (S. K.), siekdami turtinės naudos, 2005 m. vasario mėnesį Tauragėje susipažino su G. M.. S. K., panaudodamas apgaulę, žadėdamas surasti užsienyje normalų gerai apmokamą darbą, apmokėti kelionę, įkalbinėjo ją vykti į Angliją. Nukentėjusiajai patikėjus melagingais pažadais ir sutikus vykti į užsienį, automobiliu atgabeno ją į Vilnių, apgyvendino pas K. A.. S. K. 2005 m. vasario 8 d. nupirko lėktuvo bilietą į Londoną. Į Vilniaus oro uostą ir skrydžio metu nukentėjusiąją lydėjo (gabeno) K. A., kuri ir toliau klaidindama (apgaudinėdama) nukentėjusiąją, tvirtino, kad ji (nukentėjusioji) Londone gyvensianti pas jos pažįstamą V.. Lėktuvui atskridus į Londoną, K. A., žinodama, kad nukentėjusioji bus įtraukta į prostituciją, bet šį faktą nuslėpusi nuo jos, pardavė ją albanų tautybės asmeniui."[103] Kaip matome, nukentėjusioji buvo gabenta net keletą kartų: iš Tauragės į Vilnių, ten apgyvendinta prieš išgabenant į užsienį ir galiausiai K.A. lydima visos kelionės iš Vilniaus oro uosto iki Londono metu. Svarbu atkreipti dėmesį, jog asmens gabenimas į užsienį prostitucijai šio sutikimu yra kriminalizuotas ir BK 307 str. 2 d., taigi tais atvejais, kai nepavyksta įrodyti kitų prekybos žmonėmis požymių, kaltininkai traukiami baudžiamojon atsakomybėn pagal švelnesnę BK normą- BK 307 str. 2 d.

Klasikiniu prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atveju prekeiviai organizuoja aukų gabenimą, o kelionės išlaidas aukos turi atidirbti, taip formuojama skolų grandinė, kuri su laiku tik auga, tačiau galimi ir tokie atvejai, kai potencialios aukos gali būti verčiamos pačios atvykti į sutartą vietą savo lėšomis.[104] Taigi tam tikrais atvejais gabenimu laikoma ir kai asmuo savarankiškai atvyksta į paskirtą vietą, jeigu tai iš anksto buvo nulemta kaltininko.

Laikymas nelaisvėje gali būti suprantamas kaip asmens fizinio judėjimo erdvėje bei veiksmų laisvės apribojimas išnaudojimo tikslais. Sukuriama tokia situacija, kai asmuo negali daryti fizinių judesių (pvz. yra surakinamas) arba turi ribotas galimybes judėti erdvėje (pvz. uždaromas tam tikroje patalpoje), arba negali pasirinkti savo buvimo vietos- pvz. teritorija yra nuolat saugoma apsaugos, aptverta aukštomis tvoromis, nors asmuo gali laisvai judėti toje teritorijoje, tačiau neturi teisės jos palikti. Asmuo gali būti nelaisvėje ir todėl, jog jo atžvilgiu naudojami valios palenkimo būdai, naudojamasi asmens priklausomumu, pažeidžiamumu, naudojama psichinė prievarta. Svarbu pažymėti, jog nėra svarbu ar asmuo sutinka būti nelaisvėje, juk esminis laikymo nelaisvėje požymis yra ne tai, kaip nukentėjusysis vertina situaciją, bet objektyvus savo buvimo vietos pasirinkimo neturėjimas.

Antai vienoje byloje nuteistieji kasaciniu skundu ginčijo jų nuteisimą pagal BK 147 str., jų teigimu nukentėjusiųjų laisvė nebuvo apribota, nes jos jos turėjo buto raktus, galėjo laisvai išeiti ir pareiti ar kreiptis pagalbos, jeigu su jomis būtų buvę netinkamai pasielgta. Jos važinėjo

[103] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-483/2012
[104] Janušauskienė, D. Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje: Lietuvių migrantų patirtis. Vilnius, Justitia, 2014, p. 18

su taksi, susitikdavo su kitais asmenimis, bute buvo dar viena mergina, todėl, nuteistųjų teigimu, šios aplinkybės tik patvirtina, kad nukentėjusiųjų laisvė apribota nebuvo ir jų noras išvykti ar pasilikti priklausė tik nuo jų pačių. Tačiau teismas kasacinių skundų netenkino ir paaiškino, jog „*nukentėjusiųjų laisvė buvo apribota. Iš jų paimti pasai, jos neturėjo pinigų, pas klientus jos buvo nuvežamos ir atvežamos, t. y. kontroliuojamos.*“[105]Taigi, matome, kad nors ir nukentėjusiosios formaliai galėjo judėti erdvėje, turėjo buto raktus, tačiau objektyviai neturėjo galimybės pasirinkti savo buvimo vietos, nes buvo nuolat kontroliuojamos, jas nuvežant pas klientus ir parvežant, buvo atimti asmens dokumentai.

Kitoje byloje laisvės ribojimo požymis argumentuotas štai taip: „*G. P. pasas buvo paimtas, ji prieš savo valią buvo laikoma bute, kuriame turėjo teikti lytines paslaugas, nuolat buvo grasinama, kartą V. K. panaudojo prieš ją fizinį smurtą; pasak nukentėjusiosios, „telefono laidas buvo nupjautas, durys užrakintos.*“[106]

BK 147 str. įtvirtinta formalioji nusikaltimo sudėtis, tai reiškia, jog baudžiamoji atsakomybė kyla už pačią veiką, neatsižvelgiant į pavojingų padarinių kilimą[107]. Todėl visos prieš tai nagrinėtos nusikaltimą sudarančios veikos nereikalauja nusikalstamų padarinių kilimo fakto ir jų baigtumas siejamas su nusikalstamų veiksmų pradžia.Visos dispozicijoje numatytos veikos yra alternatyvios, todėl pakanka įrodyti, kad buvo padaryta bent viena iš jų, nors analizuojant teismų praktiką matome, jog paprastai šis nusikaltimas neapsiriboja tik viena veika, dažniausiai jį sudaro bent keletas veikų (verbavimas, gabenimas, asmens įgijimas ar perleidimas). Taigi beveik visais atvejais šis nusikaltimas kvalifikuojamas kaip baigtas, praktikoje prekybos žmonėmis nusikaltimas traktuojamas kaip nutrūkęs pasikėsinimo stadijoje praktiškai tik tada, kai yra taikomas nusikalstamos veikos imitavimo modelis (NVIM). Štai vienoje Kauno apygardos teismo nagrinėtoje byloje G. D. nuteista pagal BK 22 str. 147 str., kadangi turėdama tikslą gauti turtinės naudos, pasikėsino parduoti kitą asmenį: „*2004 m. kovo 18 d. apie 18 val. mieste (duomenys neskelbtini) esančioje automobilių stovėjimo aikštelėje, G. D. tikslu gauti turtinės naudos už 200 eurų ir 100 litų pasikėsino parduoti liudytojui Nr.5, kuriam taikomas anonimiškumas, ir V.J., veikusiems pagal nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modelį (duomenys neskelbtini) nukentejusiąją E. K., tačiau dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jos valios nusikaltimo nebaigė, nes ši veika buvo kontroliuojama ir nutraukta teisėsaugos institucijų pareigūnų.*“[108]Teismai tokį veikos kvalifikavimą teisingai argumentuoja tuo, jog pareigūnai veikdami pagal NVIM užkerta kelią žmogaus pardavimo sandoriui ir faktiškai reali žala baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms nekyla. Tačiau,

[105] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2003
[106] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009
[107] Piesliakas, V. Lietuvos baudžiamoji teisė, pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009, p.202
[108] Kauno apygardos teismo 2005 m. gegužės 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107-397/2005

autorės nuomone, atvejai, kai siekiama parduoti jau užverbuotą auką pagal NVIM veikiantiems asmenims tam tikrais atvejais turėtų būti vertinami kaip baigtos nusikalstamos veikos. Juk verbavimas BK 147 str. dispozicijoje išskirtas kaip savarankiška į prekybos žmonėmis sampratą įeinanti veika, o baudžiamosios atsakomybės kilimui pakanka nustatyti bent vieną iš alternatyvių įstatyme pateiktų veikų, tokia pozicija išsakoma ir teismų praktikoje[109]. Todėl nors veika ir yra kontroliuojama teisėsaugos institucijų, tačiau nusikaltimo sudėtis yra formali ir verbavimo baigtumas siejamas su paties proceso pradžia. Taigi tokie atvejai, kai prekeiviai siekia parduoti auką pagal NVIM veikiantiems pareigūnams turėtų būti kvalifikuojami kaip baigti nusikaltimai, jeigu siūloma pirkti jau realiai užverbuotą auką.

2.3. Alternatyvūs nusikalstamos veikos padarymo būdai

Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 147 str. gali būti taikoma tik nustačius, kad nusikalstama veika padaryta panaudojant bent vieną iš dispozicijoje įtvirtintų valios palaužimo būdų. Šie valios palenkimo būdai padeda nustatyti veikos priešingumą laisvei, jų nenustačius būtų sunku kalbėti apie prievartinius sandorius dėl žmogaus.

Fizinis smurtas LAT senato nutarime „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ aiškinamas kaip veiksmai, kuriais pažeidžiamas nukentėjusiojo asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatominis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smaugimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan.[110] Naujesnėje teismų praktikoje fizinis smurtas apibrėžiamas kaip tyčinis, neteisėtas, prieš nukentėjusiojo valią jo organizmui daromas fizinis poveikis, siekiant jo gyvybės atėmimo, sveikatos sutrikdymo, fizinio skausmo ar kitokių fizinių kančių sukėlimo (pavyzdžiui, smūgių nukentėjusiajam sudavimas, jo stumdymas, tąsymas), laisvės atėmimo ar bejėgiškos būsenos sukėlimo ir pan.[111] Prekeiviai žmonėmis fizinį smurtą gali naudoti įbauginimo tikslais, siekdami palenkti aukos valią, bausdami už nepaklusnumą ir pan.

Grasinimai yra viena iš psichinės prievartos formų, kuria siekiama paveikti nukentėjusiojo psichiką, jį bauginant, jog jam nepaklusus gali kilti neigiamų padarinių jam ar jo šeimai ar kitiems asmenims, taip užsitikrinant kontrolę aukos atžvilgiu: „*Nukentėjusioji parodė,*

[109] Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. rugpjūčio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-458/2010
[110] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. 2005. Nr. 22.
[111] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesijos 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012

kad apie tai, jog jai reikės dirbti prostitute ji sužinojo nuvykusi į Angliją iš R. Jai paskambino R. ir pasakė, kad ji dirbs prostitute. Jai atsakius, kad prostitute ji nedirbs, R. pasakė, kad ji niekur nedings, nes neturi pinigų, nemoka kalbos. Dar kaltinamasis R. Š. jai pagrasino, kad žino jos adresą ir jei ji skųsis, bus blogai ir jai, ir jos giminei.“[112]

Grasinti galima įvairiais būdais, tiek žodžiu, tiek raštu, tiek kitokias veiksmais, sukuriant bauginančią aplinką. Grasinti galima demonstruojant ginklą, garsiai šaukiant, persekiojant, naktiniais skambučiais, naikinant daiktus, kaltininkai, siekdami savo tikslų, nukentėjusįjį gali, šmeižti bei įžeidinėti ir pan. Štai vienoje byloje grasinimai pasireiškė štai taip: „*J. pradėjo jai grasinti sakydamas, kad ji turi grąžinti pinigus už drabužius, kuriuos jis jai pirko, o be to, jos kelionės dokumentų vykimui į Ukrainą darymas taip pat kainavo nemažai pinigų, todėl jeigu ji nesutiks važiuoti į Ukrainą dirbti prostitute, jis ar kažkokie jo draugai išdaužys jos buto langus ir nepaliks jos ramybėje. 2008 m. gegužės 7 d. jai paskambino tas pats vyriškis, kuris ją apžiūrinėjo degalinėje [...] ir pasiteiravęs, kodėl ji apsigalvojo, pradėjo grasinti, sakydamas, kad ji pagalvotų, ką daro, kad ją reikėtų gerai paauklėti. Po to naktį prie namo, kuriame ji gyvena, buvo atėjęs J. Š. su draugais, beldė į buto duris. Ji labai išsigando. Ryte rado dažais uždažytą savo nuomojamo buto langą bei po juo užrašą ant sienos „Krista-suka“.*[113]

Kitokios galimybės priešintis atėmimas reiškia, jog nukentėjusiojo valia priešintis palaužiama būdais, kurie neįeina į fizinio smurto ar grasinimų sampratas. Prie tokių būdų galima priskirti migdomųjų ar kitokių valią paralyžiuojančių vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymą nukentėjusiajam apgaule, be jo žinios, nesmurtinį laisvės atėmimą ir pan. Laisvės atėmimą tam tikrais atvejais traktuojant kitokios galimybės priešintis atėmimu, gali susiklostyti gan keista situacija, kai veikos padarymo būdas sutaptų su pačia veika- laikymu nelaisvėje. Pavyzdžiui užrakinant auką patalpoje, ribojamos jo galimybės judėti erdvėje, taip padaroma laikymo nelaisvėje veika, o ribojant asmens galimybes judėti erdvėje iš esmės atimama galimybė priešintis ir tai neįeina nei į fizinio smurto, nei grasinimų sampratą. Tokioje situacijoje veika sutaptų su vienu iš jos padarymo būdų. Taigi šiuo atveju, nustačius išnaudojimo tikslą (arba žinojimą, jog auka bus išnaudojama), nereikėtų įrodinėti kitų veikos padarymo būdų, nes tai būtų – laikymas nelaisvėje, kitaip atimant galimybę priešintis su tikslu išnaudoti auką (ar žinant, kad auka bus išnaudojama).

Pasinaudojimas asmens priklausomumu iš esmės reiškia tokią situaciją, kai aukos padėtis priklauso nuo kaltininko geranoriškumo. Tai psichinės prievartos forma, kai aukai daromas tam tikras spaudimas ir leidžiama suprasti, jog nepaklusus kaltininko valiai gali kilti

[112] Panevėžio apygardos teismo 2012 m. lapkričio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-72-2012
[113] Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. vasario 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009

neigiamų pasekmių. Baudžiamojoje teisėje yra svarbus tik juridinis asmens priklausomumas, kai asmenys nėra lygiavertėse padėtyse ir jų santykiai yra teisinio pobūdžio, pvz. nepilnametis ir jo globėjas, mokytojas ir mokinys, viršininkas ir pavaldinys, pacientas ir gydytojas. Asmenys gali būti materialiai priklausomi (vaikas išlaikomas tėvų), gali būti siejami tarnybinio priklausomumo (darbuotojas pavaldus darbdaviui) arba kitaip priklausomi, pvz. pacientas nuo gydytojo, sutuoktiniai gali būti priklausomi vienas nuo kito, studentas nuo dėstytojo, globotinis nuo krizių centro ar prieglaudos darbuotojo ir pan. Tačiau ar neturėtų būti pripažįstamas ir faktinis priklausomumas? Juk galima ir tokia situacija, kai kaltininkas pasinaudoja faktiškai susiklosčiusia ir juridiškai neapibrėžta situacija, pvz. jaunos moters priklausomumu nuo jos akyse didelį autoritetą turinčio vyresnio brolio, įkalbėjusio ją įsitraukti į prostituciją[114]. Pripažinus faktinį priklausomumą teisiškai reikšmingu, galėtų būti tinkamai įvertinamos praktikoje susiklostančios situacijos ir geriau užtikrinamos aukos teisės. Juk pasitaiko situacijų, kai į prostituciją ar išnaudojimui priverstiniam darbui asmenį įtraukia kiti giminaičiai (pusbrolis, teta), draugai, partneriai, kurių nesieja jokie teisiniai santykiai, neretai nukentėjusieji būna jauno amžiaus, menko išsilavinimo, patiklūs, todėl kai kurie asmenys jų akyse yra tikri autoritetai, jie jais pasitiki, pasikliauja jų patarimais, juos gali sieti emocinis prisirišimas, taip faktiškai įmanoma situacija, kai auka gali būti priklausoma ir nuo savo draugo, vaikino, brolio, tetos ir pan.

Štai vienoje baudžiamojoje byloje, panašu, jog teismas teisiškai reikšmingu pripažino ir faktinį priklausomumą, jį įvardydamas kaip nukentėjusiųjų valios palenkimo būdą. Minėtoje byloje merginas parduoti į užsienį prostitucijai ketino jų pažįstami asmenys. *„Prekybos žmonėmis sudėčiai šioje byloje konstatuoti būtina nustatyti V. ir S. N. pardavimą ir bent vieną šiuo metu galiojančio BK147 straipsnio 1 dalyje numatytą V. ir S. N. valios palenkimo būdą. Iš anksčiau išdėstytų duomenų visumos yra pagrindas konstatuoti, kad pastarosios nuo kaltinamojo A. Š., o po to kartu ir nuo jo bendrininko A. M. buvo priklausomos. A. N. tuo metu buvo jauno amžiaus, nedidelio išsilavinimo, S. – aštuoniolikos metų, aštuonių klasių išsilavinimo, V. – tik šešiolikos metų ir penkių klasių išsilavinimo. Iš jau tirtų A. Š. ir liudytojo R. G. telefoninių pokalbių matyti, kad pastarajam kaltinamasis patvirtino jas parduoti turįs, patikino, kad jos yra „dirbančios“, jog nepabėgs, abi jos neturinčios pasų. Iš liudytojų R. G. ir O. Š. parodymų, o jais abejoti pagrindo nėra, aišku, jog seserys jiems patvirtino, kad iki to jos prostitutėmis dirbo Klaipėdoje, kad šį darbą čia joms surado A. Š., pastarasis joms ir pasiūlė dirbti prostitutėmis užsienyje. [...] šie duomenys yra pagrindas daryti išvadą, jog kaltinamasis A. Š. pasinaudojo V. ir N. N. priklausomumu, tai suvokdamas ir piktnaudžiaudamas šiuo*

[114] Fedosiuk, O. *supra note* 62, p.56

priklausomumu atliko nurodytus veiksmus. Neabejotinai tokiu nurodytų merginų priklausomumu pasinaudojo ir A. Š. bendrininkas A. M.“[115]

Pasinaudojimas pažeidžiamumu Direktyvoje 2011/36/ES apibūdinamas kaip padėtis, kai atitinkamas asmuo neturi tikro arba priimtino pasirinkimo, kaip tik pasiduoti prievartai[116]. Tai piktavališkas pasiūlymas žmogui, kuris dėl savo sunkios padėties tiesiog negali pasirinkti kitokio elgesio varianto, kaip tik priimti kaltininko pasiūlymą. Šio požymio nereikėtų painioti su *pasinaudojimu asmens bejėgiška būkle,* kai asmuo dėl savo fizinės ar psichinės būklės negali suprasti su juo daromų veiksmų pobūdžio bei reikšmės ir negali priešintis kaltininkui. Štai pvz., Latvijos baudžiamajame kodekse prekybos žmonėmis normoje (154^2 str.) vietoj *pažeidžiamumo* vartojama būtent *bejėgiškumo* sąvoka (angl. *state of helplessness*)[117], kuri Latvijos baudžiamojoje teisėje aiškinama kaip situacija, kai asmuo nesuvokia su juo daromų veiksmų pobūdžio ir negali pasipriešinti dėl mažametystės, fizinių ar psichinių negalių, ligos, sąmonės netekimo, apsinuodijimo alkoholiu ar narkotinėmis medžiagomis.[118] Toks teisinis reguliavimas kritikuotinas, praktikoje mažai atvejų, kai prekyba žmonėmis padaroma pasinaudojant asmens bejėgiškumu, savo ruožtu būtent pasinaudojimo asmens pažeidžiamumu požymis daugeliu atvejų leidžia pritaikyti prekybos žmonėmis normą. Akivaizdu, jog pažeidžiamumas nėra tapatu bejėgiškumui, nes bejėgiškumo būsenoje asmuo apskritai nesuvokia su juo daromų veiksmų pobūdžio ir neturi jokios realios galimybės priešintis, o pasinaudojimo asmens pažeidžiamumu atveju, auka priimdama piktavališką pasiūlymą yra sąmoninga, suvokia jo esmę, tačiau dėl savo sunkios padėties neturi galimybės pasielgti kitaip.

Asmens pažeidžiamumą nulemti gali įvairios priežastys, analizuotoje literatūroje bei teismų praktikoje asmens pažeidžiamumas paprastai siejamas su nukentėjusiojo socialine aplinka bei jo paties asmeninėmis savybėmis. Prekeiviai žmonėmis paprastai renkasi panašaus kontingento aukas. Pasirenkami žmonės iš skurdesnės aplinkos, kur jiems trūko švietimo galimybių, šeimos paramos. Potencialių aukų gali būti ieškoma tarp benamių ar asmenų gyvenančių socialinėje atskirtyje, tarp tautinių mažumų atstovų, imigrantų. Tai yra pažeidžiamos žmonių grupės, kurios tampa pagrindiniu prekeivių taikiniu dėl savo nepageidaujamų asmeninių aplinkybių[119].

---

[115] Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. rugpjūčio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-458/2010
[116] Direktyva 2011/36/ES *supra note 46*
[117] Latvijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-11] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4795/file/Latvia_CC_am2013_en.pdf>
[118] Council of Europe. Legislation in the member states of the Council of Europe in the field of violence against women, Strasbourg, 2007, p. 15 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-11] <http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/beleid/legislation%20in%20the%20member%20states%20vol%202%20italy%20to%20uk.pdf>
[119] Trafficking in Human Beings: Identification of Potential and presumed Victims, A Community Policing Approach // The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Vienna, June 2011, p. 44- 45

Aukos pažeidžiamumą gali rodyti tokie požymiai kaip, neturėjimas darbo ar pastovių pajamų, prasti santykiai su globėjais, tėvais ar kitais asmenimis, patiriamas smurtas šeimoje, mažamečių vaikų išlaikymas ir pan. Neretai aukos pripažįstamos pažeidžiamomis dėl menko išsilavinimo, intelekto sutrikimų, neįgalumo, perdėto patiklumo, naivumo. Būtent šis požymis dažnai leidžia veiką kvalifikuoti kaip prekybą žmonėmis ir įrodyti asmens laisvės varžymo faktą tais atvejais, kai aukos pačios sutinka būti išnaudojamos. Teismų praktikoje pažeidžiamumo baudžiamasis teisinis vertinimas atskleidžiamas grindžiant veikos priešingumą laisvei.

Štai viename Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendyje aukos pažeidžiamumas argumentuojamas štai taip : *„J.Š. nuteistas už tai, kad 2008 m. balandžio pabaigoje bute, esančiame Klaipėdoje, (-), pasinaudodamas nukentėjusiosios K. Č.* pažeidžiamumu *dėl jos sveikatos būklės (diagnozuotas lengvas protinis atsilikimas su ryškiu elgesio pakitimu), socialinės padėties (likusi be tėvų globos, menko išsilavinimo, neturinti darbo ir pajamų), turėdamas tikslą pelnytis iš jos prostitucijos, siūlydamas gerą uždarbį bei gyvenimo sąlygas, verbavo K. Č. dirbti prostitute.“*[120]

Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas įvertinęs visas nusikalstamos veikos aplinkybes, nusprendė, jog nuteistieji pasinaudojo aukos pažeidžiamumu ir atmetė jų argumentus, kuriais buvo teigiama, kad nukentėjusioji nebuvo kontroliuojama, turėjo galimybę kreiptis pagalbos į policijos pareigūnus, pabėgti. *„Kolegija sutinka su nukentėjusiosios paaiškinimu, jog ji, įsodinta į kitą automobilį pas nepažįstamus vaikinus ir iš jų sužinojusi, kad reikės dirbti prostitute, išsigando, pasimetė ir visą laiką verkė, todėl, būdama pasilenkusi ir susijaudinusi negalėjo matyti ir nematė pro automobilį praeinančių policijos pareigūnų. J. D., išsigandusi ir pasimetusi nakties metu būdama pirmą kartą Šiaulių mieste ir bijodama trijų svetimų vaikinų, neturėjo realios galimybės pabėgti iš automobilio. Kolegija, apklaususi nukentėjusiąją teismo posėdyje, įsitikino jos naivumu, patiklumu ir primityviu suvokimu. Subjektyvus J. D. suvokimas t. y. taip, kaip ji suprato ir reagavo sužinojusi apie realų darbo pobūdį Graikijoje, rodo, jog ji išties pasimetė, susijaudino ir pastoviai verkė, tačiau pripažino, jog apie pabėgimą galvojo nuo pat pradžios. J. D. paaiškino, jog ji per visą savo gyvenimą buvo išvykusi tik į Raseinius, Ariogalą, niekada nėra buvusi nei Šiauliuose, nei kituose Lietuvos miestuose, todėl ji sunkiai orientuojasi aplinkoje ir bijodama pasiklysti, neturėdama pinigų, nebandė iš automobilio pabėgti .[...] Kolegija pritaria pirmosios instancijos teismo padarytai išvadai, jog nukentėjusioji, pirmą kartą atsidūrusi tokioje situacijoje, pasimetė ir nežinojo kaip elgtis, nes tamsiu paros metu buvo nežinomoje vietoje, todėl tapo pažeidžiama ir*

[120] Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009

kontroliuojama nuteistųjų"[121].Tokio teismo sprendimo pagrįstumą vėliau patvirtino ir LAT[122], kai nuteistieji antrą kartą šioje byloje padavė kasacinius skundus.

Dar vienoje Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje aukos pažeidžiamumas grindžiamas sunkia materialine padėtimi, elgesio sutrikimais: „*O. G. buvo itin pažeidžiama dėl jos sunkios materialinės padėties. Tai žinodamas N. A. tuo pasinaudojo, suvokdamas, kad jo pasiūlymą vykti dirbti į užsienį nukentėjusioji įvertins kaip realią galimybę užsidirbti ir pagerinti savo materialinę padėtį. Be to, nukentėjusiajai buvo melagingai žadama, kad ji iš prostitucijos užsidirbs daug pinigų. Kaltinamiesiems buvo žinomos tos aplinkybės, kad nukentėjusioji yra našlaitė, jos mama yra mirusi, o tėvas gyvena pensionate, turi psichinę negalią. Nukentėjusioji turi tik močiutę, tačiau ir su ja jos santykiai yra blogi, todėl glaudėsi pas svetimus žmones. Visa tai įvertinęs, kad nukentėjusioji neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, pragyvenimo šaltinio, kaltinamasis N. A. užverbavo nukentėjusiąją ir perleido ją D. S.. N. A. ir D. S. naudojosi nukentėjusios pažeidžiamumu dėl jauno amžiaus, dėl raidos ir intelekto sutrikimo, psichikos ir elgesio sutrikimo, kitais specifiniais asmenybės sutrikimais, apgaule, bei jos pasitikėjimu, bloga materialine padėtimi, pažadėdami jai galimybę užsidirbti užsienyje."*[123]

Apgaulė prekybos žmonėmis nusikaltime pasireiškia nukentėjusiajam pateikiant melagingą informaciją bei nutylint svarbias aplinkybes. Paprastai apgaulė naudojama aukos verbavimo stadijoje. Tai tyčinis aukos klaidinimas, siekiant, kad ji dėl suklydimo „savanoriškai" elgtųsi pagal kaltininko valią. Iš esmės apgaulės būdu nukentėjęs asmuo gali būti klaidinamas praktiškai dėl visko: dėl darbo pobūdžio, dėl kelionės tikslo, darbo užmokesčio dydžio, gyvenimo sąlygų, kelionės ar darbo trukmės, klientų skaičiaus, jų pasirinkimo galimybės, galimybės nebedirbti, jeigu darbas netenkins ir pan. Žmonės tikėdamiesi geresnio gyvenimo net nesusimąsto, kodėl svetimoje šalyje siūlomas didelis atlyginimas neturinčiam išsilavinimo ir kvalifikacijos, nemokančiam užsienio kalbos žmogui, nepagalvojama kodėl svetimas žmogus siūlo nupirkti bilietus, nuvežti, aprengti ir pan. Tokiais atvejais patiklios moterys paprastai parduodamos seksualiniam išnaudojimui, vyrai – priverstiniam darbui[124]. Svarbu nustatyti, jog apgaulė buvo esminė priežastis, nulėmusi aukos sprendimą.

Nagrinėjant teismų praktiką prekybos žmonėmis bylose pastebima, jog dažniausiai apgaulė naudojama klaidinant aukas dėl darbo pobūdžio arba darbo sąlygų: žadamas indų plovėjos, kambarinės, padavėjos, auklės, modelio, konsumatorės darbas, viliojama dideliais darbo užmokesčiais, teigiama, kad jeigu darbas nepatiks, bet kada bus galima pasitraukti.

---

[121] Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A- 309/2012

[122] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 29/2013

[123] Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-59-72/2012

[124] Sirgedienė, R. „Tikriname visą informaciją, kuri gali būti susijusi su prekyba žmonėmis". Lietuvos policijos žurnalas 2008 m., spalis. Nr. 20 (108- 446), p. 6 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-25]< http://www.policija.lt/index.php?id=2823 >

Štai vienoje baudžiamojoje byloje D.V. yra kaltinamas, jog panaudodamas apgaulę verbavo bei gabeno nukentėjusiuosius nusikalstamų veikų darymui, o konkrečiai- narkotinių medžiagų platinimui: „*D. V. kaltinamas tuo, kad parengė nusikalstamos veiklos planą – turint tikslą netesėtai platinti labai dideliais kiekiais narkotines medžiagas VFR [...], o šiam tikslui pasiekti nusikalstamo susivienijimo dalyviams nurodė verbuoti Lietuvoje asmenis narkotinių medžiagų platinimui VFR panaudojant apgaulę – žadant jiems gerai apmokamą legalų darbą prie statybų. [...] Nusikalstamo susivienijo narys asmuo pravarde „Geza“, pasinaudodamas nukentėjusiojo R. G. pažeidžiamumu – sunkia materialine padėtimi bei panaudodamas apgaulę – melagingai pažadėjo gerai apmokamą darbą prie statybų Dortmunde VFR, o šiam sutikus t.y. nukentėjusiajam patikėjus jo melagingais pažadais, t.y. pastarąjį užverbavus, ir toliau vykdant D. V. sumanymą, asmuo pravarde „Geza“ suorganizavo ir apmokėjo nukentėjusiojo kelionę į VFR Dortmundą, kur V. J. su kitais dviem ikiteisminio tyrimo metu nenustatytais nusikalstamo susivienijo nariais, bute, tiksliai adresas nenustatytas, pasinaudodami nukentėjusiojo priklausomumu, nurodė jog pastarojo darbas VFR yra ne darbas prie statybų, o narkotinių medžiagų platinimas ir panaudodami psichinį smurtą – grasindami jį nužudyti, jei šis atsisakys vykdyti jų nurodymus, neteisėtai vertė nukentėjusįjį dirbti – platinti narkotines medžiagas.*“[125]

Kitoje byloje nuteistieji, veikdami organizuota grupe, panaudodami apgaulę, žadėdami padėti surasti gerai apmokamą darbą (buvo žadama įdarbinti kavinėje arba buvo žadamas tiesiog gerai apmokamas darbas jo nekonkretizuojant) arba kartu pailsėti užsienyje, įkalbėdavo merginas vykti į užsienį, tokiu būdu palaužus nukentėjusiųjų valią ir joms davus sutikimą vykti į užsienį, bendrininkai suorganizuodavo merginų keliones, nupirkdavo bilietus ir vienas iš jų lydėdavo nukentėjusiąsias kelionės metu, atvykusioms į užsienį merginoms būdavo pranešama apie tai, kad teks verstis prostitucija. [126]

Teismų praktikoje pasitaiko situacijų, kai nukentėjusysis suklysti gali dėl savo naivumo, menkos gyvenimiškos patirties ar kitokių savybių, tokiu atveju aiškinama, jog jeigu kaltinamasis tuo nepasinaudojo, tada veikoje apgaulės nėra. Tokį iššaiškinimą iliustruoja viena Vilniaus apygardos teismo nagrinėta byla. Toje byloje nustatyta, jog kaltinamasis A. M. nukentėjusiajai J. *R.*, kuri pirmiau buvo pareiškusi norą dirbti šokėja jo klube, pasiūlė užsidirbti teikiant seksualines paslaugas klube Olandijoje ir suvedė su kaltinamuoju S. K., kuris pateikė analogišką pasiūlymą. Būdamas įsitikinęs, kad nukentėjusioji suprato pasiūlymo esmę – verstis prostitucija ir su tokiu pasiūlymu sutinka, S. K. 2004 m. liepos mėn. nenustatytą dieną nupirko J. R. autobuso bilietą maršrutu Vilnius–Utrechtas, gyvybės draudimą ir taip ją įtraukė į prostituciją, išgabeno iš Lietuvos Respublikos prostitucijai į Olandiją į F. D. priklausantį klubą „Landhuis de

[125] Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartispriimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353/2014
[126] Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66/2011

Oase“, kur už J. R. vertimąsi prostitucija iš klientų už pusvalandį buvo imami 75 eurai, iš kurių jai atitekdavo 15 eurų, *F. D. – 25 eurai, o S. K.* – 35 eurai, kuriuos F. D. siųsdavo į Lietuvą S. K. Nukentėjusioji J. R. aiškino, jog kaltinamieji jai siūlė įvairius darbus užsienyje – konsumatore, eskortu. Tiesiogiai prostitutės darbas nebuvo minimas, bet ji suprato, kad siūloma dirbti ir prostitute. Kai J. R. atvyko į Olandiją, ją pasitiko klubo savininkas ir mergina iš Baltarusijos. Jie paaiškino, jog reikės dirbti prostitute. Ji nemokėjo nei anglų, nei olandų kalbų ir susidarius tokioms aplinkybėms buvo priversta dirbti prostitute. Vien konsumatorėmis dirbančių merginų tame klube nebuvo. Kaltinamiesiems S. K. ir A. M. inkriminuojama tai, kad jie pasiūlę nukentėjusiajai J. R. konsumatorės darbą, nugabeno ją į Olandiją ir perleido F. D. į prostituciją. Kaltinamieji bet kokią apgaulę neigė, nes jų supratimu, jie pakankamai aiškiai apibūdino būsimą darbą, neslėpdami, kad jis susijęs su seksualinių paslaugų teikimu. Be to, J. R. vykdama į Olandiją nemokėjo nei anglų, nei olandų kalbos. Tad akivaizdu, jog šiuo atveju ji suprato, kad negalės palaikyti pokalbio su baro klientais ar suteikti jiems kitokias, ne seksualinio pobūdžio paslaugas. Remiantis šiomis aplinkybėmis Vilniaus apygardos teismas išteisino S. K. ir A. M. pagal BK 147 str. 1 d. Tačiau įdomiausia šioje baudžiamojoje byloje yra tai, jog nukentėjusioji J. R. Pabuvusi Olandijoje grįžo į Lietuvą, o vėliau vėl išvyko į Olandiją. Tačiau vėl buvo apgauta. Anot nukentėjusiosios S. K. ir A. M. sužinojo, jog ji grįžo į Lietuvą, ją persekiojo ir vertė vėl grįžti į Olandiją žadėdami, kad šį kartą ji tikrai dirbs tik konsumatore. Tad J. R. pabūgusi grasinimų ir patikėjusi, kad jai nereikės seksualiai aptarnauti klientų, sutiko išvažiuoti. Teismas S. K. ir A. M. vėl gi išteisino dėl prekybos žmonėmis motyvuodamas tuo, kad kaltinamieji subjektyviai nukentėjusios atžvilgiu apgaulės nenaudojo. Be to, psichiškai sveiko žmogaus lygiai tokiu pat būdu apgauti neįmanoma. Be to, vykdama ten antrą kartą ji jau buvo įsitikinusi, jog tas baras Olandijoje visiems yra žinomas kaip viešieji namai ir niekas kitais tikslais, kaip gauti seksualines paslaugas, į jį neužsuka. Taip pat J. R. būdama Lietuvoje turėjo galimybę apsisaugoti nuo jos nurodyto persekiojimo ir grasinimų kreipdamasi pagalbos į artimuosius ar policiją, bet tokia galimybe nepasinaudojo.[127]

Pinigų priėmimas ar sumokėjimas, kitokios naudos gavimas ar suteikimas kitokios naudos asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusįjį, kaip prekybos žmonėmis požymis nėra lengvai suprantamas, nes tai labiau panašu į veiką nei į jos padarymo būdą. Juk turtinės ar kitokios naudos gavimas ar suteikimas paprastai užtvirtina aukos įgijimo ar perleidimo sandorį. Apskritai šis požymis skiriasi nuo kitų normoje įtvirtintų veikos padarymo būdų, nes nerodo jokio piktavališko poveikio aukai bei nedaro įtakos jos valios laisvei. Manytina, jog šis požymis skirtas aukos įgijimo ar perleidimo sandoriams tarp prekeivių, kai apsikeičiama aukos kontrole. Tokiu atveju, nustačius pinigų sumokėjimo ar kitokios naudos suteikimo kontroliuojančiam

[127] Gutauskas, A. *supra note* 95, p. 157- 159

asmeniui faktą ar naudos gavimą iš to, nebereiktų įrodinėti kitų valios palaužimo būdų byloje. Iš esmės toks veikos padarymo būdas palengvina asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už prekybą žmonėmis, nes nurodytas poveikio būdas apima tiek turtinę, tiek bet kokią kitą naudą. Tačiau siekiant užtikrinti teisės kalbos ekonomiškumo principą, siūlytina šį požymį įvardyti tiesiog „gaudamas ar suteikdamas turtinės ar kitokios naudos asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusįjį“. Tokia formuluotė savaime apimtų pinigų sumokėjimą arba gavimą. Deja teismų praktikoje šio požymio taikymo neaptinkama.

2.4. Tyčinė kaltė kaip subjektyvusis nusikaltimo požymis

LR BK 2 str. 3 d. įtvirtintas baudžiamosios teisės principas *nullum crimen sine culpa*, kuris reiškia, jog asmuo pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką. Juk būtent kaltė atskleidžia asmens psichinį santykį su veika ir yra kiekvienos nusikalstamos veikos elementas bei būtinoji baudžiamosios atsakomybės sąlyga[128]. Taigi tam, kad kiltų baudžiamoji atsakomybė už prekybą žmonėmis asmeniui, kuris įgijo, perleido, gabeno, verbavo ar laikė nelaisvėje kitą žmogų, svarbu atskleisti ne tik aukos laisvės pažeidimo faktą, bet ir tinkamai atskleisti ir suprasti tyčinės kaltės turinį.

Prekyba žmonėmis yra grupiškumu pasižymintis nusikaltimas, praktiškai visada padaromas bendrininkaujant keletui asmenų, kurie savo ruožtu atlieka tam tikrus vaidmenis – vieni gali tik verbuoti auką, kiti- atlikti tik gabenimo ar laikymo nelaisvėje funkciją, tuo tarpu tretieji – sudarinėja nusikalstamus sandorius, parduodami, pirkdami ar kitaip įgydami ar perleisdami nukentėjusįjį asmenį. Tokį vaidmenų pasiskirstymą matome vienoje baudžiamojoje byloje*: „priešingai, nei nurodo apeliaciniame skunde R. Š., nesvarbu, jog nėra neginčijamų įrodymų jį lydėjus merginas į Angliją, kad jis nepažinojo albanų tautybės piliečių ir su jais nebendravo, kadangi kiekvieno grupės nario vaidmuo buvo skirtingas. R. Š. iš tiesų nevyko į Londoną ir ten nebendravo su užsieniečiais, nes veikė Lietuvoje. Pagal bylos duomenis lydėti merginas į užsienį buvo R. C. ir S. L. viena iš funkcijų, merginas Londono oro uoste tiesiogiai pardavinėjo R. C., o R. Š. užduotis buvo įgyti J. K. bei I. K. pasitikėjimą ir apgaulės būdu, siūlant joms priimtiną darbą, verbuoti išvykti į užsienį, konkrečiai į Londoną, kur jos ir parduotos žinant, jog bus įtrauktos į prostituciją*.“[129]

Ši nusikalstama veika iš esmės gali varijuoti įvairiais veikų ir jų padarymo būdų deriniais. Tačiau ne visada visi asmenys veikiantys pagal nusikalstamą schemą turi tikslą

[128] Piesliakas, V. Baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. *Kaltė kaip subjektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 352
[129] Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010

išnaudoti auką. Turbūt nesuklysime teigdami, jog asmuo, kuris pvz., tik gabena auką į paskirtą vietą, tačiau nusikaltime daugiau funkcijų neatlieka, nenaudoja valios palaužimo būdų (pvz., gabenama jau užverbuota auka), pats nesiekia ir asmeniškai nenori, jog ji būtų išnaudojama, tačiau tai, jokiu būdu, nepaneigia jo kaltės, nes bendrininkų veiksmus jungia bendras sumanymas, bendra tyčia. Asmuo, nors ir nesiekia aukos išnaudojimo, tačiau žino, jog savo veiksmais prisideda prie nusikaltimo įgyvendinimo.

Taigi tradicinė tyčios turinio formuluotė, jog asmuo darydamas nusikalstamą veiką suvokia jos pavojingą pobūdį ir nori taip veikti[130] tarsi reikalauja šiek tiek platesnio aiškinimo analizuojant šį nusikaltimą. Todėl BK 147 str. teisingai suformuluotas tyčinės kaltės turinys, normoje pateikiant formuluotę „*jeigu kaltininkas žinojo arba siekė",* kad nukentėjęs asmuo būtų išnaudojamas. Tokia formuluotė suponuoja tai, jog kaltininkas 1) supranta, kad įgyja, perleidžia, verbuoja, gabena ar laiko nelaisvėje kitą žmogų, 2) žino, jog siekiant įgyti šio žmogaus kontrolę prieš jį buvo ar bus naudojami valios palaužimo būdai (fizinis smurtas, grasinimai, apgaulė, pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu, sumokami ar priimami pinigai, ar gaunama ar suteikiama kitokia nauda asmeniui faktiškai kontroliuojančiam nukentėjusį asmenį), 3) siekia, kad auka būtų jo ar kitų asmenų išnaudojama, arba, kad ir to nesiekia, bet žino apie tai, 4) nori taip veikti[131]. Taigi, kad pagrįstume asmens kaltę svarbu įrodyti bent vieną iš dviejų momentų: pirmu atveju, jog kaltininkas siekia aukos išnaudojimo (nusikalstamas tikslas), antruoju atveju- atskleisti papildomą tyčios intelektualiojo momento aspektą (žinojimą), kuris reiškia, jog nors kaltininkas pats ir nesiekia aukos išnaudojimo, tačiau žino, kad prieš auką panaudoti ar bus naudojami valios palenkimo būdai siekiant jos kontrolės ir žino, kad auka bus išnaudojama kitų asmenų. Tai daugeliu atvejų leidžia asmenis pripažinti bendravykdytojais net ir tais atvejais, kai atliekama tik veika, bet nenaudojami jokie veikos padarymo būdai ar atvirkščiai. Bendrininkaujant kiekvienas grupės narys neprivalo atlikti visų veiksmų, sudarančių inkriminuojamo nusikaltimo sudėtį.

Panevėžio apygardos teismo 2013 m. birželio 6 d. nuosprendžiu E.B. pripažintas kaltu pagal BK 147 str. 1d. Byloje nebuvo nustatyta, jog kaltininkas veikė organizuota grupe su kitais asmenimis, tačiau buvo įrodyta, jog „*E. B. įsijungė į jau kitų asmenų pradėtą ir daromą nusikalstamą veiką susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, nepriklausančioms nuo jo valios, t.y. atsižvelgiant į aplinkybę, kad E. B. Londono oro uoste su G. P. susitiko nežinodamas, jog pastarasis atvyko turėdamas tikslą taip pat į Londoną atgabentą D. K. už atlygį perleisti kitiems asmenims, kad D. K. būtų išnaudojama prostitucijai, tačiau, tai sužinojęs, jis, turėdamas realią galimybę atsisakyti, įsitraukė į nusikalstamą veiką. E. B. vaidmuo D. K. atvykimo į Londoną*

[130] LR BK 15 str. 2 d. 1p.
[131] Girdenis, T., Gutauskas, A., Kujalis, P. Baudžiamoji teisė. *VII dalis Prekyba žmonėmis.*Vilnius, 2014, p. 121

dieną pasireiškė tuo, kad jis vertėjaudamas padėjo G. P. susikalbėti su ketinusiais įgyti D. K. asmenimis ir tokiu būdu padėjo G. P. realizuoti jo išankstinį sumanymą. Šioje veikos stadijoje pats E. B. savarankiškai neatliko jokių veiksmų, nurodytų BK 147 straipsnio dispozicijoje, o tik padėjo tokius veiksmus atlikti G. P.. Tačiau vėliau, t.y. po to, kai iš G. P. D. K. įgiję asmenys ją grąžino tuo metu su E. B. buvusiam G. P., pastarasis tiesiogiai kontaktavo ir tarėsi su asmenimis, kurie to pasekoje D. K. įgijo E. B. žinomai turėdami tikslą išnaudoti ją prostitucijai. Šiuos veiksmus, t.y. asmenų, turinčių tikslą įgyti D. K. jos įtraukimui į prostituciją suradimą bei vėliau sekusį D. K. perleidimą jiems E. B. atliko veikdamas bendrininkių grupėje su G. P., taip abu realizuodami bendrą nusikalstamą sumanymą.“[132] Šiuo atveju E.B. neatliko jokių BK 147 str. dispozicijoje nurodytų veiksmų, asmeniškai nesiekė nukentėjusiosios išnaudojimo, tačiau žinojo apie tikslą merginą išnaudoti prostitucijai, vertėjaudamas padėjo realizuoti nusikaltimą. Asmuo atlikdamas tam tikrus veiksmus įdeda savo indėlį į nusikalstamos veikos darymą ir nors ir asmeniškai nesiekia aukos išnaudojimo, tačiau žino, jog savo veiksmais padeda realizuoti nusikaltimą. Manytina, kad tokia tiesioginės tyčios formuluotė tinkamai atskleidžia asmens psichinį santykį su veika bei jos padarymo būdais ir yra tinkama visiems prekybos žmonėmis atvejams.

2.5. Išnaudojimo tikslas ir jo nustatymo problematika

Išnaudojimo tikslas yra dar vienas BK 147 str. normos subjektyvusis požymis, kurį kiekvienu atveju reikia įrodyti. Neabejotina, jog nusikalstamos veikos tikslo įtvirtinimas normoje paprastai apsunkina įrodinėjimą, kadangi tai dar vienas požymis, kurį reikia įrodyti baudžiamojoje byloje, būtina įrodyti ko konkrečiai siekė kaltininkas savo nusikalstama veika. Tačiau kita vertus vien prekybos žmonėmis fakto (t.y. neteisėto sandorio, kurio objektas yra žmogus), nesureikšminant tikslo, nepakaktų norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Manytina, jog tokio tikslo įtvirtinimas normoje yra pateisinamas, nes juk ne visada asmens įgijimas yra nusikalstamas ir neįtvirtinus išnaudojimo tikslo normoje, kiltų pagrindas kaip prekybą žmonėmis traktuoti ir tokius atvejus, kai pvz., asmuo išperka žmogų iš vergijos siekdamas jį išlaisvinti nesavanaudiškais tikslais ir pan., o tai neabejotinai prieštarautų teisingumo principui. Šiuo atveju išnaudojimo tikslo įtvirtinimas normoje leidžia atskirti asmens išnaudojimą nuo nesavanaudiškos pagalbos kitam žmogui. Be to nepamirškime, jog išnaudojimo

[132] Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-80-350/2013

tikslai pabrėžiami anksčiau minėtuose tarptautiniuose ir ES teisės aktuose (žr. pirmąją darbo dalį).

Taigi pagal dabar galiojantį baudžiamąjį įstatymą svarbu nustatyti, jog kaltininkas žino arba siekia, kad nukentėjęs asmuo būtų išnaudojamas: 1) vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, 2) prostitucijai, 3) pornografijai, 4) kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, 5) priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, 6) nusikalstamų veikų darymui, 7) kitais išnaudojimo tikslais. Kaip matome, BK 147 str. įtvirtintas nusikalstamas tikslas nereikalauja, kad kaltininkas visais atvejais siektų išnaudoti auką, pakanka žinojimo, kad asmuo taps kitų asmenų išnaudojimo objektu.

Deja išnaudojimo tikslas ne visada yra lengvai įrodomas, ypatingai tada, kai veika nustatoma verbavimo stadijoje ir kai auka „savanoriškai“ vyksta verstis prostitucija. Analizuojant prekybos žmonėmis baudžiamąsias bylas, kurių absoliuti dauguma yra susijusi su moterų išnaudojimu prostitucijai, pastebima, jog kaltinamieji neretai teisinasi neketinę išnaudoti asmens, o tik norėję padėti įgyvendinti moterų planus verstis prostitucija. Pasitaiko atvejų, kai vieninteliai įrodymai byloje yra nukentėjusiųjų parodymai, o kaltinamieji siekia juos paneigti, argumentuodami jų nenuoseklumu, aukų nepatikimumu, jų ankstesne seksualine patirtimi ir pan. Nusikalstamus ketinimus padeda pagrįsti prieš tai nagrinėtų valios palenkimo būdų bei laisvę varžančios kontrolės nustatymas. Apie asmens išnaudojimą gali signalizuoti tokios aplinkybės kaip aukos „paruošimas naujam darbui“, perkant drabužius, ją fotografuojant, keičiant išvaizdą, paimant asmens dokumentus, ribojant bendravimo galimybes su kitais asmenimis, rodant galimiems pirkėjams, perkant kelionės bilietus savomis (prekeivių) lėšomis ir pan.

Dažnai kaltinamieji teisinasi nežinojimu apie aukos išnaudojimą. Štai teigiamai vertintinos praktikos pavyzdžiu galėtume laikyti 2012 m. spalio 16 d. LAT nurtartį, kurioje argumentuotas kaltinamosios žinojimas apie nukentėjusiosios išnaudojimą prostitucijai. Minėtoje nutartyje teismas netenkindamas kasacinio skundo pažymėjo: „*Apeliacinės instancijos teismas, atsakydamas į kasatorės apeliacinį skundą, nuosprendyje nurodė, kad K. A. kaltę dėl G. M. verbavimo, gabenimo ir perdavimo, žinant, jog ji bus įtraukta į prostituciją, patvirtina nukentėjusiosios G. M. parodymai ir kiti byloje esantys objektyvūs duomenys. [...] G. M. atpažino S. K. ir K. A. kaip asmenis, verbavusius, gabenusius ir pardavusius ją į prostituciją. Kasatorė ginčija nuteisimą dėl prekybos žmonėmis, tačiau prašo perkvalifikuoti veiką į BK 308 straipsnį, kuris numato atsakomybę už įtraukimą į prostituciją. Tokiu prašymu kasatorė tik patvirtina žinojusi, kokiu tikslu lydi G. M. į Didžiąją Britaniją, nes kaltinimas pagal BK 147 straipsnį taip pat susijęs su įtraukimu į prostitucijos verslą.*“[133]

[133] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-483/2012

Teismų praktikos analizė rodo, jog didžioji dalis prekybos žmonėmis atvejų yra susiję su moterų išnaudojimu prostitucijai, tačiau dabartinis teisinis reguliavimas apima visas įmanomas išnaudojimo formas, kas, be abejonės, yra vertinama teigiamai, kadangi šis nusikaltimas pasižymi dideliu latentiškumu bei dinamiškumu. Tačiau šioje vietoje kritikuotina pati norma. Šiuo metu BK 147 str. pateikia galimų išnaudojimo formų sąrašą bei nurodo, kad asmuo gali būti išnaudojamas ir „*kitais išnaudojimo tikslais*“. Tokį įstatymo leidėjo sprendimą paskatino įsipareigojimai įgyvendinti ES direktyvos 2011/36/ES bei 2005 m. Europos Tarybos Konvencijos nuostatas. Buvo žengtas pakankamai radikalus žingsnis ir minėtuose teisės aktuose įtvirtintos prekybos žmonėmis definicijos buvo beveik pažodžiui perkeltos į baudžiamąjį įstatymą. Šiuo atveju kyla klausimas, jeigu norma pateikia formuluotę, kuri apima apskritai bet kokią galimą išnaudojimo formą, ar verta normoje pateikti dar ir galimų išnaudojimo sričių sąrašą? Šiuo metu įstatyme įtvirtintos praktikoje žinomos išnaudojimo sritys, tačiau ar atskleidus naują prekybos žmonėmis atvejį, kai asmuo išnaudojamas pvz. karinėje tarnyboje ar moksliniams tyrimams, keisime galiojančią normą, kad į išnaudojimo sričių sąrašą papildytume dar vienu elementu? Kaip ne kartą minėta, prekyba žmonėmis yra nuolat kintantis reiškinys ir įžvelgti visas įmanomas žmogaus išnaudojimo sritis neįmanoma bei visas jas įtvirtinti įstatyme netikslinga, be to rizikuojama, kad jau dabar „gremėzdiška“ ir iš kitų BK specialiosios dalies normų išsiskirianti norma taps kazuistiška. Nagrinėjama norma nepasižymi aukštos kokybės juridine technika. Šiuo atveju neturėtume pamiršti teisės kalbos ekonomiškumo principo, kuris reiškia, jog teisės norma formuojama naudojant mažiausiai kalbos priemonių. Kaip pažymi, prof. A. Vaišvila, teisės akto tekstas turi būti lengvai apžvelgiamas, formuluojamas tik loginiu požiūriu būtinais terminais vengiant perkrauti tekstą[134].

Tarptautiniuose teisės aktuose pateikiamas minimalus išnaudojimo sričių sąrašas tam, kad valstybės narės kriminalizuotų nusikalstamus sandorius asmens atžvilgiu, bent nurodytais išnaudojimo tikslais, tačiau juk nei viename tarptautiniame teisės akte valstybei imperatyviai nenurodoma pažodžiui perkelti nuostatas į nacionalinį baudžiamąjį įstatymą. Pagrindinis tikslas yra tinkamai pritaikyti teisinį reguliavimą praktikoje ir bausti asmenis už prekybą žmonėmis, kai žmonės išnaudojami absoliučiai bet kokia forma, o ne baudžiamajame įstatyme įvardyti kiek įmanoma daugiau asmens išnaudojimo sričių. Todėl, autorės nuomone, BK 147 str. pakaktų vartoti tik „išnaudojimo tikslo“ sąvoką, *expressis verbis* neįvardijant išnaudojimo formų. Tokiu būdu į normą tilptų visos įmanomos išnaudojimo formos, kaip tai yra ir dabar, tačiau pati norma būtų ne taip apkrauta ir lengviau suprantama. Štai pvz. Kanados baudžiamajame kodekse pačioje prekybos žmonėmis normoje (279.01 str.) nenurodomi išnaudojimo tikslai, vartojama sąvoka „išnaudojimo tikslais arba palengvinant išnaudojimą“ (angl. *for the purpose exploiting them or*

[134] Vaišvila, A. Teisė teorija. *Teisėkūros juridinė technika*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 192

facilitating their exploitation)[135]. Vengrijos bei Rusijos prekybos žmonėmis normose taip pat nepateikiamas išnaudojimo tikslų sąrašas.[136]

2.6. Prekybą žmonėmis kvalifikuojantys požymiai

BK 147 str. 2 d. numatyta kvalifikuota prekybos žmonėmis sudėtis. Griežtesnė sankcija numatyta asmeniui, jeigu nusikalstama veika padaryta šiais atvejais: 1) dviems ar daugiau nukentėjusių asmenų, 2) organizuota grupe, 3) sukeliant pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, 4) siekiant įgyti asmens organą, audinį ar ląstelių, 5) veika atlikta valstybės tarnautojo ar atliekančio viešojo administravimo funkcijas ir vykdančio įgaliojimus asmens.

Nusikalstama veika padaryta dviems ar daugiau nukentėjusių asmenų. Nusikalstama veika pagal šį požymį kvalifikuojama tuomet, kai kaltininkas įvykdo BK 147 str. 1 d. numatytas veikas dviejų ar daugiau pilnametystės sulaukusių asmenų atžvilgiu. Tuo atveju, kai šis nusikaltimas padaromas tiek suaugusių asmenų, tiek nepilnamečių atžvilgiu, veika kvalifikuotina ir pagal BK 147 str., ir pagal 157 str. atitinkamą dalį. Kai yra keletas nukentėjusiųjų, svarbu nustatyti vieningą kaltininko sumanymą ir kaltę visų nukentėjusiųjų atžvilgiu. Veiką gali sudaryti ir keletas vieningu kaltininko sumanymu apjungtų epizodų, tokiu atveju veika būtų kvalifikuojama kaip tęstinis nusikaltimas. Visais atvejais svarbu nustatyti kaltininko bendrą siekį (arba žinojimą) išnaudoti keletą asmenų, to nenustačius veikos turėtų būti vertinamos kaip atskiri nusikaltimai. Situacijoje, kai kaltininko sumanymas neįgyvendinamas iki galo, pvz., siekiama nusikalstamus veiksmus atlikti prieš du asmenis, tačiau tai pavyksta padaryti tik vienos aukos atžvilgiu, o prieš antrą asmenį nusikaltimas nutrūksta pasikėsinimo stadijoje, veika kvalifikuotina pagal BK 22 str., 147 str. 2 d.

Prekyba žmonėmis padaryta dalyvaujant organizuotoje grupėje, vadovaujantis BK 25 str. 3 d., reiškia, jog bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas šį nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Nusikalstamos veikos padarytos organizuota grupe paprastai visada laikomos pavojingesnėmis, nes bendrininkai kartu konstruoja nusikalstamos veikos mechanizmą, derina veiksmus, kuria nusikalstamos veikos planą, pasiskirsto vaidmenimis ir t.t., o tai savo ruožtu palengvina nusikaltimo įgyvendinimą. Jau ne

[135] Kanados baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-13] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5283/file/Canada_Criminal_Code_EN_FR_12.2013.pdf >

[136] Vengrijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-13] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5619/file/HUngary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf >; Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-13] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf >

kartą pabrėžta, jog prekybos žmonėmis nusikaltimui būdingas organizuotumas bei grupiškumas, kiekvienas tokios grupės narys atlikdamas tam tikrą funkciją prisideda prie nusikaltimo realizavimo. Vienas asmuo gali verbuoti auką, kitas- gabenti ir perleisti auką tretiesiems asmenims ir pan. Teismų praktikoje[137] ne kartą pažymėta, jog, sprendžiant organizuotos grupės inkriminavimo klausimą, atsižvelgiama į apgalvotos nusikalstamos veikos mechanizmo sudėtingumą, veikų padarymo intensyvumą, narių pasiskirstymą vaidmenimis, į kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimą siekiant bendro tikslo (kasacinės nutartys Nr. 2K-403/2011[138], 2K-257/2011[139], 2K-275/2012[140]).

Veika padaryta sukeliant pavojų aukos gyvybei. Tai BK 147 str. naujas veiką kvalifikuojantis požymis, kuris išplaukia iš 2005 m. Konvencijos bei 2011/36/ES direktyvos nuostatų, kuriose kaip viena iš sunkinančių aplinkybių išskiriamas pavojaus aukos gyvybei sukėlimas. Direktyvos 2011/36/ES preambulėje nurodoma, jog jeigu nusikalstama veika ypač sunki, pavyzdžiui, kai buvo sukeltas pavojus aukos gyvybei arba nusikalstama veika padaryta panaudojant sunkų smurtą, pvz., kankinimą, prievartinį narkotikų ir (arba) medicininių preparatų vartojimą, iššaginimą arba kitas rimtas psichologinės, fizinės arba seksualinės prievartos formas, arba kitaip aukai buvo padaryta ypač didelė žala, už ją taip pat turėtų būti numatyta griežtesnė bausmė. Tai vertinamojo pobūdžio požymis, kuris turėtų būti nustatinėjamas kiekvienoje byloje atskirai.

Kita naujovė įtvirtinta naujojoje BK 147 str. redakcijoje, perimta iš 2005 m. Konvencijos 24 straipsnio ir Direktyvos 4 straipsnio - kvalifikuotoje prekybos žmonėmis sudėtyje numatytas specialus subjektas. Griežtesnė baudžiamoji atsakomybė kyla asmeniui, kuris padarė šį nusikaltimą būdamas *valstybės tarnautoju ar viešojo administravimo funkcijas atliekančiu asmeniu ir vykdžiusiu įgaliojimus*. Tokio požymio įtvirtinimas kvalifikuotoje sudėtyje suponuoja tai, jog asmuo padaręs prekybos žmonėmis nusikaltimą eidamas valstybės tarnautojo pareigas ar atlikdamas viešojo administravimo funkcijas ir vykdęs įgaliojimus yra pavojingesnis nei tokių pareigų ar funkcijų neatliekantis asmuo. Literatūroje išreiškiama nuomonė, jog toks subjektas yra pavojingesnis, nes nusikalstamą veiką atlieka, piktnaudžiaudamas savo tarnybine padėtimi[141]. Iš tiesų valstybės tarnautojams keliami aukštesni elgesio etikos reikalavimai, jie eidami valstybės tarnybos pareigas turi vadovautis valstybės tarnautojų veiklos etikos principais[142]. Reikalavimai elgtis taip, kad visuomenė pasitikėtų

[137] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 453/2012
[138] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 403/2011
[139] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 257/2011
[140] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 275/2012
[141] Juan Antonio Martos Núñez. El delito de trata de seres humanos: analisis del articulo 177 bis del Codigo Penal. *Estudios Penales y Criminológicos*, vol. XXXII, 2012. ISSN 1137-7550: p. 113 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-05] <http://www.usc.es/revistas/index.php/epc/article/view/896 >
[142] Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656

viešuoju administravimu ir valstybės tarnautojais, einant pareigas neturėti asmeninių interesų ir nesiekti naudos sau, savo šeimai, artimiesiems ar draugams, vykdant savo tarnybines pareigas, veikti visuomenės interesams, būti nepriekaištingos reputacijos ir kiti principai, suponuoja tai, jog valstybės tarnautojas yra asmuo, kuris visuomenei kelia pasitikėjimą, veikia visuomenės interesais ir nepriekaištingai vykdo savo pareigas. Deja, prekyba žmonėmis dažnai siejama su organizuotu nusikalstamumu, kuris savo ruožtu neretais atvejais maskuojamas korupciniais ryšiais, nes tam tikrais atvejais norint stabiliai ir saugiai veikti, maksimaliai gauti pelno iš nusikalstamos veiklos (šiuo atveju – prekybos žmonėmis) reikia įtraukti valstybės tarnautojus. Pasitaiko atvejų, kai nusikalstamos organizacijos infiltruoja savo narius į oficialias valstybines institucijas, papirkinėjimais, grasinimais, šantažu neutralizuoja trukdančius organizuotoms grupuotėms užsiimti žmonių prekyba valstybės pareigūnus, mėgina įdarbinti „savus žmones“ į teisėsaugos institucijas ir pan.[143] Prekeiviams žmonėmis dažnai reikalingi asmenys galintys atlikti tam tikras funkcijas, kurių patys ar be jų pagalbos jie atlikti negalėtų. Valstybės tarnautojo indėlis į prekybą žmonėmis gali pasireikšti tiek aktyviais, tiek pasyviais veiksmais (nusikalstamų veiksmų ignoravimu, toleravimu, slėpimu, neatlikimu pareigų ir pan.). Kyšininkavimo ir piktnaudžiavimo tarnyba apraiškos dažnai būdingos ankstyvosioms prekybos žmonėmis stadijoms, gabenant ar perleidžiant auką. Pvz., kertant valstybės sieną be jokio patikrinimo, praleidžiant su netikrais ar suklastotais asmens dokumentais ar vizomis, bendradarbiaujant su oro uostų darbuotojais, ir pan. Štai buvo aprašytas atvejis, kai moteris iš Azijos buvo gabenama į Europą ir būtent vienas iš oro uosto migracijos darbuotojų duodavo nurodymus stovėti konkrečioje eilėje, kai ji pasitraukdavo, vėl nurodydavo grįžti į konkrečią vietą, vėliau paaiškėjo, kad tas darbuotojas bendrininkavo su kitais prekeiviais, tokiu būdu moteris į lėktuvą pateko be jokios dokumentų patikros[144]. Galima ir tokia situacija, kai pvz., policijos pareigūnas administruoja nelegalaus viešnamio veiklą, kuriame dirba parduotos moterys, tokiu atveju jis pasinaudodamas savo tarnybine padėtimi galėtų užtikrinti, jog šiuo nelegaliu verslu nesidomėtų kiti pareigūnai, turėti informacijos, kas vadovauja tyrimui, ar atliekami kriminalinės žvalgybos veiksmai, teikti klaidingą informaciją ir pan., taip pats gaudamas naudos iš nelegalaus „verslo“ ir užtikrindamas jo funkcionavimą.

Galimos įvairios situacijos, kai į prekybos žmonėmis tinklą būtų įsitraukę valstybės tarnautojai, padedantys realizuoti nusikaltimą piktnaudžiaudami savo tarnybine padėtimi, kuri jiems suteikia prieigą prie tam tikros reikšmingos informacijos arba leidžia atlikti tam tikrus veiksmus, kurių negalėtų padaryti tokių pareigų neinantis asmuo arba yra susieti korupciniais

[143] Palavinskienė, B., Prokopčik, M., Žiobienė, E. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006 [interaktyvus] [žiūrėta 2014- 11- 10] < www.lpsk.lt/docs/palermoprotokolas.doc >

[144] The role of corruption in trafficking in persons. Issue paper. United nations Office on Drugs and Crime. Vienna, 2011. p. 10-11

ryšiais su prekeiviais žmonėmis. Pats asmens statusas iš asmens reikalauja pavyzdingo ir skaidraus elgesio atsižvelgiant į aukštesnius elgesio etikos reikalavimus, o šiuo atveju nusikaltimą padaro asmuo, kuris visuomenei turėtų kelti pasitikėjimą bei užtikrinti tam tikrą pagalbą, iš kurio tikimasi aukštų moralinių standartų (pvz., policininkai, muitinės darbuotojai, gydytojai, migracijos departamento darbuotojai). Be abejo, tokie asmenys kaip bendrininkai yra labai parankūs ir padeda funkcionuoti nusikalstamiems sindikatams ir nevaržomai atlikti nusikaltimus, tačiau ar tikrai prekybos žmonėmis nusikaltimas yra pavojingesnis, jeigu jį padaro asmuo esantis valstybės tarnyboje? Tada kyla klausimas, kodėl valstybės tarnautojas kaip specialus subjektas neįtvirtintas kitose normose. Juk asmenų laikomų valstybės tarnautojais ar jiems prilyginamų asmenų ratas yra ganėtinai platus, pagal BK 230 str. net oficialūs kandidatai į šias pareigas taip pat galėtų būti prilyginti valstybės tarnautojui, taigi pagal BK 147 str. 2 d. bet kokiam valstybės tarnautojui kiltų griežtesnė atsakomybė. Svarstytina ar tikrai toks teisinis reguliavimas yra pagrįstas? Manytina, jog tokio specialaus subjekto įtvirtinimas kvalifikuotoje prekybos žmonėmis sudėtyje nėra tikslingas. Be to nepamirškime, jog nusikalstamas veikas valstybės tarnybai reglamentuoja atskiros BK normos, kurios susiklosčius atitinkamai situacijai galėtų būti taikomos kartu su BK 147 str., tokiu būdu baudžiamoji atsakomybė kiltų tiek pagal BK 147 str., tiek pagal atitinkamą normą valstybės tarnybai.

Veika padaryta žinant ar siekiant, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės. Prekyba organais – tai dar viena žmogaus išnaudojimo sritis, pasižyminti dideliu latentiškumu, skaičiais jos mąsto nustatyti praktiškai neįmanoma. Šiuo atveju, siekiant inkriminuoti šį požymį, būtina įrodyti kitus prekybos žmonėmis požymius bei nusikalstamą tikslą įgyti asmens organą, audinių ar ląstelių. Įstatymų leidėjas šį tikslą įtvirtindamas atskirai nuo kitų išnaudojimo tikslų, kvalifikuotoje prekybos žmonėmis sudėtyje, pažymi didesnį šios prekybos žmonėmis formos pavojingumą. Direktyvoje 2011/36/ES pažymima, jog prekyba žmonėmis organų išėmimo tikslu yra sunkus žmogaus orumo ir fizinio neliečiamumo pažeidimas[145]. Iš tiesų, neteisėtai perkant (parduodant), žmogaus organus, audinius ar ląsteles transplantacijai, moksliniams bandymams ar lytines ląsteles, embrioną dirbtiniam apvaisinimui, žmogaus kūnas komercializuojamas.

Lietuvoje žmogaus audinių, ląstelių ir organų bei iš žmogaus gautų audinių ir ląstelių pagamintų produktų, skirtų naudoti žmogui, donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdorojimo, konservavimo, laikymo, paskirstymo ir transplantacijos sąlygas bei tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos

[145] Direktyva 2011/36/ES *supra note* 46

įstatymas[146]. Įstatymo 13 str. imperatyviai nurodoma, jog gyvo ar mirusio žmogaus audiniai, ląstelės, organai negali būti komercinių sandorių objektas bei draudžiama skelbti apie žmogaus audinių, ląstelių, organų poreikį arba jų prieinamumą, siekiant finansinės arba panašios naudos. Nors Lietuvoje nėra užfiksuotų prekybos žmonėmis atvejų, siekiant įgyti asmens organą, ląstelių ar audinių, tačiau užsienio šalių praktika rodo, jog ši prekybos žmonėmis forma nėra mitas. Štai pvz., 2013 m. visuomenę sukrėtė atvejis, kai Kinijoje šalia namų žaidęs šešiametis buvo apsvaigintas ir pagrobtas, po keleto valandų rastas su iš abiejų akiduobių pašalintomis akimis. Išimti akių obuoliai buvo rasti įvykio vietoje, nuo abejų buvo nuimtos ragenos. Teigiama, jog prekybą organais įtakoja tai, jog Kinijoje apie 300,000 pacientų kasmet laukia organų transplantacijos, tačiau tik apie 10,000 jų sulaukia. [147]

Literatūroje teigiama, jog didelis transplantacijos laukiančių asmenų skaičius, daug kartų viršijantis donorų skaičių yra vienas iš faktorių skatinančių asmenis apeiti teisinį reguliavimą bei lemiančių „juodosios“ prekybos organais rinkos funkcionavimą[148]. Vien tik 2012 m. ES 61 000 asmenų laukė organų transplantacijos, vidutiniškai 12 žmonių kasdien miršta nesulaukdami jiems tinkamų organų[149]. Prieš tai aprašytas atvejis, įvykęs Kinijoje yra kiek neįprastas, nes šiam nusikaltimui labiau būdingi nesmurtiniai metodai, viskas vyksta kur kas paprasčiau. Paprastai aukos valia palenkiama pasinaudojant jos pažeidžiamumu, kurį dažniausiai lemia skurdas, nepriteklius, prekeiviai išgauna asmens sutikimą tapti donoru. Nemažai, paprastai pažeidžiamų asmenų grupei priskiriamų asmenų yra pasiryžę parduoti savo organą, siekdami iš to gauti materialinės naudos[150] (tai ypač būdinga skurdesnėms ar didesne populiacija pasižyminčioms pasaulio šalims: Indija, Pakistanas, Turkija, Moldova, Kinija, Afrikos valstybės), o pasiturintys klientai pasiryžę mokėti didelius pinigus organizuoto nusikalstamumo atstovams, kurie veikia kaip tarpininkai ir pasirūpina reikiama „preke“. Abipusis poreikis tik palengvina nusikaltimo realizavimą. Prekeiviai pasinaudoja aukų pažeidžiamumu, žmonės siekdami pagerinti savo gyvenimo kokybę, apmokėti įsiskolinimus sutinka atiduoti inkstą, kepenų dalį mainais į materialinį atlygį, kurio, neretais atvejais net negauna arba jiems atlyginama tik iš dalies. Literatūroje nurodoma, jog inkstų kainos varijuoja nuo 100 000- 200

---

[146] Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. I-1626

[147] Boy, 6, has eyes gouged out in Chinese organ trafficking attack: Report by Tanya Talaga. Published on Tue Aug 27 2013 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-10] <http://www.thestar.com/news/world/2013/08/27/chinese_boy_has_eyeballs_gouged_out_corneas_stolen.html>

[148] Meyer, S. Trafficking in human organs in Europe. A Myth or an actual threat? *European journal of crime, criminal law and criminal justice.*2006, 14/2. p. 215

[149] European day of organ donation & transplantation, 11 October 2014. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-10] <https://www.edqm.eu/en/European-day-for-organ-donation-1223.html >

[150] Viename internetiniame puslapyje, remiantis įvairiomis medicinės tematikos publikacijomis, žiniasklaidos pateikiama informacija, nurodomos inkstų, kepenų kainos juodojoje rinkoje įvairiose pasaulio valstybėse, nurodant, kokią pinigų suma moka inksto pirkėjas, kiek pinigų prašo organo pardavėjas. Plačiau žr. Prices and Costs of Black Market Organs and Kidney Transplants. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://www.havocscope.com/black-market-prices/organs-kidneys/>

000 JAV dolerių, tačiau donorai gauna tik nedidelę dalį sumos, kurią moka recipentas, didžiąją dalį pinigų pasilieka nusikalstamo pasaulio veikėjai. Štai vienoje baudžiamojoje byloje Israelyje buvo nuteisti asmenys už prekybą žmonėmis su tikslu įgyti žmogaus organą. Šioje byloje buvo paskelbtas skelbimas laikraštyje, jog ieškomi inkstų donorai ir nurodoma piniginė kompensacija. Visos aukos buvo pažeidžiamos dėl menko išsilavinimo ir skurdžių gyvenimo sąlygų. Asmenys atvykę į nurodytą vietą būdavo nuolat kontroliuojami, apribojant jų judėjimo laisvę, paimami asmens dokumentai, lydimi į oro uostą, ligoninę. Nukentėjusieji buvo apgauti, jiems teigiant, jog operacija nesudėtinga, lieka tik nežymus randas, taip pat buvo sumokėta tik nedidelė dalis sumos, kuri buvo žadėta, vienam iš nukentėjusiųjų iš vis nebuvo sumokėta, nurodant, jog jis skolingas už apgyvendinimą, maitinimą. Visi nukentėjusieji buvo nugabenti į Ukrainą, kur jiems buvo atliktos operacijos ir „išimti“ inkstai. Nukentėjusiesiems grįžus į Izraelį nebuvo suteiktas joks gydymas bei grasinama, jog jeigu kreipsis į policiją jie patys bus teisiami, nes jie įvykdė nusikaltimą, vienai iš nukentėjusiųjų pareikalavus pinigų, prieš ją buvo panaudotas fizinis smurtas.[151]

Pažymėtina, jog neretai sudėtingos operacijos atliekamos naktį, ne profesionalių chirurgų, ne sanitarinėmis sąlygomis, kas didina infekcijų, komplikacijų, užsikrėtimo kitomis ligomis riziką, netinkamas ar nepakankamas pasiruošimas operacijai gali sąlygoti sunkius padarinius ne tik donoro, bet ir recipento sveikatai ir gyvybei. Nepakankamas pooperacinis gydymas taip pat gali sąlygoti sveikatos pablogėjimą.[152] Štai Egipte atliktų apklausų rezultatai rodo, jog daugumos asmenų, pardavusių savo organą, sveikata pablogėjo, gauti pinigai neišsprendė problemų, 94 % apklaustųjų gailėjosi pardavę organą.[153] Taigi, šio išnaudojimo tikslo išskyrimas kvalifikuotoje nusikaltimo sudėtyje yra pateisinamas, nes pažymi didesnį veikos pavojingumą, kadangi kėsinamasi ne tik į asmens laisvę, fizinį neliečiamumą, kūno vientisumą, bet pavojus tiesiogiai kyla ir asmens sveikatai bei gyvybei.

[151] Fact Summary of the case *J.A. vs. State of Israel* , Date of decision 16 December 2007. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <https://www.unodc.org/cld/case-law-doc/traffickingpersonscrimetype/isr/2007/j.a._vs._state_of_israel.html?tmpl=old >

[152] Kelly, Emily. International Organ Trafficking Crisis: Solutions addressing the Heart of the Matter. Boston College International and Comperative Law Review, Vol. 36, Symposium Issue, 2013. p.1324

[153] D. A. Budiani-Saberi, F. L. Delmonico. Organ Trafficking and Transplant Tourism: A Commentary on the Global Realities. *American Journal of Transplantation 2008; p. 927- 928*

3. PREKYBOS ŽMONĖMIS NORMOS SANTYKIS SU KITOMIS NUSIKALSTAMOMIS VEIKOMIS

Prekybos žmonėmis norma pasižymi daugybe įvairių požymių, kurie savo ruožtu gali sudaryti atskiras nusikalstamas veikas. Teoriškai veikų atribojimo kriterijai gali pasirodyti gana aiškūs, tačiau taikant įstatymus, kurie turi tarpusavio požymių panašumų nėra lengva, todėl šioje darbo dalyje siekiama atskleisti BK 147 str. santykį su kitomis BK normomis.

Šiuo metu galiojanti BK 147 str. norma apima tokias nusikalstamas veikas: neteisėtą laisvės atėmimą (BK 146 str.), kuris atitinka laikymo nelaisvėje veiką, grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 str.), laisvę varžančios kontrolės koncepcija apima ir žmogaus veiksmų laisvės varžymą,todėl atskirai nekvalifikuotinas ir BK 148 str. Fizinis smurtas BK 147 str. įtvirtintas kaip vienas iš asmens valios palaužimo būdų, todėl šiuo atveju BK 147 str. apima dalį nusikalstamų veikų asmens sveikatai (135 - 140 str.), šiuo atveju iš sutapties kvalifikuotina tik BK 135 str. 2 d.- sunkus sveikatos sutrikdymas sunkinančiomis aplinkybėmis. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, pastebima, jog absoliuti dauguma prekybos žmonėmis atvejų siejasi su asmenų įtraukimu į prostituciją (BK 308 str.), šiuo atveju tai gali atitikti verbavimo veiką. BK 147 str. įtvirtinta ir gabenimo veika, todėl ši norma, esant kitiems prekybos žmonėmis požymiams apima ir BK 307 str. 2 d. dalį, ta apimtimi, kiek kalbama apie asmens gabenimą iš Lietuvos verstis prostitucija jo sutikimu.

Darant prekybos žmonėmis nusikaltimą gali būti padaromi tokie nusikaltimai kaip pvz., dokumentų klastojimas (BK 300 str.), nusikaltimai, susiję su neteisėtu asmens gabenimu per valstybės sieną (BK 292, 293 str.). Atvejais, kai moterys parduodamos prostitucijos tikslais, jos neretai dar ir „išbandomos“, todėl seksualinis prievartavimas (BK 150 str.), iššaginimas (BK 149 str.) taip pat kvalifikuotini iš sutapties, nes BK 147 str. seksualinių nusikaltimų neapima. Prekybos žmonėmis norma kriminalizuoja nusikalstamus sandorius, kurių objektas yra žmogus, t.y. asmens veiksmus, kuriais sukuriamos prielaidos išnaudoti žmogų, tačiau ši norma neapima paties asmens išnaudojimo, todėl, nusikaltimą nustačius asmens išnaudojimo stadijoje pelnymosi iš asmens prostitucijos (BK 307 str.), išnaudojimo priverstiniam darbui (BK 147^1 str.), normos kvalifikuojamos iš sutapties.

Kai kurie BK 307 str., 308 str. normų požymiai dubliuojasi su BK 147 str. sudėtimi ir įžvelgti takoskyrą tarp šių nusikaltimų ne visada yra lengva, ypatingai, kai išreiškiamas paties nukentėjusiojo susitikimas būti išnaudojamu. BK 147 str. netaikomas asmenims, kaltinamiems sąvadavimu Lietuvos miestuose, nors kai kuriais atvejais sąvadavimas savo teisiniais požymiais sutampa su prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiais.[154] Teismų praktikoje

[154]Palavinskienė, B., Prokopčik, M., Žiobienė *supra note* 140

pažymima, jog *BK* 307 straipsnis kriminalizuoja ne pačią prostituciją, bet prostitucija užsiimančių asmenų išnaudojimą, pelnymąsi iš jų. Pajamų turėjimas iš kito asmens prostitucijos reiškia, kad asmuo tam tikro susitarimo su prostitucija užsiimančiu asmeniu pagrindu gauna pajamų . Šis susitarimas gali būti paremtas tiek priklausomybės ir prievartos santykiais, tiek ir laisva valia. Prostitucija užsiimantis asmuo gali mokėti kaltininkui už galimybę verstis prostitucija, taip pat už saugumo užtikrinimą, kitas jam teikiamas paslaugas, pvz., patalpų suteikimą. Sąvadavimas prostitucijai – tai tarpininkavimas tarp prostitucija užsiimančiojo ir kito asmens, suvedant juos lytiniam santykiavimui arba kitokiam lytinės aistros tenkinimui. Sąvadavimas gali būti prostitucija užsiimančio asmens teikiamų paslaugų reklamavimas, jo pristatymas klientui, klientų paieška ir pan.[155] Tačiau daugeliu atvejų moteris iš sąvadautojų kontrolės bet kada panorėjusi ištrūkti negali, kas rodo jos laisvės suvaržymo faktą, kai kuriose bylose nustatyta, jog merginos buvo supažindintos su jų elgesio bei kontrolės metodais, baudų sistema už blogą klientų aptarnavimą, nepaklusnumą ir pan., nustatyta visiška jų buities kontrolė. Neretai patys prekeiviai žmonėmis užsiima ir prekyba žmonėmis, ir prostitucijos organizavimu. Literatūroje manoma, jog manipuliacija, psichinė ir fizinė prievarta bei narkotinės medžiagos yra pagrindinės sąvadautojų priemonės leidžiančios išlaikyti aukos kontrolę bei užtikrinančios aukų paklusnumą bei jų uždirbtų pinigų perleidimą sąvadautojui[156]. Akivaizdu, jog daugeliu tokių atvejų prostitučių atžvilgiu įgyjama laisvę varžanti kontrolė. Kontroliuodamas prostitutę, kuri laisva valia negali rinktis klientų, negali planuoti savo buities, darbo sąlygų, negali pasipriešinti, yra įbauginta, neretais atvejais turinti priklausomybių, sąvadautojas gali laisvai ja disponuoti, perleisdinėti klientams ir iš to pelnytis.Todėl į prekyba žmonėmis reikėtų pažvelgti plačiau ir atvejus, kai sąvadavimas pagrįstas prievartos ar priklausomumo santykiais derėtų vertinti kaip prekybą žmonėmis.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog BK 147 str. įtvirtinus nuostatą, jog asmens sutikimas būti išnaudojamu juridiškai nėra reikšmingas, jeigu prieš jį panaudotas bent vienas iš dispozicijoje numatytų valios palaužimo būdų, svarstytina ar nereikėtų iš BK 307 str. 2 d. sudėties šalinti gabenimo prostitucijai asmens sutikimu į Lietuvos Respubliką ar iš Lietuvos Respublikos požymį? Sunku įsivaizduoti atvejus, kai asmuo gabenamas prostitucijai nepažeidus jo laisvės ir neįgijus jo laisvę varžančios kontrolės. Kaltininkai neretai stengiasi menkinti merginų reputaciją gindamiesi argumentais, jog merginos jau anksčiau vertėsi prostitucija, bei teiginiais, jog jos pačios sutiko vykti į užsienį. Tačiau teismų praktikoje pabrėžiama, jog „*nukentėjusiosios seksualinė patirtis, net ir tai, kad ji vertėsi prostitucija ir tokiu būdu siekė užsidirbti sau pragyvenimui, nepaneigia kaltininkų kaltės bei neturi reikšmės jų veikos kvalifikavimui*

[155]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227/2012

[156] Shelley, L. Human trafficking . A global perspective. *New York: Cambridge University Press*, 2010, p. 123- 124

pagal BK 147 straipsnio 1 dalį (2 dalį)“.[157] Pašalinus minėtą požymį iš BK 307 str. 2 d. būtų išvengiama nereikalingo požymių dubliavimosi bei sumažinta kaltininkų galimybė gintis teisinantis nukentėjusiosios sutikimu vykti į užsienį verstis prostitucija. O nenustačius laisvę varžančios kontrolės ir savanoriškai vykstant į užsienį verstis prostitucija, tokia veika turėtų būti laikoma abipusiu susitarimu, juk nesant laisvės varžymo požymių ir vykstant, suvokiant visas reikšmingas aplinkybes, veika neturėtų būti laikoma gabenimu.

Neabejotinai su BK 147 str. yra glaudžiai susijusi vaiko pirkimo arba pardavimo norma (BK 157 str.), kuri yra specialioji prekybos žmonėmis normos atžvilgiu. Ši norma taikoma nusikaltimą padarius asmenų iki 18 m. atžvilgiu. BK 157 str. priešingai nei BK 147 str., nereikalauja nustatyti jokių asmens valios palaužimo būdų, kas palengvina veikos įrodinėjimą. Taip pat pačioje normoje įtvirtinta, jog veika vertinama kaip vaiko pirkimas ar pardavimas neatsižvelgiant į vaiko sutikimą. Taigi kvalifikuojant veiką pagal BK 157 str. visiškai nesvarbu ar asmuo išreiškė sutikimą, net ir suvokiant veikos esmę. BK 157 str. įtvirtintas ne tik išnaudojimo tikslas, bet ir tikslas neteisėtai įvaikinti.

BK 147^1 str. kriminalizuotas asmens išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms, kuris lieka už BK 147 str. ribų. Taikant šią normą nesvarbu ar asmuo dirbo legaliai ar nelegaliai, atlygintinai ar neatlygintinai, svarbu, jog buvo priverstas dirbti prieš savo valią.

Paminėtina viena byla, kurioje legali prostitucija prilyginta darbui. Minėtoje byloje nukentėjusiosios grasinimais ir fiziniu smurtu buvo verčiamos dirbti prostitutėmis viename Olandijos naktiniame klube jas pasiuntusių į tą klubą asmenų naudai. Prokuroras apeliaciniu skundu prašė veiką perkvalifikuoti į BK 308 str. 2d., nurodydamas, jog „darbas" - tai yra individo komercinė, ūkinė, finansinė, profesinė veikla, kurią reglamentuoja darbo kodeksas ir kiti teisės aktai, o *BK* 147^1 str. prasme uždrausta baudžiamojo kodekso bei administracinių teisių pažeidimokodekso normomis veikos, negali būti laikytina darbu. Teismas atmetė skundą ir nurodė, jog „*šiuo atveju nėra pagrindo taikyti Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso bei Administracinių teisės pažeidimo kodekso normų, nes nuteistojo M. J. nusikalstamas veikas padarė Nyderlandų karalystėje, kur prostitucijos verslas legalus ir oficialiai įteisintas, bet to, nėra numatyta nei baudžiamoji nei administracinė atsakomybė už tokio pobūdžio veiką. Todėl jo nusikalstamus veiksmus, padarytus Nyderlandų karalystėje, apygardos teismas pagrįstai įvertino kaip išnaudojimą priverstinam darbui, panaudojat fizinį smurtą bei grasinimus.“*[158]

Teismų praktikos taikant BK 147^1 str. yra labai mažai. Paminėtinas vienas naujesnių teismų praktikos pavyzdžių. Kauno apygardos teismo A.M. ir A.M. nuteisti pagal BK 165 str. ir BK 147^1 str., nes prieš savininko valią, išspyrė gyvenamojo namo duris įsibrovė į kito žmogaus

[157] Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75/2013
[158] Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358/2007

gyvenamąjį namą, panaudoję fizinę jėgą prieš V. B., jėga suėmę už drabužių išsivedė iš namo, įsodino į automobilį, nuvežė į A. M. individualiosios įmonės gyvulių fermą ir neteisėtai privertė dirbti mėšlo išvežimo (šalinimo) darbus. *„Nukentėjusysis V. B. parodė, kad jis negalėjo atsisakyti persirengti ir nedirbti, nes buvo išsigandęs, šoke. Nuteistieji įsiveržė į namus, smūgių nesudavė, tačiau kai jį įsodino į mašiną paėmę už „pakarpos“, suprato, kad reiks mėžti, nes anksčiau buvo tą dirbęs. Teigia, kad pas juos važiuoti ir ten dirbti nenorėjo. A. M. (vyresnysis) 2012-04-20 nereikalavo krauti mėšlą į karutį, bet kai nuvežė, suprato, ką reikės daryti, nes anksčiau buvo tai daręs. Liudytojas J. B. parodė, kad nukentėjusysis jam pasakojo, jog jį atvežė į fermas, trenkė drabužius, šakes ir liepė eiti mėžti. Iš namų jį per prievartą išsitempė nuteistieji.[...]Nuteistasis skunde nurodo, kad nukentėjusiajam nebuvo objektyvių kliūčių nedirbti, jokios aplinkybės netrukdė atsisakyti ir pasišalinti iš įvykio vietos, tačiau iš bylos duomenų matyti, kad nukentėjusysis buvo įbaugintas, prieš jį buvo naudojama psichologinė prievarta.[...] Nagrinėjamu atveju nėra pagrindo teigti, kad grasinimai nebuvo realūs ir gąsdinantys, o nukentėjusysis jų neturėjo suprasti kaip realių, kadangi šių grasinimų realumą patvirtina vėliau sekę veiksmai – nukentėjusysis buvo jėga įsodintas į automobilį, prieš jį buvo panaudota fizinė prievarta. Nukentėjusysis nurodė, kad yra anksčiau nelegaliai dirbęs nuteistajam, tačiau tai nesudarė pagrindo iš jo reikalauti, o tuo labiau jį išnaudoti, reikalauti dirbti tada, kada to pageidauja pats A. M.. Apeliacinės instancijos teismas sprendžia, kad grasinimais nuteistasis padarė tokį poveikį nukentėjusiajam, dėl kurio jo valia buvo palaužta, jis bijojo nuvežtas atsisakyti dirbti jam nurodytą darbą*.“[159]

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147^1, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 147^2 straipsniu įstatymu BK kriminalizuotas naudojimasis asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis (BK 147^2 str.), o tai glaudžiai susiję su prekyba žmonėmis. Priverstinis darbas ar paslaugos bei prostitucija yra vienos iš sričių, dėl kurių daromi prekybos žmonėmis nusikaltimai, o būtent paklausa yra vienas iš faktorių, skatinančių šio nusikaltimo darymą. Tokį įstatymo leidėjo sprendimą paskatino Direktyvoje 2011/36/ES išreikšti raginimai valstybėms mažinti paklausą, baudžiant asmenis, kurie naudojasi aukos paslaugomis žinodami, kad tas asmuo yra prekybos žmonėmis auka. Direktyvoje 2011/36/ES nurodoma, jog tokia papildoma baudžiamoji atsakomybė galėtų būti numatyta legaliai esančių trečiųjų šalių piliečių ir Sąjungos piliečių darbdaviams, taip pat asmenims, perkantiems seksualines paslaugas iš bet kokio asmens, kuris yra prekybos žmonėmis auka, neatsižvelgiant į jų pilietybę.[160]

BK 147^2 str. numatyta formali nusikaltimo sudėtis, todėl nusikaltimui būdinga tik tiesioginė tyčia, tačiau minėto straipsnio dispozicijoje vartojama baudžiamosios teisės specialistų

[159] Kauno apygardos teismo 2014 m. birželio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-381-582-2014
[160] Direktyva 2011/36/ES *supra note 46*

kontraversiškai vertinama formuluotė – *žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti*, kelia painiavos. Tokia formuluotė vartojama tik BK 189[1] str., reglamentuojančiame neteisėtą praturtėjimą. Tokia formuluotė iš esmės labiau primena ne kaltės formą, o nusikalstamo nerūpestingumo konstrukciją, įtvirtintą BK 16 str. 3 d. - *asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti nusikalstami padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo numatyti*[161]. Iš baudžiamajame įstatyme suformuluotų neatsargios kaltės formų definicijų matome, jog neatsargi kaltė siejama tik su materialiosiomis nusikalstamomis sudėtimis, kurios reikalauja pavojingų padarinių kilimo galimybės. Tačiau, juk nagrinėjamas nusikaltimas pasižymi formalia sudėtimi, todėl šiuo atveju baudžiamoji atsakomybė kyla už pačią veiką, neatsižvelgiant į pavojingų padarinių kilimą. Baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, jog tik tiesioginė tyčia yra baudžiamosios atsakomybės sąlyga dviem atvejais: 1) kai sudėtyje greta kaltės numatytas motyvas ar tikslas arba 2) kai nusikalstamos veikos sudėtis yra formali.[162] Pats baudžiamasis įstatymas nepateikia neatsargios kaltės apibrėžimo formalioms sudėtims, o kiekvienoje byloje grindžiant asmens kaltę būtina vadovautis BK įtvirtintais kaltės kriterijais[163]. Taigi kyla klausimas ar BK 147[2] str. vartojama formuluotė yra tinkama, siekiant atskleisti kaltininko psichinį santykį su nusikalstama veika? Ar ši veika gali būti padaryta veikiant neatsargiai? Manytina, jog tikslingiau būtų vartoti tik sąvoką „žinojo“.

Kaltininko tiesioginę tyčią atskleidžia tai, kad asmuo naudodamasis priverstiniu kito asmens darbu ar paslaugomis, žino (žinojimą galėtų patvirtinti konkrečios faktinės aplinkybės), jog nukentėjęs asmuo atlieka tam tikrą darbą ar paslaugas tik dėl to, kad jo valia yra palaužta bent vienu iš BK 147 str. nurodytų poveikio būdų, ir nori taip veikti. Taikant šią normą svarbu nustatyti, jog asmuo priverstinai dirbo ar teikė paslaugas prieš savo valią ir kaltininkas tai žinojo.

[161] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89 - 2741

[162] Piesliakas, V. Baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga.*Kaltė kaip subjektyvusis nusikalstamos veikos požymis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 358

[163] Neatsargios kaltės esant formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai problematika analizuojama J. Šukytės straipsnyje: Šukytė, J. Neatsargios kaltės numatymo nusikalstamų veikų sudėtyse problemos. *Socialinių mokslų studijos*, ISSN 2029–2244, 2013 5(2)

IŠVADOS

1. Tarptautinių ir ES dokumentų analizė rodo kaip pakito prekybos žmonėmis samprata - nuo jos tapatinimo tik su vergija ir prekyba moterimis seksualiniam išnaudojimui iki kriminalinio reiškinio, apimančio įvairiausius nusikalstamus sandorius, siekiant išnaudoti žmogų bet kokia įmanoma forma.
2. Prekybos žmonėmis kriminalizavimo ištakos glūdi tarptautiniuose ir ES teisės aktuose, todėl prekybos žmonėmis normos turinį nulėmė valstybės įsipareigojimai įgyvendinti tarptautinių teisės aktų nuostatas nacionalinėje teisėje bei suderinti nacionalinę teisę su ES teise, tačiau BK 147 str. įtvirtinta norma nors ir atitinka tarptautinių ir ES teisės aktų nuostatas, yra „apkrauta“ gausybe požymių ir juridinės technikos prasme nėra labai vykusi, todėl svarstytina jos dispozicijos koregavimo galimybė.
3. Prekyba žmonėmis yra įtvirtinta BK skyriuje skirtame nusikaltimams žmogaus laisvei, todėl siekiant taikyti baudžiamąją atsakomybę už šią veiką vienas pagrindinių momentų yra žmogaus laisvės pažeidimo nustatymas, ką padaryti ne visada lengva, ypatingai, kai auka sutinka su išnaudojimu. Teigiamai vertintina normoje *expressis verbis* įtvirtinta nuostata, jog asmens sutikimas su išnaudojimu juridiškai nėra svarbus. Tiek fizinės, tiek valios laisvės pažeidimą daugeliu atveju leidžia pagrįsti laisvę varžančios kontrolės sąlygų nustatymas.
4. BK 147 str. įtvirtinta alternatyvi nusikalstama veika, todėl baudžiamoji atsakomybė už prekybą žmonėmis asmeniui kyla įrodžius kito asmens perleidimo ar įgijimo sandorį, susijusį su laisve varžančia kontrole, aukos verbavimą, gabenimą bei laikymą nelaisvėje. Šiomis veikomis sukuriamos prielaidos išnaudoti žmogų, tačiau pats aukos išnaudojimas į BK 147 str. sudėtį nepatenka, todėl BK normos kriminalizuojančios tam tikrą asmens išnaudojimą taikomos iš sutapties su BK 147 str.
5. Taikant BK 147 str. būtina nustatyti bent vieną iš alternatyvių nusikaltimo padarymo būdų, kurie padeda identifikuoti asmens laisvės suvaržymo faktą bei daro normą tikslesne. Ypatingai reikšmingas yra pasinaudojimo pažeidžiamumu požymis, daugeliu atveju leidžiantis įgyvendinti normą, argumentuojant, jog auka nėra laisva apsispręsdama, nes negali pasirinkti kitokio elgesio varianto, kaip tik sutikti su piktavališku kaltininko pasiūlymu. Analizuota teismų praktika prekybos žmonėmis bylose rodo, jog atsižvelgiama į aukos socialinę aplinką ir psichologines savybes bei daugeliu atvejų pasinaudojimo pažeidžiamumu požymis taikomas tinkamai.
6. Subjektyviajai nusikaltimo pusei būdinga specifinė tiesioginės tyčios turinio formuluotė bei išnaudojimo tikslas. Siekiant patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 147 str.

nebūtina nustatyti, kad kaltininkas pats siekia išnaudoti asmenį, pakanka įrodyti bendrą žinojimą, jog auka bus išnaudojama kitų asmenų.

7. Naujausiais pakeitimais BK 147 str. 2 d. buvo papildyta dviem naujais veiką kvalifikuojančiais požymiais: veika padaryta sukeliant pavojų nukentėjusio asmens gyvybei; veika padaryta specialaus subjekto - valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens ir vykdžiusio įgaliojimus. Nors valstybės tarnautojo statusą turintis asmuo gali būti susietas korupciniais ryšiais su prekeiviais žmonėmis ir lengviau realizuoti nusikaltimą dėl piktnaudžiavimo savo tarnybine padėtimi ir įgaliojimais, tačiau sunku pagrįsti didesnį pačios veikos, padarytos tokio subjekto, pavojingumą ir svarstytinas tokio požymio įtvirtinimo normoje tikslingumas, esant BK normoms, reglamentuojančioms nusikalstamas veikas valstybės tarnybai, kurios galėtų būti taikomos kartu su BK 147 str.
8. Laisvę varžančios kontrolės sąlygos dažnai būdingos sąvadavimo ar pelnymosi iš kito asmens prostitucijos atvejais, todėl esant prievarta grįstiems santykiams tarp prostitucija užsiimančio asmens ir sąvadautojo, turėtų būti taikoma prekybos žmonėmis norma.

PASIŪLYMAI

1. Siekiant neapsunkinti BK 147 str. dispozicijos ir atsižvelgiant į tai, jog norma nurodo tikslą išnaudoti asmenį absoliučiai bet kokia forma, siūlytina dispozicijoje neįtvirtinti pavyzdinio išnaudojimo tikslų sąrašo ir vartoti formuluotę „*išnaudojimo tikslais*“.
2. Siekiant užtikrinti teisės kalbos ekonomiškumo principą, siūlytina vartoti formuluotę „*gaudamas ar suteikdamas turtinės ar kitokios naudos asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusįjį*“, kuri savaime apimtų pinigų sumokėjimą arba gavimą.
3. BK 147 str. 2 d. atsisakyti specialaus subjekto įtvirtinimo.
4. Siekiant užtikrinti platesnę prekybos žmonėmis aukų apsaugą, siūlytina BK 147 str. 3 d. vietoj *baudžiamosios atsakomybės* sąvokos vartoti tiesiog a*tsakomybės* sąvoką, o *nusikalstamos veikos* sąvoką pakeisti *neteisėtos veikos* sąvoka, tokiu būdu nebaudžiant prekybos žmonėmis aukų ne tik už nusikalstamas veikas, bet ir pvz. administracinės teisės pažeidimus padarytus dėl tiesiogiai jų atžvilgiu padaryto prekybos žmonėmis nusikaltimo.
5. Atsižvelgiant į anksčiau minėtus argumentus, BK 147 str. išdėstyti taip:

   147 straipsnis. Prekyba žmonėmis

   1. Tas, kas pardavė, pirko, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba gaudamas ar suteikdamas turtinę ar kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas išnaudojimo tikslais,

   baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.

   2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims arba sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės,

   baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

   3. Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo atsakomybės už neteisėtą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

   4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.
6. Atitinkamai pakeisti ir BK 157 str.
7. Siekiant išvengti bereikalingo požymių dubliavimosi BK 147 str. ir BK 307 str. 2 d., siūlytina iš BK 307 str. 2 d. šalinti asmens gabenimo prostitucijai jo sutikimu požymį.

LITERATŪRA

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios.* 1961, Nr. 18 - 147.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valsybės žinios, 2000, Nr. 89-2741
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo $147^{(1)}$, $199^{(1)}$, $199^{(2)}$, $267^{(1)}$, $270^{(1)}$, $308^{(1)}$ straipsniais įstatymas.2005, *Valstybės žinios* Nr. X-272
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147^{1}, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 147^{2} straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-07-13, Nr. 82-4276
6. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 78-4036
7. Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės. *Valstybės žinios*, 2002-06-28, Nr. 65-2656
8. Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas. *Valstybės žinios,* 1996, Nr. I-1626
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 25, 32, 35, 45, 47(1), 53(1), 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321(2) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131(3), 310(1) straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios.* 1998, Nr. 67- 1937
10. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1
11. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497
12. Konvencija "Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims". *Valstybės žinios*,1996, Nr. 21
13. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501
14. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 108-4037
15. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2166
16. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis, 2005. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 96-4916

17. Tarybos Pamatinis sprendimas 2002 m. liepos 19 d. dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/ TVR), *Specialusis leidimas*, 2004-12-30, Nr. 1
18. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* OL L 101. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32011L0036
19. Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others (approved by General Assembly resolution 317 (IV) of 2 December 1949,Entry into force: 25 July 1951, in accordance with article 24) [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-20] <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/TrafficInPersons.aspx>
20. Slavery Convention signed at Geneva on 25 September 1926. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>
21. Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery (adopted of 30 April 1956 and done at Geneva on 7 September 1956), [interaktyvus] <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx> [žiūrėta 2014-09-20]
22. Convention concerning forced or compulsory Labour, 1930. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-20] <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C029>
23. Convention concerning the Abolition of Forced Labour (Entry into force: 17 Jan 1959) [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-20] <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C105>
24. Recommendation N° R (2000) 11 on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r11.htm>
25. Recommendation Rec(2001)16 of the Committee of Ministers to member states on the protection of children against sexual exploitation. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=234247&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383 >

26. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383 >
27. Recommendation 1611 (2003) Trafficking in organs in Europe. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17125&lang=en >
28. Recomendation Domestic slavery: servitude, au pairs and mail-order brides, 2004 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-22] <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17229&lang=en
29. Kanados baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-13] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5283/file/Canada_Criminal_Code_EN_FR_12.2013.pdf >
30. Latvijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-11] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4795/file/Latvia_CC_am2013_en.pdf>
31. Vengrijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-13] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5619/file/HUngary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf >
32. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-13] <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf >
1. Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention,1930, adopted in Geneva, 103rd ILC session (11 Jun 2014).Status: Up-to-date instrument. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-22] <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:P029>

Specialioji literatūra

1. Abramavičius, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 kyga Eugrimas, 2001
2. Akehurst, M. P. Malanczuk Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, Eugrimas, 2000
3. Allais, C. The profile less considered: the trafficking of men in South Africa. *South African Review of Sociology VOL 44*, NO 1, 2013
4. Annison, R. In the Dock Examining the UK‘s Criminal Justice Response to Trafficking. (Anti-Traficking Monitoring Group). Anti-Slavery International, 2013

5. Bolzanas, D., Drakšienė, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004 (53)
6. Budiani-Saberi, D. A., Delmonico, F. L. Organ Trafficking and Transplant Tourism: A Commentary on the Global Realities. *American Journal of Transplantation 2008*
7. Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teisminio nagrinėjimo problemos Lietuvoje. Tarptautinė Migracijos Organizacija, Vilnius, 2006
8. Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R. Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika. Tarptautinė migracijos organizacija. Vilnius, 2007
9. Council of Europe. Legislation in the member states of the Council of Europe in the field of violence against women, Strasbourg, 2007 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-11] <http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/beleid/legislation%20in%20the%20member%20states%20vol%202%20italy%20to%20uk.pdf
10. Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei. *Jurisprudencija*, 2003 45(37), p. 86-97
11. Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005 (54)
12. Fedosiuk, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*,2007 8(98)
13. Fedosiukas, O., Gruodytė, E., Gutauskas, A., Kuzminovas, M., Milinis, A., Palionienė, N., Žižienė, S. Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2013, p. 111- 128
14. Girdenis, T., Gutauskas, A., Kujalis, P. Baudžiamoji teisė. Vilnius, 2014, p. 110- 134
15. Gutauskas, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. Verslo ir teisės aktualijos, 2009, t.3
16. Janušauskienė, D. Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje: Lietuvių migrantų patirtis. Vilnius, Justitia, 2014
17. Jovaišas, K (ats. red.). Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000
18. Kaziliūnaitė, R. Baudžiamąją atasakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos, 2013, 5(1)*
19. Kelly, E. International Organ Trafficking Crisis: Solutions addressing the Heart of the Matter. *Boston College International and Comperative Law Review*, Vol. 36, Symposium Issue, 2013. p.1317- 1350
20. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija

2012- 2016 m. COM(2012) 286 galutinis. www.policija.lt/get.php?f.19549 [interaktyvus] [žiūrėta 2014- 09- 11]

21. Krikščiūnas, R., Matulienė, S. Regulation of trafficking in human beings in international documents and documents of the Republic of Lithuania: comparative analysis. http://publishing-vak.ru/file/archive-law-2013-5/4-matuliene-snieguole.pdf [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-11]
22. Kurapka, E. V., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Burda, R., Davidonis, R., Dereškevičius, E., Juškevičiūtė, J., Krikščiūnas, R., Latauskienė, E., Novikovienė, L., Radzevičius, E. Kriminalistika. Taktika ir metodika. , Vilnius, 2013
23. Lietuvos vidaus reikalų ministerijos aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147^1, 157 ir 303 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 147^2 straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-08] < http://www.lrv.lt/Posed_medz/2011/111228/03.pdf >
24. Martos Núñez, J. A. El delito de trata de seres humanos: analisis del articulo 177 bis del Codigo Penal. *Estudios Penales y Criminológicos,* vol. XXXII, 2012. ISSN 1137-7550[interaktyvus][žiūrėta2014-11-05] <http://www.usc.es/revistas/index.php/epc/article/view/896 >
25. Meyer, S. Trafficking in human organs in Europe. A Myth or an actual threat? *European journal of crime, criminal law and criminal justice.*2006, 14/2. p. 208-229.
26. Mickevičius, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005 (54)
27. Nikartas, S., Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64)
28. Palavinskienė, B., Prokopčik, M., Žiobienė, E. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006 [interaktyvus] [žiūrėta 2014- 11- 04] < www.lpsk.lt/docs/palermoprotokolas.doc >
29. Piesliakas, V. Lietuvos baudžiamoji teisė, pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009
30. Prekybos žmonėmis prevencija-Seimas.[interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-21] <www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc >
31. Shelley, L. Human trafficking. A global perspective. *New York: Cambridge University Press*, 2010
32. Sirgedienė, R. „Tikriname visą informaciją, kuri gali būti susijusi su prekyba žmonėmis“. Lietuvos policijos žurnalas 2008 m., spalis. Nr. 20 (108- 446), [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-25]< http://www.policija.lt/index.php?id=2823 >

33. Sirgedienė, R. Prekybos žmonėmis mąsto vertinimas: tarptautinės ir nacionalinės iniciatyvos. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, 4(4), p. 1623- 1644;
34. Sirgedienė, R. Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje. Vilnius, 2013. http://www.vrm.lt/go.php/lit/Prekybos-zmonemis-prevencijos-ir-kontroles-programa/246 [žiūrėta 2014-09-12]
35. Šukytė, J. Neatsargios kaltės numatymo nusikalstamų veikų sudėtyse problemos. *Socialinių mokslų studijos*, ISSN 2029–2244, 2013 5(2)
36. The role of corruption in trafficking in persons. Issue paper. United nations Office on Drugs and Crime. Vienna, 2011
37. Trafficking in Human Beings: Identification of Potential and presumed Victims, A Community Policing Approach // *The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE*), Vienna, June 2011, p. 44- 45
38. Urbelionytė, A. Europos Sąjungos teisinio prekybos žmonėmis reglamentavimo pokyčiai priėmus derektyvą 2011/36/ES. *Socialinių mokslų studijos,* 2012, 4(3), p. 1143- 1155
39. Vaišvila, A. Teisė teorija. Vilnius: Justitia, 2000, p. 192

Teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 198 1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2003
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 578/2004
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 22.
5. Kauno apygardos teismo 2005 m. gegužės 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107-397/2005
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006

7. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358/2007
8. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. spalio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1 - 170 - 66/2008
9. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. vasario 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009
10. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009
11. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-161/2009
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009
13. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289/2010
15. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. rugpjūčio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-458/2010
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 361/2010
17. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 257/2011
18. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 403/2011
19. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66/2011
20. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-109/2012
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227/2012
22. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 275/2012
23. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-309/2012

24. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojije byloje Nr. 2K- 453/2012
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-483/2012
26. Panevėžio apygardos teismo 2012 m. lapkričio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-72-2012
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesijos 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012
28. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 29/2013
29. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-80-350/2013
30. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-73/2014;
31. Kauno apygardos teismo 2014 m. birželio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-381-582-2014
32. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353/2014
33. The Court of Appeal (Criminal Division) Approved Judgment *R. -v- Connors* , Date of decision: 26 March 2013 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-23] <R._v._Connors_2013_EWCA_Crim_324.pdf>

Internetiniai šaltiniai

1. Seek out alternatives to giving money to children begging or selling things in the streets. [interaktyvus] [žiūrėta 2014- 09-20] <http://childsafetourism.org/actions/seek-out-alternatives/>
2. Boy, 6, has eyes gouged out in Chinese organ trafficking attack: Report by Tanya Talaga. Published on Tue Aug 27 2013 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-10] <http://www.thestar.com/news/world/2013/08/27/chinese_boy_has_eyeballs_gouged_out_corneas_stolen.html>
3. Prices and Costs of Black Market Organs and Kidney Transplants. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-11] <http://www.havocscope.com/black-market-prices/organs-kidneys/>
4. European day of organ donation & transplantation, 11 October 2014. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-10] <https://www.edqm.eu/en/European-day-for-organ-donation-1223.html >

5. Karaliūtė, L. Visa tiesa, kas slypi už įvaizdžio merginos darbo. 2014 m. vasario 9 d. straipsnis dienraštyje *l.rytas.lt*, [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-20] <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/visa-tiesa-kas-slypi-uz-ivaizdzio-merginos-darbo.htm >
6. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-22] <http://dz.lki.lt/word/laisv%C4%97/ >
7. European Institute for Gender Equaty. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-09-21] <http://eige.europa.eu/lt/lt/content/frequently-asked-questions>
8. European day of organ donation & transplantation, 11 October 2014. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-10] <https://www.edqm.eu/en/European-day-for-organ-donation-1223.html >
9. Europos Komisijos 2014 m. rugsėjo 11 d. pranešimas spaudai. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-22] <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-995_lt.htm >
10. Fact Summary of the case *J.A. vs. State of Israel* , Date of decision 16 December 2007. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <https://www.unodc.org/cld/case-law-doc/traffickingpersonscrimetype/isr/2007/j.a._vs._state_of_israel.html?tmpl=old >

ANOTACIJA

Rakšminiai žodžiai: prekyba žmonėmis, baudžiamoji atsakomybė, išnaudojimas, asmens laisvės pažeidimas

Darbe analizuojama prekybos žmonėmis samprata tarptautiniuose, ES teisės aktuose bei atskleidžiama jos kaita. Taip pat analizuojama prekybos žmonėmis normos evoliucija nuo pat jos įtvirtinimo baudžiamajeme įstatyme iki šiuo metu galiojančios normos, vertinama normos atitiktis tarptautiniams ir ES teisės aktams bei pateikiami pasiūlymai dėl normos tobulinimo.

Antrojoje darbo dalyje analizuojami prekybos žmonėmis (BK 147 str.) objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai., atkreipiamas dėmesys į naujausius BK 147 str. pakeitimus. Pateikiamos įžvalgos dėl sunkumų taikant prekybos žmonėmis normą, pateikiama teismų praktikos pavyzdžių. Paskutinėje darbo dalyje atskleidžiamas prekybos žmonėmis ryšys su kitomis nusikalstamomis veikomis: pelnymusi iš kito asmens prostitucijos, išnaudojimu priverstiniam darbui ar paslaugoms, naudojimusi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis ir kt. Galiausiai pateikiamos išvados bei pasiūlymai dėl teisinio reguliavimo tobulinimo.

National and International Dimension of Criminal Liability for Trafficking in Human Beings

ABSTRACT

Key words: trafficking in human beings, criminal liability, exploitation, violation of personal freedom

This paper addresses the concept of international trafficking in human beings in the international and EU legislation and reveals, how the concept had changed over time. It also analyses the evolution of the legal rule of trafficking in human beings, since its very adoption in the criminal law to the currently applicable legal rule, as well as assesses its compliance with the international and EU legal rule, and proposes certain improvements thereto.

Objective and subjective characteristics of trafficking in human beings and characteristics constituting body of the crime, as provided for in Article 147 of the Criminal Code, are discussed in the second part of the analysis with a focus on recent changes to Article 147 of the Criminal Code. The author provides some insights into the difficulties related to

application of the said legal rule and considers a few examples from the case-law. The last part of the thesis examines the connection of trafficking in human beings to other criminal offenses, namely, profiting from another person's prostitution, exploiting another person for forced labour or services, using another person‘s forced labour or services, etc. Lastly, the conclusions and suggestions for improvement of the regulatory framework are presented.

SANTRAUKA

Prekyba žmonėmis – moderniąja vergija vadinamas kriminalinis reiškinys, pažeidžiantis pagrindines žmogaus teises. Pats nusikaltimo pavadinimas yra neįprastas, nes kalbama ne apie daiktą, o valią turintį žmogų. Kaltininkai asmenį turėdami laisvę varžančioje kontrolėje turi galimybę juo manipuliuoti ir disponuoti nusikalstamuose sandoriuose kaip preke.

Darbe analizuojamos baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis kilimo sąlygos. Siekiant atskleisti šio nusikaltimo ištakas, prekybos žmonėmis sampratos raida atskleidžiama per tarptautinių ir ES teisės aktų analizę. Autorė analizuoja nacionalinės prekybos žmonėmis normos evoliuciją Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme: atskleidžiama kaip pakito šios nusikalstamos veikos sudėtis nuo tada, kai ji pirmą kartą buvo įtvirtinta baudžiamajame kodekse iki paskutinės jos redakcijos, analizuojamos priežastys paskatinusios ne kartą keisti prekybos žmonėmis teisinį reguliavimą bei normos atitiktis tarptautiniams ir ES teisės aktams. Daug dėmesio skiriama analizuojant asmens laisvės pažeidimo mechanizmą bei jo nustatymo problematiką, atskleidžiama laisvę varžančios kontrolės samprata. Darbe prekybos žmonėmis (BK 147 str.) sudėties požymiai detaliai analizuojami pasitelkiant tiek baudžiamosios teisės doktriną, tiek teisminę praktiką, daug dėmesio skiriama naujausiems normos pakeitimams (2012 m.). Svarstoma dėl kai kurių požymių įtvirtinimo tikslingumo, vartojamų sąvokų tikslumo. Analizuojami veiką kvalifikuojantys požymiai, kvestionuojamas valstybės tarnautojo kaip specialaus BK 147 str. 2 d. subjekto klausimas, svarstoma, ar veika padaryta tokį statusą turinčio asmens yra pavojingesnė.

Taip pat atskleidžiamas prekybos žmonėmis ryšys su kitomis nusikalstamomis veikomis, ypatingai santykis su pelnymusi iš kito asmens prostitucijos. Darbe įžvelgiami teisinio reguliavimo probleminiai aspektai bei pateikiami galimi jų sprendimo būdai. Nors prekybos žmonėmis norma atitinka tarptautinius ir ES teisės aktus, tačiau juridinės technikos prasme nėra kokybiška ir yra koreguotina. Galiausiai apibendrinant visą išnagrinėtą informaciją, pateikiamos išvados ir pasiūlymai, kaip pagerinti teisinį prekybos žmonėmis reglamentavimą.

SUMMARY

Trafficking in human beings, or the so-called modern slavery, is a criminal phenomenon that breaches the fundamental human rights. The term itself is unusual, since it denotes a criminal act not towards an object, but a person having a free will. The offenders, controlling another person against his/her will, thus depriving him/her of his/her personal freedom, have the possibility of manipulating and using this person as a commodity in criminal transactions.

This paper addresses the conditions necessary to give rise to the criminal liability for trafficking in human beings. The evolution of this concept is discussed through analysis of corresponding international and EU laws, in order to reveal the origins of trafficking in human beings. The author examines the evolution of the legal rule of trafficking in human beings in the criminal law of the Republic of Lithuania, namely, reveals, how the constituent elements of the said criminal offense have changed since they had been established in the Criminal Code for the first time, to the very last the version thereof. The thesis addresses the reasons, which led to the repeated amendments to the legal framework of trafficking in human beings and the legal rule's compliance with the international and EU legal rules. A special focus is given to the analysis of the mechanism of violation of personal freedom and problems rising in relation to establishment of this violation. Moreover, the concept of controlling another person against his/her will, thus depriving him/her of his/her personal freedom is considered. The paper examines in detail the characteristics, which constitute the body of trafficking in human beings, as specified in Article 147 of the Criminal Code, through analysis of the criminal law doctrine and case-law examples, focusing on recent changes to the legal rule implemented in 2012. The author raises the question of the appropriateness of a few already adopted characteristics, as well as the accuracy of the terms used in the Criminal Code. The author also addresses the characteristics, which are currently used to classify an act as a criminal offence. Furthermore, civil servants are discussed as a particular subject in the context of Article 147 of the Criminal Code, namely, questioning, why the offences committed by civil servants and falling within the scope of this article, are more dangerous as compared to the offenses committed by other subjects.

The paper also analyses the connection of trafficking in human beings to other criminal offenses, particularly to the profiting from another person's prostitution. The author discerns various problematic aspects of the legal framework and offers possible solutions thereto. Although the Lithuanian legal rule of trafficking in human beings is in line with the international and EU legal rules, its legislative formulation remains of poor quality and should therefore be amended. Finally, in view of all the information analysed, the author presents the conclusions and recommendations on how to improve the regulatory provisions of trafficking in human beings.

PRIEDAS Nr.1

Prekybos žmonėmis definicijos įtvirtintos Palermo protokole, Tarybos pamatiniame sprendime 2002/269/TVR, 2005 m. Konvencijoje ir 2011/36/ES Direktyvoje lyginamoji lentelė

	Prekybos žmonėmis apibrėžimas
Palermo protokolas, 3 str.	**prekyba žmonėmis**“ – žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas ***apima*** **kitų asmenų išnaudojimą** prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą; b) prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, nurodytam šio straipsnio a punkte, neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš a punkte nurodytų priemonių; c) vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas, siekiant jį išnaudoti, yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a punkte nurodytų būdų; d) „vaikas“ – kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų.“
Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR **1** str.	1.Kiekviena valstybė narė imasi visų reikiamų priemonių užtikrinti, kad būtų baudžiama už šias veikas: asmens samdymą (verbavimą), pervežimą, perkėlimą (perdavimą), slėpimą, tolesnį jo priėmimą, įskaitant keitimąsi to asmens valdymu (kontrole) arba valdymo (kontrolės) perleidimą, jei: a) naudojama arba grasinama panaudoti smurtą arba kitas prievartos formas, įskaitant pagrobimą, jei: b) tai daroma apgaulės būdu arba sukčiaujant, c) piktnaudžiaujama turima valdžia arba pasinaudojama asmens **bejėgiška padėtimi**, kai jis neturi realios ir priimtinos galimybės, todėl gali tik pasiduoti piktnaudžiavimui, d) daromi arba gaunami mokėjimai ar lengvatos siekiant gauti kitą asmenį valdančio asmens sutikimą, siekiant pasinaudoti to asmens darbu arba paslaugomis, įskaitant mažiausiai prievartinį darbą arba paslaugas, vergovę arba į ją panašią veiklą ar priverčiamąjį darbą arba siekiant priversti kitus asmenis užsiimti prostitucija arba norint atlikti kitų formų seksualinį išnaudojimą, įskaitant pornografiją. 2. Prekybos žmonėmis aukos **sutikimas** su ketinamu arba faktišku išnaudojimu neturi reikšmės, jei yra bent viena iš 1 dalyje nurodytų sąlygų. 3. Jei straipsnio 1 dalyje minimas elgesys yra susijęs su vaiku, jis taip pat bus baudžiamas kaip prekyba žmonėmis, netgi nesant nei vienai iš šio straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų. 4. Šiame pamatiniame sprendime terminas „vaikas“ – bet kuris jaunesnis negu 18 metų asmuo.

2005 m. Konvencijos 4 str.	Šioje konvencijoje: a) **„prekyba žmonėmis**“ reiškia žmonių verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar jų priėmimą grasinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant įgaliojimais ar pažeidžiama padėtimi arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. **Išnaudojimas apima bent jau** kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą; b) „prekybos žmonėmis“ **aukos sutikimas** su ketinamu išnaudojimu, įvardytu šio straipsnio a punkte, neturi reikšmės, jei panaudojamas bent vienas iš a punkte nurodytų būdų; c) vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas, siekiant jį išnaudoti, yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a punkte nurodytų būdų; d) **„vaikas“** reiškia kiekvieną asmenį iki aštuoniolikos metų; e) **„auka“** reiškia bet kokį fizinį asmenį, kuris patiria prekybos žmonėmis veiksmus, kaip apibrėžta šiame straipsnyje.
Direktyvos 2011/36/ES 2 str.	Valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad būtų baudžiama už toliau nurodytas tyčines veikas. Asmenų **verbavimas, vežimas, perdavimas, laikyma**s ar **priėmimas**, įskaitant tų asmenų kontrolės perėmimą ar perdavimą, grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiaujant arba apgaule, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo, kai šios veikos tikslas yra išnaudojimas. 2. **Pažeidžiamumas** – padėtis, kai atitinkamas asmuo neturi tikro arba priimtino pasirinkimo, kaip tik pasiduoti prievartai. 3. **Išnaudojimas apima bent jau** kitų asmenų prostitucijos išnaudojimą ar kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, **įskaitant elgetavimą, vergiją ar į vergiją panašią praktiką, priverstinę tarnystę, išnaudojimą įtraukiant į nusikalstamą veiką, arba organų išėmimą.** 4. Prekybos žmonėmis aukos sutikimas su ketinamu arba faktišku išnaudojimu neturi reikšmės, jeigu buvo panaudotas bent vienas iš šio straipsnio 1 dalyje nurodytų būdų. 5. Jeigu 1 dalyje nurodytas elgesys yra susijęs su vaiku, už jį baudžiama kaip už prekybą žmonėmis, net jeigu nepanaudotas nė vienas iš 1 dalyje nurodytų būdų. 6. Šioje direktyvoje „vaikas“ – jaunesnis nei 18 metų asmuo.

PRIEDAS Nr.2

Visų prekybos žmonėmis normos redakcijų lyginamoji lentelė

	1998 m. norma	2003 m. norma	2005 m. norma	2012 m. norma
Veika	Asmens pardavimas ar kitoks perleidimas arba įgijimas; asmens gabenimas prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų	Asmens pardavimas,pirkimas ar kitoks perleidimas arba įgijimas asmens	Asmens pardavimas, pirkimas ar kitoks perleidimas arba įgijimas, verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje	Asmens pardavimas, pirkimas ar kitoks perleidimas arba įgijimas, verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje
Veikos padarymo būdai	___	___	Panaudojant fizinį smurtą; grasinimais arba kitaip atimant galimybę priešintis; pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu; panaudojqnt apgaulę; sumokant pinigus ar suteikiant kitokią **turtinę** naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį	Panaudojant fizinį smurtą ar grasinimus; kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu; panaudodamas apgaulę; priimant ar sumokant pinigus, arba gaunant ar **suteikiant kitokią naudą** asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį
Nusikatimo tikslas	seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą	gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos	kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbu. 2 d.- įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių.	kad nukentėjęs asmuo, **nesvarbu, ar jis sutiko**, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar **kitoms seksualinio išnaudojimo formoms**, priverstiniam darbui **ar paslaugoms**, **įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba <u>kitais išnaudojimo tikslais</u>**. 2 d.- paimti nukentėjusio asmens organą, audinį ar ląsteles

Kvalifikuo-jantys požymiai	Veika padaryta pakartotinai; nepilnamečio atžvilgiu; grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto	___	Veika padaryta dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims; dalyvaujant organizuotoje grupėje; siekiant įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių	Veika padaryta dviems ar daugiau nukentėjusiems asmenims; **sukeliant pavojų nukentėjusio asmens gyvybei**; dalyvaujant organizuotoje grupėje; **žinant** arba siekiant, kad būtų paimtas kito žmogaus organas, audinys arba ląstelės; veiką padarė **valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus**.
Papildomos nuostatos	___	___	___	3 d. - nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.
JA atsakomybė*	___	___	+	+
Sankcija	Laisvės atėmimas: 1 **d**. 4-8 m. **2 d.** 6-12 m.	Laisvės atėmimas iki 8 m.	Laisvės atėmimas: 1 d. 2-10 m. 2 d. 4 - 12	Laisvės atėmimas: 1 d. 2- 10 m. 2 d. 4- 12 m.

*- Juridinis asmuo